Inleiding

Het onderzoek naar de historische beplantingen van het Vondelpark vond plaats in het kader van het definitieve Voorlopig Ontwerp voor het Vondelpark. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van stadsdeel Oud-Zuid van de gemeente Amsterdam. Tijdens het onderzoek werden we bijgestaan door Erik de Jong, die als adviseur bij de planvorming rond het Vondelpark betrokken is.

Door stadsdeel Oud Zuid wordt als uitgangspunt bij de huidige renovatie het behoud en/of de versterking van de monumentale waarde van het park gehanteerd.
In de praktijk blijkt het echter lastig om de cultuurhistorische waarde van 'het groene monument' te benoemen. Zo zijn er in de redengevende omschrijving van het rijksmonument Vondelpark vele regels gewijd aan de gebouwde elementen in het park, zoals bruggen, hekken, muziektent en dergelijke, maar nauwelijks aan de essentie van het park, namelijk het samenstel van bomen, heesters, bloemen en gras.

Wanneer we het Vondelpark als een monumentaal bouwwerk beschouwen, waarvan de bouwstenen bestaan uit bomen, heesters, bloemen en gras in plaats van uit bakstenen, balklagen, stucplafonds of marmeren vloeren, dan is het logisch om, net zoals een bouwhistoricus een monumentaal gebouw bekijkt en ontleedt, de aard en de ontwikkeling van de beplantingen van een park te duiden.

Het doel van de opdracht was om een beeld te schetsen van deze bouwstenen op een aantal belangrijke plaatsen in het park vanaf de eerste aanleg in 1865 tot nu. Het systematische onderzoek en de werkwijze zijn nieuw voor Nederland. Gegevens uit divers bronmateriaal van verschillende ontwikkelingsfasen van het park zijn getoetst aan een aantal typologische kwalificaties.
Vanwege de omvang van het park en de beperkte tijdsspanne waarin het onderzoek moest plaatsvinden heeft het onderzoek steekproefsgewijs plaatsgevonden. De keuze van de steekproeven in de vorm van casussen is in overleg met de opdrachtgever tot stand gekomen.

We zijn van mening dat het onderzoeksresultaat de waardestelling van het groene monument Vondelpark een tot nog toe afwezig, groen fundament geeft. Dit fundament is essentieel omdat ook de toekomst van een park in dezelfde groene materie gezocht moet worden, niet slechts eenmalig, zoals bij nieuwe planvorming, maar ook in de jaarlijkse begeleiding en verjonging. De conclusies en aanbevelingen dienen als praktische leidraad bij de vorming van nieuwe plannen. We hopen nu ook weer dat die plannen zullen leiden tot een verbeeldingsvolle wandeling!

Dit rapport bevat de weerslag van het onderzoek. Het rapport bestaat uit een deel tekst en een deel beeld, zodat deze gemakkelijk gelijktijdig geraadpleegd kunnen worden.

Wij danken Erik de Jong voor zijn bezielende begeleiding en opdrachtgever Quirijn Verhoog voor zijn enthousiaste inbreng.

Anne-Kim Copijn, Maartiene Delprat, Hanneke Schreiber
Groenekan, Amsterdam, Utrecht, maart 2008

Samenvattingen

Het onderzoek naar de historische beplantingen van het Vondelpark gaat uit van de stellingname dat de beplantingen de belangrijkste vormgevers zijn van de parkaanleg. Deze vormgevers zijn levende gewassen, die jong worden aangeplant, vervolgens uitgroeien tot volle wasdom en ten slotte afsterven. De bodemgesteldheid van het Vondelpark maakt dat de levensduur van de bomen beperkt is; van de oorspronkelijke aanplant is vandaag de dag geen enkele boom meer over. Door kap en nieuwe aanplant is de parkaanleg in de loop van de tijd op peil gehouden.
Het Vondelpark heeft een indrukwekkende geschiedenis achter zich, waarbij allereerst het ontwerp en de aanleg van J.D. Zocher en L.P. Zocher van het grootste belang zijn. Daarnaast dienen ook de latere aanpassingen en veranderingen op hun waarde te worden bekeken, omdat ook zij hebben bijdragen tot het huidige park.
Hiervoor spitst het onderzoek zich toe op een viertal ijkmomenten, te weten: de ontwikkelingsfase (waarin het park tot wasdom groeit; 1865-1900), de tijd van het volwassen park (1900-1914), de periode vlak na de grote renovatie (1960) en tot slot de huidige situatie. Elke periode heeft zijn eigen waardevolle elementen die er, gezamenlijk, voor zorgen dat het huidige Vondelpark een levend rijksmonument is.

De samenvattingen volgen de opzet van het rapport. Dit betekent dat de samenvattingen beginnen met het algemene, inleidende deel. Daarna komen de onderzochte parkdelen in de parkwand in het binnenpark aan bod. Hierbij worden verschillende fasen in de historie van de beplantingen (vanaf de eerste aanleg tot nu) beschreven. Zie hiervoor ook de paragraaf Onderzoeksopzet.

Algemene opmerkingen ten aanzien van de beplantingen

- De aanleg van het Vondelpark is niet in één keer, maar in een viertal stappen tot stand gekomen. De fasegewijze aanleg heeft het park ingrijpend gevormd, waarbij de typische kenmerken van de landschappelijke aanleg, de verschillen in schaal en de relatie tot (delen van) de stad tot op de dag van vandaag het karakter van en de variatie in het park bepalen.
- Niet alleen is er een verschil tussen het “oude park” (de eerste drie fasen) en “het nieuwe park” (de laatste fase – de aansluiting bij Amstelveense Weg); ook tussen de eerste drie fasen onderling zijn nu nog verschillen te duiden.
- De vier aanlegfasen kenden oorspronkelijk duidelijke schaalverschillen die ook nu nog goed zichtbaar zijn.
- Na de voltooiing van de aanleg maakt het Vondelpark in grote lijnen de volgende ontwikkeling door: een rijke opbouw die geduurd heeft tot ca. 1910, daarna een lange tijd van verval, vervolgens een grootscheepse renovatie in de jaren ’50 en daarna weer langzaam verval.
- Parkattributen als Paviljoen, Kraantje Lek, Vondelbeeld, kiosken, melkhuis, Muziektent zijn aangelegd in de eerste fasen van het park. Dit betekent dat ze allemaal liggen in het oostelijk deel van het park, dicht bij de oude stad en de Vondelparkbuurt. De onderzochte casussen Kraantje Lek, het Vondelbeeld, de Muziektent en het Muziekplein (zie casussen binnenpark) liggen dus ook in het “oude park” en zijn in hoge mate bepaald zijn geweest door cultuur, bebouwing, versiering, bloemrijkdom en intensief gebruik.
- In deze parkdelen heeft versiering en verfijning altijd een grote rol gespeeld. De versiering en verfijning op het plantaardig gebied zijn momenteel weg. Ze zijn vervangen door middelmatig plantsoen.
- De Zochers hebben vanaf 1864 gezorgd voor een grote variatie aan bomen, heesters en andere gewassen. Deze zorg hebben ze tot na 1900 weten te continueren.

- In eerste instantie werden grote hoeveelheden (meest inheems) basisplantsoen aangevoerd, dat werd aangevuld met meer bijzondere beplantingen in de vorm van laanbomen, solitairen, heestergroepen en bloemperken.
- Er is lange tijd sprake geweest van zowel een structurele toevoer van grote aantallen verschillende gewassen als van een structureel toezicht door de ontwerper. Deze combinatie heeft er naar alle waarschijnlijkheid toe geleid dat het Vondelpark lang op consequente wijze als “verbeeldingspark” is ingevuld en onderhouden. Verjonging is in deze periode een wezenlijk aspect van de verzorging.
- De kwekerijcatalogi van de firma Zocher geven ons inziens een uitstekend beeld van de beplanting die in de eerste 40 jaar van het Vondelpark is toegepast.
- Het Vondelpark is voor de firma Zocher & Co gedurende lange tijd een structurele bron van inkomsten geweest.
- De Zochers letten voor wat betreft de snoei van de gewassen meer op grote vormen en effecten, dan op de individuele plant. Vorm gaat voor bloei.
- Aan het eind van het Zochertijdperk (omstreeks 1910 - 1918) komen er nieuwe mogelijkheden voor andere plantencollecties, zoals rozen, vaste planten, verwilderingsplanten. Daarnaast zijn de oude mozaïekbedden ook nog volop te vinden, met name in het binnenpark en in de Slurf.
- In de jaren ’30 is de variatie in boomsoorten nog steeds groot, maar minder groot dan rond 1900.
- Bij de renovatie in de jaren ’50 zijn veel rijk bloeiende boomsoorten toegepast.
- De huidige variatie in boomsoorten is beperkt.
- De huidige variatie in vaste planten, bollen en éénjarigen is kleiner dan ooit.
- Bloemen zijn met grote regelmaat een significant onderdeel van de inrichting van het Vondelpark geweest, met name in het binnenpark en in de Slurf.
- Bloemrijkdom bestaat in alle soorten en maten. Er is de bloei van bomen, af en toe heel bescheiden (zoals Taxodium of Fraxinus) en af en toe dominant (bijvoorbeeld Aesculus, Liriodendron, Catalpa). Er is de bloei van de heesters, gegroepeerd of gemengd, kleurrijk of bescheiden. Er zijn bijzondere heestergroepen zoals de rozen, waarmee een heel parkdeel ingericht werd en wordt. En tot slot zijn er de vaste planten, bonte éénjarigen, kruidachtigen en bollen en knollen, in alle kleuren en dichtheden, op alle mogelijke manieren in het Vondelpark toegepast of aan komen waaien.
- De grootste perkdichtheid rond 1900 ligt in het “oude park”, de bloemperken in de laatste aanlegfase (het westelijk parkdeel) beperken zich voornamelijk tot de bloementuin bij de Kattenlaan. De grote bloemententoonstellingen in het kader van de werklozenprojecten in de jaren ’30 vinden juist plaats in dit westelijke deel van het park.
- Heesterbloei hangt af van de plek in het park. In de parkwand werden en worden heesters gemengd gebruikt in combinatie met bomen. In het binnenpark zien we ook groepsgewijze aanplant van met name de sierheesters. Bij de renovatie van midden jaren ’50 is deze plantwijze versterkt.
- De bloei van de bomen hangt af van de plek in het park. In de rand werden en worden op veel plaatsen voornamelijk inheemse soorten gebruikt. Deels is het een smalle, dichtbeplante rand, waardoor de bomen hoge smalle kruinen hebben. Op andere plaatsen is meer ruimte in de wand waardoor er meer variatie aan toegevoegd kan worden. In het binnenpark krijgen de bomen over het algemeen meer ruimte. Meer ruimte betekent een bredere, volwassener kruin en een overtuigender bloei. De bomen en boomgroepen in het binnenpark kunnen vaak van allerlei kanten benaderd en gezien worden, wat het belang van de afwisseling van fraaie soorten verder versterkt.
- De bloemrijkdom in het Vondelpark is rond 1900 op zijn hoogtepunt, maar men begint zich te storen aan de allerbontste gewassen. Er komen initiatieven voor nieuwe soorten aanplant zoals vaste planten of verwilderingsbollen. Na veertig jaar is

genoegzaam bekend dat een aantal exoten en coniferen (sparren, dennen) het niet goed doen op de natte, drassige bodem. Men concludeert dat olmen, populieren en esdoorns het goed doen.

- Er zijn fasen waarin de bloemrijkdom beduidend lager ligt, zoals in de jaren ’20-‘30-‘40 (met uitzondering van de bloemententoonstellingen) en de laatste decennia van de 20ste eeuw.
- Daar waar het landschappelijke park als wandeling wordt beschouwd, zijn de bloementuinen in alle fasen verblijf- en ontmoetingsplaatsen.
- De treurwilg (Salix alba ‘Tristis’) komt op markante punten aan de vijverranden in het park vrij veel voor. Op de meeste plaatsen is de boom momenteel omgevallen. In veel gevallen blokkeert de boom het zicht over het water.
- Ook voor wat betreft het onderhoud blijft de firma Zocher & Co tot aan het begin van de twintigste eeuw nauw betrokken bij de volwassenwording van het park, met name op het gebied van de snoei van bomen en heesters.
- Onderhoud is een onderschatte *conditio sine qua non* bij de vormgeving en instandhouding van een monumentaal park.
- In alle periodes wordt regelmatig geklaagd over het onderhoudspeil in het Vondelpark. Het Bestuur reageert daar in ieder geval de eerste 40 jaar attent op, waarbij ook externe deskundigen worden uitgenodigd om hun mening te geven en mee te denken aan oplossingen.
- De samenstelling van de bodem is voortdurend een probleem.
- De deskundigheid van het personeel op het gebied van beplantingen is wisselend geweest.

Parkwand

In de parkwand zijn 12 casussen onderzocht (zie onderzoeksopzet). De casussen betreffen de parkdelen rond de belangrijkste entrees/doorgangen, waarbij telkens een onderscheid is gemaakt tussen de parkwand zelf en de situatie rondom de doorgang.

De wanden

- In de aanlegfasen zijn de parkwanden in eerste instantie veelal dichtgezet met dicht opeengepakt plantsoen, om zo een dichte boswand te creëren. Naarmate de aanleg van het park vordert en de bebouwing achter de wanden toeneemt worden deze bosplantsoenen opengelegd en met veel variatie in openheid en assortiment heringericht, veelal op plekken die een sterke relatie hebben met de bebouwde omgeving. Met name achter de Vondelstraat, bij de eerste bloementuin (zie casus Vondelkruispad) vinden we het typisch eind 19e eeuwse beeld van de meer besloten, gekunstelde parkruimtes, die niet zozeer zijn bedoeld om in te wandelen maar meer als plaats waar men in de nabijheid van fraaie bloemenperken kan vertoeven.
- Vrijwel al het plantmateriaal komt uit de Haarlemse kwekerij van de firma Zocher & Co. Jaarlijks worden grote hoeveelheden nieuwe gewassen aangevoerd. We kunnen er van uit gaan dat aan het eind van de 19e eeuw op veel plaatsen een grote variatie aan gewassen bestaat.
- Het dichtbeplante plantsoen wordt vanaf 1880 stelselmatig uitgedund, wat op veel verzet stuit.

- Rond 1900 worden de parkranden maximaal doorsneden door wandelpaden; er is dan een ingewikkelde plattegrond van dichte en open parkvakken ontstaan, ook in de rand. Graszones, grasstroken, borders met groepen heesters en bloembedden spelen, naast de wand van heesters en bomen, een belangrijke rol in de parkwand.

- Het dicht opeengepakte plantsoen bestaat dan uit veelal inheems materiaal van bomen en heesters. De meer bijzondere bomen, bloemdragende heesters worden als solitairen of in groepen uitgeplant. Bollen en zomerbloemen dienen als vulling voor de talrijke bloembedden.
- Rond 1900 wordt er geïnvesteerd in verbeteringen voor verschillende parkwanden (bijv. bij de P.C. Hooftstraat, Slurf). Ook hierbij speelt de firma Zocher & Co een grote rol.
- Het Paviljoen is het absolute sieraad van het park.
- De parkwanden zijn op diverse plekken nog heel open, zoals in de hoek bij de Amstelveenseweg en bij het Vondelkruispad. In de buurt van de Vondelstraat stellen veel bewoners hun uitzicht op het park bijzonder op prijs. De lange wand tussen de P.C. Hooftstraat en het begin van het Willemspark is dicht. Ook de Slurfwanden zijn zoveel mogelijk gesloten. In de noordwestelijke hoek van het park ontstaan bescheiden doorgangen die vanuit het park nauwelijks zichtbaar zijn.

- Bij de renovatie in de jaren ´50 verandert het park behoorlijk van aanzicht. Veel wandelpaden in de parkrand zijn verdwenen. Op veel plekken heeft fijnmazigheid plaatsgemaakt voor functionele eenvoud en ruimtelijkheid. Sommige parkranden veranderen volkomen van uiterlijk, zoals in de buurt van het Vondelkruispad. Bij andere randen is de verandering minder groot.
- De slurf wordt een van de hoogtepunten van het park, met een grote variatie in plantlagen en –soorten.
- De parkrand zorgt ervoor dat het park afgesloten is van de stad. Het park is bedoeld als rustpunt, een plek waar men kan genieten van de natuur en waar men zich kan onttrekken aan de drukte van de stad. De bomen en heesters vormen een dichte wand waarna het park als wandelgebied zich openvouwt.
- Er zijn grofweg drie indelingen te maken voor de parkrand, te weten: 1) rand met bomen en heesters, 2) rand als 1. met aansluitend gras met solitairen of boomgroepen, en 3) rand als 1. of 2., maar met een gevarieerder bestand en bloemen (bijvoorbeeld de Slurf, waar een grote border met vaste planten en éénjarigen wordt gerealiseerd).
- De opzichterswoningen (Kattenlaan en Stadhouderskade) zijn met veel groenblijvende heesters, al dan niet in haagvorm, afgescheiden van het park. De speeltuinen en midgetgolfbaan nemen door een andere opbouw van de beplanting een uitzonderingpositie in. Hier zijn de bomen in verband aangeplant als omheining. Het Paviljoen kent zijn eigen tuin met veel bloeiend beplantingsmateriaal en het gebouw wordt door laanbomen in grasbermen afgescheiden van het park.
- Boom- en heestersoorten springen groepsgewijs door de vakken; op deze manier worden de verschillende stukken parkwand bij elkaar gehouden en ook de voorliggende parkvakken verbonden. Het bosachtige karakter van de parkwand wordt hierdoor versterkt.

- Momenteel is de parkrand is een gesloten, groene rand met een groot aantal doorgangen.
- Het assortiment van de parkwanden bestaat merendeels uit inheemse bomen en heesters.
- De variatie in het assortiment bomen is achteruitgegaan ten opzichte van 1960. De heestervariatie is beperkt. Er zijn weinig tot geen vaste planten. Er worden geen éénjarigen toegepast.
- Door gebrek aan onderhoud zijn originele vormen overgroeid en is de opbouw van de wand op een aantal plaatsen indifferent. Ook is de hoogte van de wand op sommige plaatsen aangetast. De heesters in de parkwand zijn vaak van onderen kaal, zonder

kruidlaag. Gebrek aan licht en snoei maakt dat heesters en bomen alleen maar voor dichtheid zorgen en niet meer voor variatie en structuur.
- Grasranden zijn door het intensieve gebruik niet gaaf. Dit is van invloed op het beeld van de wand.
- Er is weinig bloemrijkdom in vergelijking tot eerdere fasen. De bloemen van (inheemse) heesters zijn door het hoge opschot nauwelijks zichtbaar.
- Door de afname in variatie zijn de verschillen in het karakter van de verschillende doorgangen verminderd. Toch is er nog een duidelijk onderscheidt tussen meer en minder "natuurlijke" doorgangen.
- Hier en daar wordt verjonging van bomen toegepast.

De doorgangen

- Vanaf het moment dat in 1865 de eerste toegang van het park, aan de Stadhouderskade, wordt geopend en het park in de daaropvolgende jaren zich verder in westelijke, noordelijke en zuidelijke richting uitbreidt ontstaan er meer doorgangen. Vroege doorgangen ontstaan aan de Vondelstraat, de Amstelveense Weg en de P.C. Hooftstraat. In de jaren '90 komen de over het algemeen monumentale toegangen aan de zuidkant erbij. Aan het eind van de 19e eeuw is op veel plekken een doorgang gecreëerd die voor een intensieve relatie tussen bebouwing en park zorgt. De ontsluiting in de noordwestelijke hoek is nog zeer bescheiden of nog niet gerealiseerd.
- Aan het begin van de twintigste eeuw worden de laatste doorgangen gerealiseerd, in de noordwestelijke hoek van het park. Iedere doorgang heeft, inclusief zijn beplanting, zijn eigen karakter, van zeer monumentaal tot zeer bescheiden. De noordelijke doorgangen zijn over het algemeen intiem, de zuidelijke doorgangen monumentaal. Ook nu nog zijn de oorspronkelijke karakters van de diverse doorgangen herkenbaar.
- Alle openbare doorgangen hebben grotere of kleinere hekwerken die tot in de jaren '50 's nachts gesloten worden.
- Ook na de renovatie van de jaren '50 blijven de toegangen aan de noordzijde relatief klein en blijft het beplantingsassortiment eenvoudig. Er is weinig ruimte, na de dichte parkwand volgt snel het wandel- en ruiterpad en dan de hoofdweg. Daar waar meer ruimte is, wordt de opbouw van de parkvakken ruimtelijker met gras en bomen (Vondelkruispad) of water (Brandtstraat). De zichten op het park worden geblokkeerd door bomen langs de laan of beplanting (soms groenblijvende) in de parkvakken. Men wordt als het ware gedwongen verder te lopen of het wandelpad te vervolgen om het park te kunnen zien.
- De toegangen aan de zuidzijde van het park kennen een bredere opzet, met grasstroken voor de dichte parkwand. Er is duidelijk meer variatie in het assortiment en de toegangen zijn beter uitgerust. Grotere hekken, een mooi versierde brug, water of gesplitste toegangswegen laten zien dat hier de rijkere klasse van de stad woont. Bij de entree van het park zijn veelal de zichten op het park weids en alhoewel de laanbomen en parkvakken het zicht hier ook wel blokkeren, is er aan de zuidzijde sprake van een ruimere opzet met bredere zichtlijnen.
- De belangrijkste doorgangen (Stadhouderskade, Van Eeghenstraat) zijn breed opgezet. De toegangswegen worden door middenbermen of heestervakken gescheiden in hoofdweg en wandelpad(en). De hoofdweg vanaf de Stadhouderskade wordt bovendien rijk versierd met bloemborders.

- Momenteel kent iedere doorgang nog steeds zijn eigen karakter, waarbij de noordelijke doorgangen meestal bescheidener zijn dan de zuidelijke doorgangen.

- Bij geen enkele doorgang is sprake van bloemrijkdom. Hierdoor heeft met name de Slurf een heel ander karakter dan vroeger.

Binnenpark

In het binnenpark zijn zes casussen onderzocht, te weten de parkdelen van Kraantje Lek, het Vondelbeeld, de Muziektent, het Muziekplein, het Rosarium en de Hulstbrug.

Kraantje Lek

- Het parkdeel rondom Kraantje Lek behoort tot de oudste aanleg van het Vondelpark en heeft zich ontwikkeld van een zeer gevarieerd parkdeel naar een anoniem plantsoen. We constateren een overgang van een sierlijke, bloemrijke verzamelplaats van mensen naar een vrij anonieme, verticale coulisse in het park. De relatie tussen Kraantje Lek, het beeld van Vondel en het Paviljoen is weggevallen. Vroeger was het een belangrijke plek vanwege locatie in het park, het gebruik en de hoge sierwaarde. Momenteel is het parkdeel alleen van belang vanwege de locatie in het park.
- Momenteel vormt het parkdeel een vrij rustig en anoniem landschappelijk element, met erg weinig variatie in soorten. De inheemse uitstraling van de heestergroepen past niet op een dergelijke plek in het park en is te laag om voor enige parkachtige kwaliteit te zorgen. Bij Kraantje Lek maakt het Vondelpark geen overtuigend gebaar.

Rond het Vondelbeeld

- Het parkdeel rondom Vondel behoort tot de oudste aanlegfase van het park. Het parkdeel is, ondanks de regelmatig gewijzigde plattegrond, in wezen niet veel veranderd. Boomgroepen aan de noordoostelijke kant, bomen langs de grasoevers en langs de rijweg zijn in alle fasen aanwezig (geweest). Ze dienen als coulisse voor het Vondelbeeld op de Vondelterp.
- Doordat het aan drie kanten omsloten is door water is het parkdeel rondom Vondel geen doorgangsgebied maar een verblijfslocatie en ontmoetingsplek.
- Hoewel het door de boomgroepen en de grote, hellende grasvlakte nog steeds een aantrekkelijke plek is, is er in het parkdeel rondom Vondel een verandering van “park” naar “plantsoen” te constateren. Qua beplanting is het parkdeel uitgekleed. De variatie in soorten en lagen is zeer gering en mist enige verfijning en zorg. De aanplant van éénjarigen rond het beeld zou een feestelijk en kleurrijk effect moeten hebben, maar worden gedomineerd door onkruid, te hoog opgroeiende heesterrozen of grote hekwerken. Op deze manier wordt een bedoelde climax een anticlimax.
- De zichtlijnen vanaf en naar het parkdeel van Vondel zijn in de loop van de tijd beperkt c.q. van verminderd belang geworden.
- De hoge exemplaren Populus rondom het beeld zullen binnen niet al te lange tijd aan het eind van hun leven zijn. Variatie in inheemse en uitheemse soorten blijft hier zeer gewenst.
- Door het intact houden of herstellen van zichtlijnen, het voortdurend letten op de variatie in inheemse- en uitheemse boomsoorten, het presenteren van Vondel door middel van een sterk versierende, bloemrijke onderdorpel met voldoende onderhoud dient de eigen betekenis en atmosfeer van dit parkdeel bevestigd te worden.

Muziektent

- Het eiland van de Muziektent behoort tot de oudste aanlegfase van het Vondelpark.
- De beplanting van het eiland kent een overgang van een versierende, verfijnde en gevarieerde beplanting naar een enkelvoudige heesteraanplant. Waar vroeger de

uitbundigheid van de architectuur van de Muziektent logischerwijs werd bevestigd door een uitbundige beplanting, is dat nu niet meer het geval.
- De oevers rondom vormen vanaf de eerste aanleg van het park een omzoming van de waterloop, die hier compacter en donkerder is en meer slingert dan op enig andere plek in het park. Het is een oude, gave waterloop uit de eerste aanlegfase van het park. Aan de zuid- en westzijde vormen de bomen een min of meer dichte laanbeplanting, terwijl aan de oost- en noordzijde meer parkachtige, gevarieerde boomgroepen geplaatst zijn, afgewisseld met een open zitplek. Deze zitplek geeft een zicht vanaf de noordelijke hoofdrijweg op het eiland en de tent. De open plek is bij de renovatie in de jaren ’50 veranderd in een speelplaatsje, omgeven door een heesterbeplanting.
- Doordat het Muziekplein zo sterk van uiterlijk, karakter en indeling is veranderd, is de van oorsprong essentiële relatie met het plein wezenlijk grotendeels verdwenen; de muziektent staat als een solitair zonder al te veel verbinding met de omgeving.
- De oevers rondom bestaan van oudsher grotendeels uit gras en bomen, met hier en daar en enkele pluk vaste planten. De openheid op het lage niveau is van belang vanwege het contact met het water en de relatie tot de Muziektent. Hoog opgeschoten onkruid langs de oeverrand vormt hiervoor een belemmering en is niet wenselijk.
- Het matige onderhoud van de beplanting van de oevers rondom beperkt de uitdrukkingskracht van dit parkdeel.

Muziekplein

- Het Muziekplein ligt op de grens van de eerste en de derde aanlegfase.
- Vanaf het begin is het Muziekplein bedoeld als plek van samenkomst onder een dak van schaduwrijke, hoge boomkruinen. Hier konden bezoekers vertoeven, bijvoorbeeld voor een concert, voor een drankje op een terrasje, voor de speelplaats, enzovoort. Het plein is altijd druk bezocht geweest.
- De invulling van het plein is momenteel sterk veranderd. Theehuis, Muziektent en de rest van het plein horen oorspronkelijk bij elkaar, maar in plaats van een open ruimte onder een dak van schaduwrijke bomen is de ruimte in de loop van de twintigste eeuw ingedeeld in een paar segmenten die momenteel slecht op elkaar aansluiten. De bomen en schaduw zijn stap voor stap verdwenen; de beplanting die er nu staat is zeer wisselend en vormt geen verbindend element.
- De beplanting rond het openluchttheater is een afsluitende beplanting (coniferen), die slecht past in het park. De beplanting achter het Blauwe Theehuis is nog redelijk oorspronkelijk, maar verwaarloosd.
- De rijweg volgt momenteel nog steeds zijn oude route langs de Muziektent. De laanbeplanting is echter deels verdwenen.
- De hoek bij de Ijepenbrug is een van de oudste, nog gave hoeken van het park. De donkerte en het zicht over het water geven een idee van bos en natuur.

Rosarium

- Het parkdeel waar vanaf 1936 het Rosarium is aangelegd is een onderdeel van de laatste aanlegfase (1875).
- Het parkdeel is op verschillende momenten ingrijpend veranderd. In eerste instantie past het parkdeel met zijn royale, parkachtige afwisseling in de landschappelijke aanleg van de laatste fase. In 1936 wordt midden in het parkdeel een rosarium aangelegd, dat geometrisch van vorm is. Het Rosarium blijkt een grote publiekstrekker. Dit moet in de magere jaren ’30 iets heel bijzonders zijn geweest.
- Het huidige Rosarium van E. Mos uit 1960 heeft een vrij besloten karakter, met een enkele zichtlijn in westelijke richting. Het is een fraai ontwerp waarin de vroeg-

structuralistische vormentaal en plantenverwantschap een grote rol spelen. Het Rosarium vormde het pronkstuk van de renovatie van eind jaren ’50 - begin jaren ’60 en is sindsdien het kleurrijkste parkdeel van het Vondelpark.
- Het Rosarium is een verblijfsplek.
- Het zuidwestelijke deel van de westelijke zichtlijn is grotendeels dichtgegroeid, mede door een omgevallen Salix.
- Het Rosarium is het enige onderdeel van de nieuwe aanleg van de grote renovatie dat tot volle wasdom heeft kunnen komen.
- Het Rosarium is momenteel een zeer gaaf onderdeel van het park, met een hoog onderhoudsniveau.

Hulstbrug

- De Hulstbrug ligt midden in de ruime landschappelijke aanleg van de laatste fase. De brug lag tot midden jaren ’30 als centraal punt in een netwerk van open parkdelen (weilanden), wandelpaden, waterpartijen en bosschages.
- De plek rondom de Hulstbrug heeft in vergelijking met de andere casussen een rustige geschiedenis achter de rug. Dit komt deels door de ligging in het park; het is een relatief rustig parkdeel, waar men passeert. Het is geen verblijfsplek en er zijn, los van de brug, geen gebouwde elementen.
- De plek onderscheidde zich door het overwicht van “zachte” materialen in de vorm van bomen, gras, water en aarden paden en doet dat nog steeds. De sierlijke, hoge, gietijzeren brug was de enige uitzondering daarop. In dit opzicht zijn de nieuwe gemetselde stoeptreden te betreuren.
- De wijdere omgeving van de aanleg rond de brug is met de komst van de rosaria wel sterk veranderd, waardoor de Hulstbrug nu niet meer in het midden, maar aan de rand van de landschappelijke aanleg is komen te liggen.
- De veranderingen in de beplanting rondom de brug zijn relatief klein maar wel wezenlijk. Van een situatie met enkele vrij lage wintergroene heesters aan weerszijden van de brug, met grasoevers en bomen, zijn met name de plantvakken aan de oevers veranderd in dichtbeplante plantvakken met bomen en heesters. Momenteel ziet deze aanplant er zeer rommelig uit. De hoog en breed uitgegroeide exemplaren Ilex versterken dit beeld. Ze belemmeren het zicht van en naar de brug.
- De variatie van de boomsoorten is altijd behoorlijk geweest; aan de randen en de wateroevers konden en kunnen bomen uitgroeien tot fraaie exemplaren.

Waardestelling

Parkwand

De totale lengte van de parkrand van het Vondelpark bedraagt bijna 4,5 kilometer. Deze rand vormt de grens tussen stad en park. Als basis is de parkrand een groene en gesloten wand, onderbroken door vele doorgangen van en naar de omliggende stad. Deze dichte parkwand is als onderdeel van de oorspronkelijke aanleg van J.D. Zocher en L.P. Zocher van groot belang.

Bij nadere beschouwing heeft iedere wand en doorgang nadrukkelijk een eigen karakter. Dit heeft te maken met de gefaseerde aanleg van het park, de achterliggende bebouwing en de aansluiting van de wand op de binnenkant van het park. Juist door deze schakelpositie onderscheidt de parkwand zich van de rest van het park. De beplanting vormt hierbij de ruggengraat.
De wanden zijn opgebouwd met een basisassortiment van voornamelijk inheemse bomen en heesters, aangevuld met grasranden, (in het verleden) bloemen, solitaire bomen, groepen sierheesters enz. Bij het gebrek aan reliëf in het park is de verticale, ruimtelijke opbouw door de bomen en heesters in de wand van groot belang.
De verschillen in en rond de doorgangen worden gevormd door de monumentaliteit van de doorgang, de ruimtelijkheid van de parkwanden en –vakken, de opbouw en de hoogte van de parkwand zelf (soortenrijkdom en hoogte) en de aansluiting op de binnenring.

De grote variatie in opbouw, wanden, doorgangen, openheid, dichtheid, intimiteit, monumentaliteit en assortiment is van belang als onderdeel van de oorspronkelijke aanleg van het Vondelpark, als onderdeel van de historische stedenbouwkundige aanleg ter plaatse en heeft een grote cultuurhistorische waarde. Een afname van de rijke variatie betekent een aantasting van het Vondelpark.

Binnenpark

Momenteel heeft het Vondelpark als geheel nog een redelijk gave aanleg in landschappelijke stijl, waarbij het wegen- en padennetwerk, de wandelingen, belijningen, bosschages, weilanden, graszones, zichtlijnen en vijvers die nog stammen uit de eerste aanleg van groot belang zijn als onderdeel van de oorspronkelijke aanleg van J.D. en L.P. Zocher.
Het binnenpark moet worden beschouwd als een fasegewijze aanleg met aanzienlijke verschillen in schaal, gebruik, atmosfeer en uitdrukking. Deze verschillen komen tot uiting in de afwisseling van openheid en geslotenheid, variatie in beplantingslagen, de compositie van plantgroepen, de afwisseling tussen water en groen, de aan- of afwezigheid van gebouwde parkelementen, bloemrijkdom en dergelijke. Deze verschillen zijn van belang als onderdeel van de oorspronkelijke aanleg van J.D. Zocher en L.P. Zocher.
De variatie in het assortiment bomen en heesters is van belang als onderdeel van het oorspronkelijk ontwerp en aanleg door J.D. Zocher en L.P. Zocher. Het huidige gebrek aan variatie, verfijning en versiering en het ontbreken van vaste planten en eenjarigen tast de waarde van verschillende plekken in het park aan.
Enkele aanpassingen uit de jaren ’50 (zoals het Rosarium en de oude Bloementuin) zijn van belang als voorbeeld van een eigentijdse, functionele aanpassing binnen de context van een 19^{e} eeuws landschapspark.

Kraantje Lek
De waarde van het parkdeel Kraantje Lek heeft een grote verandering ondergaan. De oorspronkelijke waarde lag in de combinatie van parksieraad en beplanting, speciaal geplaatst op een voorname plek in het park en met een hoge sierwaarde. Talud, zichtbaarheid en spiegeling naar drie kanten waren hierbij van wezenlijk belang. Momenteel is de drinkfontein niet meer aanwezig en zijn de beplanting en de plattegrond sterk veranderd. De huidige waarde van het parkdeel is beperkt.

Rond het Vondelbeeld
Het parkdeel rondom het Vondelbeeld bevat het oudste ensemble van beeld en beplanting in het Vondelpark, gewijd aan de naamgever van het park. Delen van de plattegrond en de bosschages stammen uit de tijd van de aanleg van J.D. Zocher en L.P. Zocher en zijn daarom van grote waarde.
Hoewel het parkdeel rondom het Vondelbeeld nog steeds een zeer waardevol parkdeel is, draagt de beplanting niet, zoals vroeger, bij aan de voornaamheid van de plek. Hierdoor treedt een nivellering van de plek op. Dit tast de waarde van dit bijzondere parkdeel aan.

Muziektent
De aanleg van de Muziektent, gelegen op een eiland in de slingerende waterloop en omringd door grasoevers en bomen, is van grote waarde als redelijk gaaf onderdeel van de oorspronkelijke aanleg van J.D. Zocher en L.P. Zocher.
De huidige slecht verzorgde noordoever, de uitgeklede beplanting aan de voet van de tent en de verstoorde beplantingsrelatie met het aangrenzende Muziekplein tast momenteel de waarde van het parkdeel van de Muziektent aan.

Muziekplein
Het oorspronkelijke plein is vandaag de dag vrijwel niet meer als een geheel te beschouwen. In de huidige opzet zijn van grote waarde:

- de plattegrond van het plein als geheel, als onderdeel van de oorspronkelijke aanleg van J.D. Zocher en L.P. Zocher,
- de hoek bij de Iepenbrug (qua plattegrond, beplanting e.d.), als onderdeel van de oorspronkelijke aanleg van J.D. Zocher en L.P. Zocher,
- de beplanting langs de rijweg, met bomen en de open grasoever naar de Muziektent, als onderdeel van de oorspronkelijke aanleg van J.D. Zocher en L.P. Zocher,
- de afwisselende beplanting van graszones, boom- of heestergroepen langs de oostelijke, zuidelijke en westelijke oever, als onderdeel van de oorspronkelijke aanleg van J.D. Zocher en L.P. Zocher,
- de ligging van het Blauwe Theehuis, met monumentale bomen aan de plein/rijwegzijde en een gevarieerde bomenaanplant aan de waterkant, deels onderdeel van de oorspronkelijke aanleg van J.D. Zocher en L.P. Zocher.

Rosarium
Het huidige Rosarium heeft grote waarde als eigentijds onderdeel van de renovatie van de jaren ’60 ,vanwege zijn eigentijdse, structuralistische vormentaal en vanwege het assortiment (Rosaceae).

Rond de Hulstbrug
Het parkdeel rond de Hulstbrug is van belang als een gaaf bewaard onderdeel van de brede en gevarieerde landschappelijke aanleg (laatste fase) van de hand van L.P. Zocher. De

bomen en de wintergroene Ilex (en Taxus) zijn, samen met de hoge brug, de dragers van het beeld. De waarde van het parkdeel wordt momenteel aangetast door dichtgegroeide bosschages en zichtlijnen.

Aanbevelingen

Parkwand

1. De bomen zijn niet los te zien van andere beplanting in het park. Ze vormen samen met de heesters en andere plantlagen één geheel.
2. De parkwand is onderdeel van het park en dient in nauwe samenhang met de hoofdrijweg en de tegenoverliggende parkvakken beschouwd te worden.
3. In de parkwand moeten de bomen en heesters gezamenlijk zorgen voor de dichtheid van de wand en een verticale, ruimtelijke opbouw.
4. Bij enkele monumentale toegangen is het wenselijk dat mooie solitairen teruggebracht worden.
5. Het bosplantsoen in de parkwand dient gevarieerd (voornamelijk inheems) te blijven.
6. Er is veel diversiteit in de wand. Er is niet zozeer sprake van een oost-west verschil, maar meer van een relatie met de bebouwing erachter en een relatie tot het park. Dit drukt zich ook uit in de beplanting.
7. Iedere ingang heeft een volstrekt eigen karakter en dient daarom apart bekeken te worden.
8. Waar dit gewenst is, dient de rand af te sluiten.
9. Zowel de variatie in hoogte als de variatie in soorten dient gehandhaafd te blijven, en waar nodig teruggebracht te worden. Niet alleen de bomen maar ook de heesters spelen hierbij een belangrijke rol. Deze dienen zodanig verzorgd te zijn dat de structuur op alle niveau´s gewaarborgd is. De verticale opbouw van de wand is van groot belang.
10. Door de jaren heen heeft uitval voor verarming van het assortiment gezorgd en achterstallig onderhoud voor verwildering (opslag, uitgroei, doorschieten etc.). Grootschalig onderhoud en snoei zullen nieuw leven inblazen en bomen en heesters zullen zich beter kunnen ontwikkelen; ook zal de onderliggende kruidlaag zich hierdoor beter kunnen ontwikkelen.
11. Wanneer er bij uitval gaten in de wand ontstaan, zal bekeken moeten worden welke bomen en heesters er nog aanwezig zijn. Met behulp van onderhavig onderzoek kunnen keuzes gemaakt worden voor nieuwe aanplant of behoud.
12. Verjonging is net zo wezenlijk voor de toekomst van een monumentaal park als zorg voor de oude beplanting.
13. Bij vervanging van bomen zal per geval gekeken moeten worden naar de relatie tot andere bomen. Daarbij vormt het aspect of het om een zicht gaat, of om een groep bomen, of een solitair en of die voor variatie zorgt als sierwaarde, een argument voor vervanging of behoud.
14. Wanneer bomen zijn scheefgezakt, waardoor het beoogde effect gemist wordt, dienen deze nieuw aangeplant te worden. In een enkel geval kan het gebruik als fijne speel- en klimboom er toe leiden dat een exemplaar blijft liggen. In de overige gevallen moet de boom verwijderd worden (bijvoorbeeld Salix alba “Tristis”).
15. In het algemeen zijn we van mening dat de variatie van de huidige beplanting minimaal gehandhaafd dient te worden en dat met name de beplanting op laag niveau extra aandacht behoeft.
16. Alle toegangen aan de zuidzijde van het park hebben een grasstrook aansluitend aan de parkwand, waardoor er een vrij ruimtelijk effect gecreëerd wordt en waardoor de doorzichten tot het park ook ruimer zijn. Deze graszone is van groot belang voor de ruimtelijk beleving. De zones mogen niet dichtslibben met bomen. Het gras onder de bomen moet de ruimte krijgen om gras te blijven. Rond heestervakken in het gras zijn eveneens grasranden wenselijk, ten gunste van de ruimtelijkheid en belijning.

17. De bloemperken zijn geheel verdwenen. Het is wenselijk deze op enkele punten, bij de meest monumentale ingangen, terug te brengen in de vorm van vaste planten, en éénjarigen in de Slurf en bij het Paviljoen. (waterminnende) Verwilderingsbollen (Leucojum, Frittillaria, Scilla's etc.) kunnen waar mogelijk worden toegevoegd.
18. Ten aanzien van de aanwezige monumentale bomen in de rand kan men bovendien concluderen dat soorten als es, esdoorn, populier, kastanje, els en eik als overblijvers kennelijk beter gedijen dan beuk, vleugelnoot, wilg, acacia etc. Dat wijst erop dat bij de keuze voor herplant of behoud ook ten aanzien van de groeiomstandigheden rekening gehouden moet worden met geslacht en soort. In de opdrachtomschrijving aan Zocher wordt daar al aandacht aan besteed en ook Heimans en Thijsse wijzen daar op. Inheemse soorten gedijen nu eenmaal beter en alhoewel een enkele exoot overleeft, zal de keuze voor deze bomen in de rand geen voor de handliggende zijn. Voor de parkwand lijkt de keuze voor een ouder wordende, hoogste inheemse soort boven een jong stervende exoot voor de hand te liggen. Ook binnen deze soorten keus kan naar meer variatie in vorm, kleur, habitus gezocht worden. De catalogi van de firma Zocher & Co en de lijsten van Haak kunnen hierbij als inspiratiebron dienen.
19. Uniciteit van de verschillende doorgangen dient bestendigd te worden.
20. Meer aandacht voor onderhoud is dringend gewenst.
21. Het Vondelpark is één brok (oude én nieuwe) cultuur, maar dan in een groen jasje. Het onderscheid van 'natuur' en 'cultuur' kan wat ons betreft dan ook vervallen.
22. Op diverse plaatsen dient het park 'groots en meeslepend' te zijn, zoals bij de Slurf en de entree bij de Van Eeghenstraat. Op andere plaatsen zal (veilige) intimiteit aanwezig moeten blijven. Met name dit laatste zal het uiterste vergen van een ontwerper.
23. De toepassing van vaste plantenborders in het Vondelpark verdient nader onderzoek en aanbeveling.

Binnenpark

1. De karakterverschillen tussen de vier aanlegfasen dienen in elke renovatie van het Vondelpark herkend en in de planvorming meegenomen te worden.
2. Het binnenpark is onderdeel van het park en dient in nauwe samenhang met de hoofdrijweg en de tegenoverliggende parkvakken in de parkwand beschouwd te worden.
3. De bomen dienen in samenhang met de andere beplanting in het park beschouwd te worden. Ze vormen samen met de heesters en andere plantlagen één geheel.
4. Voor bosschages en boomgroepen in het binnenpark geldt dat zowel de variatie in hoogte als de variatie in soorten gehandhaafd dient te blijven, en waar nodig uitgebreid dient te worden..
5. Door de jaren heen heeft uitval voor verarming van het assortiment gezorgd en achterstallig onderhoud voor verwildering (opslag, uitgroei, doorschieten etc.). Grootschalig onderhoud en snoei zullen nieuw leven inblazen en bomen en heesters zullen zich beter kunnen ontwikkelen, ook zal de onderliggende kruidlaag zich hierdoor beter kunnen ontwikkelen.
6. Meer aandacht voor bloemrijkdom is dringend gewenst.
7. Meer aandacht voor onderhoud is dringend gewenst.
8. Wanneer er bij uitval gaten in plantgroepen ontstaan, zal bekeken moeten worden welke bomen en heesters er nog aanwezig zijn. Met behulp van onderhavig onderzoek kunnen keuzes gemaakt worden voor nieuwe aanplant of behoud. De catalogi van de firma Zocher & Co en de lijsten van Haak kunnen hierbij als inspiratiebron dienen.
9. Verjonging is net zo wezenlijk voor de toekomst van een monumentaal park als zorg voor de oude beplanting.

10. Bij vervanging van bomen zal per geval gekeken moeten worden naar de relatie tot andere bomen. Daarbij vormt het aspect of het om een zicht gaat, of om een groep bomen, of een solitair en of die voor variatie zorgt als sierwaarde, een argument voor vervanging of behoud.
11. Wanneer bomen zijn scheefgezakt, waardoor het beoogde effect gemist wordt, dienen deze nieuw aangeplant te worden, met fundering.
12. In het algemeen dient de huidige variatie minimaal gehandhaafd en waar mogelijk uitgebreid te worden.
13. Ten aanzien van de aangewezen monumentale bomen kan men bovendien concluderen dat soorten als es, esdoorn, populier, kastanje, els en eik als overblijvers kennelijk beter gedijen dan beuk, vleugelnoot, wilg, acacia etc. Dat wijst erop dat bij de keuze voor herplant of behoud ook ten aanzien van de groeiomstandigheden rekening gehouden moet worden met geslacht en soort. In de opdrachtomschrijving aan Zocher wordt daar al aandacht aan besteed en ook Heimans en Thijsse wijzen daar al op. Inheemse soorten gedijen nu eenmaal beter en alhoewel een enkele exoot overleeft, zal de keuze voor deze bomen in de rand geen voor de handliggende zijn. Voor de parkwand lijkt de keuze voor een ouder wordende, hoogste inheemse soort boven een jong stervende exoot voor de hand te liggen.
14. Het eigen karakter van de verschillende parkdelen in het binnenpark dient bestendigd te worden.
15. Parkattributen uit de ontwikkelingsfase, zoals het Paviljoen, Kraantje Lek, het Vondelbeeld en de Muziektent dienen gecombineerd te zijn met versierende, verfijnde beplanting.
16. Het is wenselijk om daarnaast op enkele punten bloembedden terug te brengen in de vorm van vaste planten. Verwilderingsbollen (Leucojum, Frittillaria, Scilla's etc.) kunnen waar mogelijk worden toegevoegd.
17. Met bloemrijkdom moet heel bewust worden omgegaan en dient expliciet deel uitmaken van een ontwerp.
18. Onderhoud (snoei, maaien e.d.) mag geen bezuinigingspost zijn, maar moet ertoe dienen dat een park zijn vorm krijgt en behoudt.
19. Belangrijke zichtlijnen dienen regelmatig met gericht onderhoud opengehouden te worden.
20. Een aantal omgevallen Salix-en zal opgeruimd moeten worden.
21. Het Vondelpark is één brok (oude én nieuwe) cultuur, maar dan in een groen jasje. Het onderscheid van 'natuur' en 'cultuur' kan wat ons betreft dan ook vervallen.
22. Mocht Kraantje Lek weer worden herplaatst, dan dienen aspecten als zichtbaarheid, versiering, spiegeling, achtergrond en relatie tot Vondel en Paviljoen opnieuw uitgangspunt te zijn.
23. De variatie in boomsoorten rond het Vondelbeeld dient minimaal gehandhaafd te worden. Voor de oude exemplaren Populus dient tijdig vervangende beplanting te worden verzorgd.
24. De beplanting direct rond het Vondelbeeld dient beter aan te sluiten bij de architectuur van voet en beeld.
25. Het glooiende gazon rond het Vondelbeeld dient gehandhaafd te worden.
26. Het eiland van de Muziektent verdient een kleurrijke, versierende en gevarieerde beplanting.
27. De oevers aan de zuidkant van de Muziektent dienen goed onderhouden, strakke, open grasoevers te zijn, met hier en daar een boom.
28. De boombeplanting langs de rijweg ten zuiden van de muziektent dient op peil gehouden te worden.
29. Het is van belang om de variatie in de boomgroepen langs de oever aan de noord- en oostkant te handhaven of uit te breiden. Deze bomen verdienen jaarlijks onderhoud.
30. Het verdient aanbeveling om het Muziekplein voor wat betreft zijn beplantingen structureel opnieuw in te richten.

31. De westelijke zichtlijn in het Rosarium moet blijven bestaan c.q. verder geopend te worden.
32. Het onderhoudspeil van het Rosarium dient gehandhaafd te worden.
33. De rozenfamilie zal het uitgangspunt bij de beplanting in het Rosarium moeten blijven.
34. De beplanting direct rond de Hulstbrug en op de oevers dienen minder dicht te worden; de hulsten dienen gesnoeid of verjongd te worden.
35. Het gebruik van grasoevers met hoge bomen dient hier meer te worden toegepast.

Onderzoeksopzet

Het onderzoek naar de historische beplanting in het park heeft steekproefsgewijs plaatsgevonden. De keuze van de steekproeven is in overleg met de opdrachtgever tot stand gekomen.
In hoofdstuk 2 worden twaalf casussen van de parkwand beschreven. De keus is gevallen op vrijwel alle in- en uitgangen van het park, te weten:

1. zone van de slurf geheel, tot aan de verbreding bij het Paviljoen
2. zone kop Amstelveenseweg
3. zone ronde doorgang Vondelkruispad
4. strook rond Paviljoen
5. strook met diverse entrees bij Reyer Anslostraat
6. doorgang bij Koninginneweg/Willemspad
7. doorgang Kattenlaan
8. doorgang Willembrug bij Emmalaan
9. doorgang Van Eeghenstraa
10. doorgang Jacob Obrechtstraat
11. doorgang P.C. Hooftstraat
12. doorgang Gerard Brandtstraat

Hoofdstuk 3 geeft een beschrijving van zes casussen van het binnenpark. Hierbij is de keus gevallen op de volgende locaties:

1. rondom Kraantje Lek
2. rondom het standbeeld van Vondel
3. de Muziektent
4. het Muziekplein
5. het Rosarium
6. rondom de Hulstbrug

De casussen van het binnenpark (hoofdstuk 3) zijn van een heel andere aard dan de casussen van de parkwand (hoofdstuk 2). Allereerst betreffen vier van de zes casussen de beplanting rondom een bouwwerk. Ook zijn (en waren) vijf van de zes casussen drukbezochte verblijfplaatsen met (deels) een hoge sierwaarde. Ten derde liggen ze stuk voor stuk in het centrale deel van het park, waardoor ze van alle kanten te benaderen zijn, dit in tegenstelling tot de parkwand.
De beperking tot de zes casussen betekent dat een aanzienlijk deel van het binnenpark niet beschreven is. Toch zijn de casussen vrij redelijk over het park verdeeld. Kraantje Lek en Vondel liggen aan de oostkant en liggen in de eerste aanlegfase van het park. De Muziektent en het Muziekplein liggen meer naar het westen, op de grens van de aanleg van de eerste en derde fase. Het Rosarium en de Hulstbrug bevinden zich in het meest westelijke deel, het zogenaamde “nieuwe park”, de laatste aanlegfase (1875).

Het doel van het onderzoek was om vat te krijgen op de historische gelaagdheid van de beplanting, om zo de bijdrage van de beplantingen aan de waarde van het Vondelpark als cultuurhistorisch monument in beeld te kunnen brengen.

Hierbij is een viertal fasen[1] gehanteerd, te weten:

1. de ontwikkelingsfase (vanaf de aanleg tot 1900)
2. 1900-1914
3. 1960
4. huidige situatie

[1] Bij de bestudering van het Rosarium is een andere fasering gebruikt. Zie casus 5, hoofdstuk 3.

Per fase is gekeken naar de toegepaste beplantingen. Voor ieder fase is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van meerdere soorten bronnen, zodat per fase een zo compleet mogelijk beeld gevormd kon worden van diverse aspecten van de beplanting.
De bronnen zijn grofweg te splitsen in een tweetal groepen:

- beeldmateriaal zoals plattegronden, kaarten, foto´s en andere afbeeldingen.
- geschreven bronnen zoals notulen en financiële verslaglegging van de Vereniging, maar ook de diverse boekjes die over het Vondelpark zijn geschreven.

In een enkel geval kon nog gebruik gemaakt worden van mondelinge bronnen.

Gezien de korte tijdsspanne van het onderzoek hebben we ons beperkt tot een *quick scan* van het Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark. De archieven zijn omvangrijk (15 meter) en zeer de moeite waard om ooit volledig te bekijken. In het kader van dit onderzoek hebben we ons hoofdzakelijk beperkt tot financiële verslaglegging, jaarverslagen, algemene verslagen en door het Bestuur gevoerde correspondenties. We hebben kunnen constateren dat het Archief van de Vereniging bijzonder rijk is; de vluchtige bestudering heeft allerlei interessant materiaal opgeleverd. Een en ander betekent dat ons verhaal niet “af” is, en dat in de komende jaren ongetwijfeld nog nieuwe ontdekkingen worden gedaan. Deze ontdekkingen zullen hopelijk dienen ter verrijking van de resultaten van dit onderzoek.

Bij het onderzoek zijn de gegevens geordend op basis van kenmerken van de aanleg. Per casus en per fase is gekeken naar de volgende aspecten (parameters):

- Open versus gesloten
- Door/geen doorgang (alleen bij de casussen Parkwand)
- Hoog versus laag
- Karakter van de beplanting (eenvoudig, complex, monumentaal, intiem e.d.)
- Bloemrijkdom
- Variatie in plantlagen en plantsoorten
- Gebruik (alleen bij casussen Binnenpark)
- Relatie met de omgeving (alleen bij casussen Binnenpark)
- Effect van de beplanting

Deze lijst van te behandelen parameters is opgesteld in overleg met de opdrachtgever.

Door telkens dezelfde parameters in diverse fasen te beschrijven is een matrix van gegevens ontstaan waaruit zowel een historische tijdlaag als een historische ontwikkeling gedestilleerd kan worden.

Waardering/waardestelling

Aan het eind van elke casus wordt een waardering geformuleerd. Deze waardering dient als basis voor de meer toegespitste waardestelling die vóór in het rapport te vinden is. Bij de formulering van de waardering en het vaststellen van de waardestelling hebben we gelet op de relatie met het oorspronkelijke ontwerp, ouderdom, authenticiteit, gaafheid en eigentijdse invullingen die karakteristiek zijn voor bepaalde periodes.

Over de schrijfwijze van de namen

Naamgeving in de plantenwereld is niet eenvoudig. Er zijn geslachtnamen (bijvoorbeeld: beuk), soortnamen (gewone beuk), variëteiten (bruine beuk), zowel in het Nederlands als in het Latijn (Fagus, Fagus sylvaticus, Fagus sylvaticus ‘Atropunicea’). Bovendien worden namen in de loop van de tijd regelmatig veranderd. Dat maakt een vergelijking tussen verschillende bronnen en tijdvakken vaak heel lastig.
In de diverse bronnen aangaande het Vondelpark worden de namen van bomen, heesters en planten heel verschillend weergegeven. We hebben er in het rapport voor gekozen om de namen uit de diverse bronnen ongewijzigd in de tekst toe te passen. Dat betekent dat in sommige gevallen (zoals bij Heimans en Thijsse en Quené) alleen Nederlandse namen (meest geslachtnamen) worden vermeld. In andere gevallen geeft de bron een uitgebreide Latijnse naam (bijvoorbeeld Haak). In de tekst is de vermelding van de Latijnse namen van Haak beperkt, maar in een bijlage wordt de volledige lijst van Haak gegeven.

We zijn ons ervan bewust dat deze keuze de leesbaarheid niet vergroot, maar we vonden het belangrijk om de bronnen te laten spreken. Bovendien zou een extra vertaalslag van onze kant voor toekomstige plannenmakers en onderzoekers slechts een extra onduidelijkheid toevoegen. In specifieke gevallen zal voor nader inzicht verder onderzoek moeten worden verricht.

Tot slot willen we benadrukken dat, hoewel het heel belangrijk kan zijn om over (de naam van) een bepaalde soort of variëteit te beschikken, het voor het Vondelpark van de Zochers uiteindelijk niet gaat om soorten en namen van bomen en planten, maar om het effect dat ze teweegbrengen, namelijk: verbeelding, gewaarwording, lichtval, variatie in hoogte, textuur en kleur.

Onderzoek historische beplantingen Vondelpark

Deel I Tekst

Hoofdstuk 1 Algemene opmerkingen over de beplanting

Bij de bestudering van de casussen blijken veel aspecten van de beplantingen een casus-overschrijdend karakter te hebben. Omdat ze zowel voor de casussen als voor het bredere begrip van het Vondelpark van belang zijn, hebben we in dit hoofdstuk een aantal algemene bevindingen opgenomen.

1.1 Zochers ontwerpprincipes en het Vondelpark

Het Vondelpark kan worden gezien als het resultaat van een poging van een aantal vooraanstaande inwoners van Amsterdam om de stad met een illusie van landschappelijke natuur te verfraaien.[2] J.D. Zocher stond als geen ander bekend als schepper van dergelijke illusies.
De late landschapsstijl (1800-1870) werd in Nederland bepaald door onder andere Roodbaard, Springer, Van Lunteren, Copijn, Petzold en J.D. Zocher. J.D. Zocher jr. leefde van 1791 tot 1870. Zijn opvattingen sloten aan bij het arcadisch landschapsmotief; hij werkte zijn hele leven aan de verbeelding van een geïdealiseerd landschap. Belangrijke inrichtingselementen hierbij waren bijvoorbeeld open weides, vergezichten, gebogen paden, relief in bodem en beplanting, beplantingsgroepen en grote waterpartijen. Bomen, als solitair of als groep aangeplant, bloemen en heesters maakten de wandeling afwisselend en boeiend. De afwisseling in open en dicht, licht en donker, hoog en laag, geur, kleur en textuur zorgde voor diverse zintuiglijke of gevoelsrijke ervaringen. Het zicht kon zich uitstrekken tot in het oneindige, maar kon ook een duidelijk eindpunt hebben, in de vorm van een bouwwerk of een solitair.
De bomen, heesters, bloemen en het gras gebruikte hij als de bouwstenen van het parklandschap. De opbouw van de beplanting modelleerde alle bovengenoemde inrichtingselementen.

Toen J.D. Zocher vanaf 1849 samen met zijn zoon L.P. Zocher ging werken, kwamen er meer geometrische en symmetrische vormelementen in hun ontwerpstijl, met name in relatie tot in de buurt liggende architectuur (de z.g. ‘gemengde stijl’). Dit is bijvoorbeeld duidelijk te zien in het aan het Vondelpark grenzende villapark Willemspark, maar ook in de bloemperken bij de diverse bouwwerken.

1.2 Korte schets van de groei van het park

Het Vondelpark werd niet in één keer ontworpen en aangelegd. Het kende een bescheiden begin en werd daarna, in een periode van twaalf jaar, nog drie keer uitgebreid. Iedere keer kwam er een groter stuk grond bij.
Met name bij het onderzoek naar de beplantingen in het binnenpark bleek dat de parkdelen en hun beplantingen alleen dán goed begrepen kunnen worden wanneer hun plaats in de aanleg en de groei van het park bekend is. Immers, oude parkgrenzen van de vroegere fases lopen dwars door het binnenpark van nu. Deze grenzen zijn nauwelijks meer zichtbaar, maar blijken nog steeds (voor een deel) structuurbepalende elementen zijn, juist ook voor de beplantingen. De vier fasen zijn aangegeven in afbeelding 1.

[2] Zie ook: Steenbergen, C., E. de Jong, E. van der Vlist, *Eene aangename en publieke wandeling*, Zutphen, 1997, p. 33 e.v.

Naar onze mening hebben de (landschappelijke) ontwerpprincipes van vader en zoon Zocher, ondanks het overlijden van J.D. Zocher in 1870, in de opeenvolgende aanlegfasen niet zozeer een verandering ondergaan, als wel dat de schaal van de aanleg is beïnvloed door de beschikbare ruimte. *De handtekening blijft hetzelfde, hij wordt alleen wat groter geschreven*.
Zo komen de "zweepslagen" en scherpe bochten in het vijververloop in alle fasen voor. In de eerste aanleg was het perceel echter zo smal dat men wel op een kleinere schaal moest werken om alle gewenste landschappelijke variatie in de wandeling toe te passen, terwijl men in de vierde fase alle ruimte had.
Daarnaast wordt de landschappelijke aanleg in de groeitijd gecombineerd met de typische stadsparkelementen van de late 19e eeuw. Het beeld van Vondel en Kraantje Lek vormen duidelijke sierelementen in de eerste aanleg, de oude bloementuin vormt het sluitstuk van fase 2, en de Muziektent en het Muziekplein volgen met fase 3. Dat andere versieringselementen zoals bloemenperken, kiosken, beelden en dergelijke vervolgens juist aan deze kant van de Amsterdamse stedelijke bebouwing tot stand gekomen zijn, is logisch. Dáár was het vele publiek.

Het Vondelpark is niet in een keer aangelegd, maar in een viertal fasen. De stapsgewijze aanleg heeft het park ingrijpend gevormd, waarbij de typische kenmerken van de landschappelijke aanleg, de verschillen in schaal en de relatie tot (delen van) de stad tot op de dag van vandaag het karakter en de variatie van het park bepalen.

Fase 1

Vanaf de Stadhouderskade/het Leidse bosje wordt in de periode 1864-1865 het eerste parkdeel aangelegd. Het is een langgerekte, smalle aanleg die loopt tot de Kruidwetering, ter hoogte van de Kattenlaan. De plattegrond van Witkamp uit 1866 (afbeelding 2) geeft niet alleen de oude verkavelingstructuur, maar ook de metamorfose van de nieuwe aanleg weer. Paden, rijwegen, plantvakken en waterloop zijn herkenbaar. De foto's die Pieter Oosterhuis in 1867 maakt, zijn herkenbaar in de plattegrond. De plattegrond van Niftrik (afbeelding 3) bevestigt dit beeld, voegt er een grotere detaillering in de waterloop aan toe en maakt een onderscheid tussen wandelpaden en rijwegen. De combinatie van plattegrond en fotomateriaal geeft een fascinerend beeld van het jonge park. Op afbeelding 2 t/m 11 is dit te zien.
In vergelijking met de latere uitbreidingen vertoont dit deel de meest kleinschalige aanleg. Het compacte karakter van de waterloop, het paden- en wegenverloop en veel bosschages is nu voor een deel (o.a. rondom Vondel en Kraantje Lek en van de Iepenbrug tot het Groot Melkhuis) nog steeds herkenbaar (afbeelding 15).

Fase 2

Deze fase betreft de uitbreiding in de richting van de Overtoom. In deze uitbreiding (1867) worden een bloementuin en een weiland geprojecteerd. De komst van de bloementuin is een wens van velen en het weiland zorgt, naast een landschappelijk beeld van een grasland, voor pachtinkomsten[3]; dit is een van de vele voorbeelden in het archief waaruit blijkt dat de aloude Hollandse combinatie van nut en sier ook op het Vondelpark van toepassing is.
Vanaf 1871 wordt de bloementuin aangelegd. Het parkdeel vertoont een heel andere sfeer dan de eerste aanleg en sluit aan bij de behoefte van Bestuur en bezoekers aan fraaie bloembedden. De bloembedden passen bij de in die tijd gangbare mozaïekbedden in de

[3] In 1870 wordt het weiland verhuurd aan Karel Mastenbroek. Het weiland mag beweid worden met hoornvee of schapen, eventueel een of twee paarden, geen stieren of hengsten. De huurder mag een kleine loods op het weiland inrichten en hij is verantwoordelijk voor het maaien van alle gras in het hele park. Het gras moet op deskundige wijze geregeld gemaaid worden. De huurder wordt geacht binnen 5 weken het hele park te zijn rond geweest zijn. Grasbanden langs bloemperken en vakken houtgewas moeten gemaaid zo vaak als de opzichter dit nodig acht. Het gras moet op de maaidag weggereden worden, bron: Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, 1870-1873, inv. nr. 4, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.

buurt van de nieuwe bebouwing aan de Vondelstraat. Het wordt een verblijfplaats met veel bankjes (zie ook hoofdstuk over bloemrijkdom).
Het weiland, eerst nog zonder boerderij, vertoont een schaal die nieuw is voor het park. Het weiland ligt middenin de wandeling en is aangelegd om te verpachten. Het geld van de pachtsom wordt gebruikt ten behoeve van de ontwikkeling van het park.
Al snel wordt het weiland in gebruik genomen door sporters. De pachter wordt Melkhuis-beheerder en verhuurder van het sportterrein. Het weiland maakt een ontwikkeling door van een weiland met koeien, vervolgens een weiland met sportactiviteiten (afbeelding 12), dan een officiële *lawn* tennisclub en tot slot een tennisclub met gravelbanen en een groot hek eromheen.
Het weiland is momenteel druk bezet, terwijl de drukke bloementuin nu een ruime, rustige aanleg heeft. Met enige moeite zijn in het veld nog kenmerken van de oude aanleg te herkennen.

Fase 3

Fase 3 (1872) omvat een uitbreiding in de richting van het zuiden. De vijverloop en het Muziekplein hebben een tot dan toe niet toegepaste maat (afbeelding 13). De meer grootschalige landschappelijke aanleg wordt gecombineerd met een culturele plek van samenkomst. Aan de zuidzijde van het water zijn lange zichtlijnen.
In het jaarverslag van 1872 wordt geschreven: "*Weder is een nieuw gedeelte in het park voltooid en in gebruik gesteld. Het is het derde gedeelte; het tweede vormde den bloementuin met het weiland en omstreken. Hoe goed zijn de eerste twee gedeelten niet samengesmolten of liever ineengegroeid, dat voor hen, die het zich niet met opzet in het geheugen terugroept, ze haast niet te onderscheiden zijn. Dat zal nu ook met het jongste gedeelte geschieden, waar nu nog de boomen al te veel het uiterlijk van nieuwelingen hebben. Weldra zullen zij geheel geacclimatiseerd zijn en gelijk met de anderen opgroeien. …… De muziektent op het eerste eilandje is in aanbouw. Wij waren gedwongen tot die uitgaaf over te gaan, omdat een muziektent in een park haast onmisbaar is.*
Allengs wordt het Vondelpark versierd door geschenken…., het bruggetje bij den bloementuin, de bloemenvaas in dien tuin …., de drinkfontein, waar de dorstigen lafenis vinden".
Het Muziekplein wordt ingericht als een bos (zie Binnenpark: casus 4) ofwel een beschaduwd openbaar groen plein, met veel bomen in halfverharding, dat qua beslotenheid goed aansluit bij het besloten karakter van de oude waterloop met daaromheen liggende plantvakken; het is alleen groter van schaal. Momenteel heeft het Muziekplein geen bosachtig karakter meer en is het plein opgedeeld in verschillende, deels geasfalteerde stukken.

Fase 4

De laatste uitbreiding (1877) brengt de verbinding met de Amstelveenseweg tot stand (afbeelding 14). Ook hier is de schaal weer een hele maat groter. De landschappelijke aanleg kent een grote openheid en lange lijnen (zie het Plan van Uitbreiding van Zocher, zie kaarten achter in Beeld). De wandelingen langs de paden met goedgeplaatste bosschages brengen een afwisseling van nabijheid en beschutting met openheid en verrassende vergezichten. De aanleg bij de Hulstbrug (zie Binnenpark, casus 6) getuigt van deze afwisseling: ineens gaat de wandelaar van licht naar donker, omhoog, over water en over een slingerende waterloop uitkijkend over meer open stukken, vervolgens weer afdalend, onder de bomen door, aarzelend welk pad te kiezen, gelokt door een of ander een bepaalde weg inslaand.
De opvallende áfwezigheid van bijzondere parkattributen in het centrale deel van deze fase heeft te maken met het feit dat ze voor een groot deel al waren aangelegd in eerdere fasen.

Een en ander betekent dat het uiterlijk van het park vanaf het begin grote verschillen heeft gekend: in de oudste aanlegfasen komen de parkattributen als Paviljoen, fontein, kiosk, Melkhuis en Muziektent. In deze parkdelen spelen versiering en verfijning een grote rol. Hier

zijn de meeste bezoekers te vinden en is de parkaanleg het meest compact. In het westelijke deel was de ruimte. Tegen de tijd dat het laatste deel werd aangelegd fungeerden de eerdere fasen gezamenlijk al als een volledig park met alle inrichtingselementen die daar bij horen.
We hoeven in feite alleen maar te tellen, bijvoorbeeld op de kaart van Heimans en Thijsse (1901, zie kaarten achter in Beeld):

oostelijk deel "oude park"	*westelijk deel "nieuwe park"*
66 plantvakken (excl. parkwanden)	30 plantvakken (excl. parkwanden)
14 bochten in de waterpartij	4 bochten in de waterpartij
64 bloemperken	21 bloemperken
7 parkattributen (kiosk 2x, Paviljoen, Kraantje Lek, Vondel, Muziektent, Melkhuis	Geen parkattributen

In hoeverre de "eenvoudige" aanleg van de laatste fase een kwestie is geweest van gebrek aan middelen is niet bekend.

Samenvattend kunnen we zeggen dat de stapsgewijze aanleg bepalend is geweest voor de plattegrond van het park. Niet alleen het verschil tussen het "oude park" en het "nieuwe park" is helder; ook tussen de eerste drie fasen onderling zijn nu nog verschillen te duiden.

1.3 De firma Zocher & Co

Een citaat uit het contract dat op 7 mei 1864 wordt gesloten tussen het Bestuur van de net opgerichte Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark te Amsterdam en de heren J.D. Zocher jr. en L.P. Zocher uit Haarlem:

"Zij zullen de benoodigde plantsoenen voor de beplanting van deze aanleg leveren van de beste kwaliteit en in vele varieteiten en goede exemplaren en opgaande boomen van vijftien à vijfentwintig Nederl. duimen omtrek, de heesters/struiken, planten en boschhout alles goed leverbaar en alles gewassen voor den vrijen grond, terwijl door rijke afwisseling van soorten de naar hunnen mening meest bevallige schakeringen in de groepen zullen worden gevonden.
Zij zullen voor den groei van al het door hen geleverde plantsoen twee jaren instaan en dus in de twee voorjaren, volgende op dat der beplantingen, het gestorven plantsoen door andere exemplaren doen vervangen; van deze garantie is echter uitgesloten het plantsoen dat door baldadigheid mogt worden vernield.
Zij zullen de waterkanten op genoegzame breedte met graszoden doen beleggen en langs de wandelingen een band zoden doen aanbrengen." [4]

Het is altijd wenselijk om aan de hand van gedetailleerde gegevens van planten en bomen een beeld te krijgen van het aanzicht van een tuin of park. In het geval van het Vondelpark is dit voor de vroegste fase, door het ontbreken van plantlijsten in combinatie met uitgewerkte plattegronden van de hand van J.D. Zocher jr. en L.P. Zocher, niet zo maar mogelijk.
Er zijn echter wel andere bronnen overgebleven die behulpzaam zijn bij het verkrijgen van een beeld van de door hen gebruikte beplantingen.

[4] Notulen van de Bestuursvergaderingen d.d. 7 mei 1864, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, inv. nr. 1, GAA.

Het is algemeen bekend dat J.D. Zocher jr. een veelgevraagd tuinarchitect was vanwege het fraaie gebruik van een grote variatie aan bomen, heesters en andere gewassen. Deze gewassen waren afkomstig van de eigen kwekerij te Haarlem.
Een aantal catalogi van de kwekerijen van de Zochers is bewaard gebleven, waaronder een bomen- heester- en plantencatalogus uit circa 1894 en een algemene catalogus uit circa 1832.[5] Aangezien de firma Zocher lange tijd vrijwel de enige leverancier van plantenmateriaal voor het Vondelpark was (tot 1918), is aan te nemen dat alle bomen, heesters en andere planten die in het Vondelpark in de grond werden gezet, uit dit assortiment zijn gekozen. Weliswaar bezat het Vondelpark een eigen kwekerijtje aan de Kattenlaan, maar deze ging pas ná 1918 een grotere rol spelen.

Uit de rekeningen die de Zochers in de beginjaren hebben verstuurd is niet op te maken welke gewassen zij precies hebben aangeplant.
Wel is het bekend dat zij voor het Vondelpark een soort “basisplantsoen” (het *boschhout* uit bovenstaand citaat) van jong, waarschijnlijk meest inheems plantmateriaal van bomen en heesters gebruikten. Dit “plantsoen” werd op allerlei plekken in het park aangeplant, maar met name langs de wanden, om zo snel mogelijk een groen en bosrijk effect te krijgen. Op een paar van de vroege foto´s van Pieter Oosterhuis is dergelijk plantsoen te zien: het is zeer dicht opeengepakt jong plantmateriaal (afbeelding 6 en 11). Aan een dergelijk “basisplantsoen” werden de solitairen, heestergroepen, lanen en meer bijzondere boomgroepen toegevoegd.[6]
In de catalogus van de firma Zocher & Co van omstreeks 1894 wordt melding gemaakt van *Boetplantsoen en Veren*.[7] Dit assortiment bestaat uit jong plantmateriaal van diverse soorten inheemse bomen en heesters, zoals iep, linde, populier, spaanse aak, diverse andere esdoorns, beuk, es, els, eik, haagbeuk, wilde en tamme kastanje, liguster, meidoorn, acacia, wilg. We gaan er van uit dat een dergelijk assortiment, wellicht ietwat aangepast aan de natte Amsterdamse bodem, als basisplantsoen alom in het Vondelpark is toegepast.
In briefwisselingen en krantenartikelen is diverse keren sprake van hevige discussies rondom de voortdurende uitdunning van de dichtgeplante plantsoenen. Zo wordt in 1887, 22 jaar na de opening, door L.P. Zocher opgemerkt: “*Na een paar wandelingen in het Vondelspark te hebben gemaakt is het mij gebleken dat het hoog tijd wordt om hier en daar boomen weg te nemen ten einde aan anderen meer lucht en gelegenheid tot ontwikkeling te geven*.”[8] (Zie verder: paragraaf *Over onderhoud*).

Er is nog een tweede bron die informatie verschaft aangaande de beplanting die de firma Zocher met name voor de parkwand gebruikt. In 1901 en 1902 wordt de firma Zocher verzocht om een nieuw plan te maken voor de hoek achter de P.C. Hooftstraat en de Van Baerlestraat, en “*zoo te wijzigen dat het meer bezocht gaat worden.*”[9] Op 8 februari 1902 worden de goedgekeurde plannen van de firma Zocher & Co voor de veranderde aanleg achter het Blindeninstituut en de P.C. Hooftstraat goedgekeurd. In het archief van de Vereniging is een ongedateerde tekening te vinden van een deel van deze hoek. De tekening (afbeelding 15a) is van ongeveer rond de eeuwwisseling. Het ligt voor de hand dat deze schets is gemaakt in het kader van bovengenoemde werkzaamheden. Op de tekening wordt een onderscheid gemaakt tussen verschillende aanplanten, te weten: hakhout, bosch-hakhout en struiken. We kunnen hieruit onder meer concluderen dat niet alleen de wand,

---

[5] Deze catalogi worden onder meer bewaard bij de bibliotheek van de WUR, afdeling Speciale Collecties, Wageningen.
[6] J.D. Zocher jr. heeft in 1830 het ontwerp en de aanleg van begraafplaats Soestbergen te Utrecht verzorgd. Ook hier was sprake van een basisplantsoen, waarmee de gehele rand zeer dicht werd aangeplant. Dit assortiment was eveneens inheems en bestond uit grote aantallen: “*ipenboomen, eikeboomen, berkeboomen, populieren, castanjes, linde, lindeveeren, ruyge ipen, beukeboomen, willige”*. In het geval van Utrecht werden deze gewassen door de stadskwekerij geleverd, terwijl het speciale assortiment aan sierbomen en heesters vanuit Haarlem werd aangevoerd. Bron: Rapport Begraafplaats Soestbergen, L.H. Albers, A. Guinée, H. Schreiber, Utrecht, 2005.
[7] Veer: eenjarig boompje.
[8] Bron: Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 8, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[9] Notulen van de Bestuursvergaderingen d.d. 15 oktober 1901, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, inv. nr. 1, GAA.

maar ook de vakken daaromheen konden bestaan uit diverse varianten van verschillende combinaties van heesters, eventueel met bomen. Bovendien suggereert de term hakhout een bepaald beheer: het regelmatig terugzetten van de verschillende soorten in het hakhoutbos. Hierbij is de groeisnelheid van de soorten bepalend voor het tempo van terugzetten.

Kenmerkend is dat de randen van het park steeds zijn dichtgezet met dichte combinaties van heesters en bomen. Met name in de parkranden kunnen de heesters ons inziens dan ook niet los gezien worden van de bomen.

Het is overigens belangrijk om te beseffen dat het de Zochers niet ging om de individuele bomen, maar om het effect dat ze teweegbrachten. L.P. Zocher was van mening dat het niet wenselijk was om teveel naar één enkele boom te kijken omdat je dan het bos niet meer zag: het ging om het grote gebaar, niet om het individu.[10]

Na de voltooiing van het park kwam L.P. Zocher (of zijn plaatsvervanger/opvolger de heer Kerbert) tot op hoge leeftijd jaarlijks een ronde maken met het Bestuur van de Vereniging[11], om te kijken wat gesnoeid, gerooid, uitgedund, kortom veranderd moest worden. We kunnen zodoende aannemen dat L.P. Zocher tot na 1900 de voornaamste vormgever van het Vondelpark is gebleven. De jaarlijkse inspectieronde heeft ongetwijfeld voor een belangrijke continuïteit in de aanleg gezorgd. In 1889 geeft Zocher aan dat het park voldoet aan het beeld dat hij voor ogen had.[12]

In 1881 is er sprake van de mogelijkheid van het overgaan naar een andere leverancier van planten, namelijk de kwekerij van Linnaeus op Frankendael.[13] Het Bestuur besluit na discussie om de keus voor Zocher als leverancier te bevestigen.

De bomen en heesters waren niet de enige plantlagen. Bij de opbouw van de borders speelden gras, bloemen (éénjarigen/bolgewassen), heester en bomen allemaal hun eigen rol. Tot aan 1918 is door de firma Zocher (twee-)jaarlijks plantmateriaal aan het Vondelpark geleverd. In de grootboeken van de Vereniging wordt melding gemaakt van leveringen van grote hoeveelheden bloembollen, heesters, bloemen, zomerbloemen en graszaad. In diverse leveringen wordt een onderscheid gemaakt tussen “plantsoen” en “heesters”. Het zijn steeds omvangrijke partijen die rond de 2500 gulden bedragen, terwijl het bij betalingen aan eventuele andere leveranciers van planten slechts om heel kleine bedragen gaat.
De allerlaatste levering van de firma Zocher, in 1918, betreffende heesters en bomen, is mooi gespecificeerd:

200 bloemstruiken
20 doornheesters
40 bloemheesters
200 kastanjes
1000 doorns
2 dubbele kastanjes
17 iepenboomen

---

[10] Op p. 155 van *Ode aan het Vondelpark* staat dat L.P. Zocher naar aanleiding van een verzoek om naambordjes op individuele bomen te plaatsen, in 1898 zou hebben opgemerkt: “de bomen beletten het bos te zien”. Bron: Vondelparkarchief, GAA.
[11] De zogenaamde “najaarswandeling”. Deze werd door Zocher keurig gefactureerd, waarbij uren en reiskosten apart in rekening werden gebracht; bron: diverse balansen en grootboeken, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[12] Brief van L.P. Zocher aan het Bestuur van de Vereniging, september 1889, bron: ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 9, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[13] Buitenplaats Frankendael werd in 1867 gekocht door vertegenwoordigers van het Bestuur van de Koninklijke Nederlandsche Tuinbouwmaatschappij “Linnaeus”, die er een tuinbouwschool en een handelskwekerij stichtten; bron: Rapport Historische tuinen Frankendael, L.H. Albers en A. Guinée, 2004.

10 lindenboomen
300 sierheesters
25 iepenboomen
400 iepenveeren & heesters
voor een totaal bedrag van f 1736, 60[14]

Uit een dergelijke lijst kan worden opgemaakt dat er intensief werd verjongd.

Concluderend kunnen we stellen dat het park vorm heeft gekregen door de aanplant van grote hoeveelheden basisplantsoen, aangevuld met meer bijzondere beplantingen. Er is lange tijd sprake geweest van zowel een structurele toevoer van grote aantalen verschillende gewassen als van een structureel toezicht door de ontwerper. Deze combinatie heeft er toe geleid dat het Vondelpark lang op consequente wijze als een verbeeldingsvol park is ingevuld en onderhouden. Het jaarlijks terugkerend toezicht en het onderhoud hadden echter ook een duidelijke financiële, commerciële kant.

1.4 Over de dichtheid van de wand

Het Bestuur van de Vereniging wilde in principe dat de parkwand gesloten was, zodat de bezoeker zich in de natuur, buiten de stad, kon wanen. Toch blijkt uit de notulen van de Bestuursvergaderingen dat het Bestuur wel eens uitzonderingen maakte, oftewel met twee maten mat. Regelmatig kwam een verzoek van een omwonende binnen om méér uitzicht op het park te krijgen. Deze verzoeken werden soms wel, soms niet gehonoreerd.
Zo wordt op 9 maart 1883 een verzoek behandeld van D.G. Knöbel om bomen in het park bij de Parkstraat (de latere Reyer Anslostraat) laag te houden. Dit verzoek wordt afgewezen.
Aan de weduwe Bruyn wordt op 8 februari 1887 een uitzicht toegestaan in de Vossiusstraat. Waarom dit wordt toegestaan wordt er niet bij vermeld.
Op 27 maart 1888 verlangt P. Sweers dat hem, in ruil voor het verlenen van toestemming voor de aanleg van een riolering over zijn grondgebied, het uitzicht van zijn drie huisjes aan het Zandpad in het Vondelpark 15 jaar wordt gewaarborgd. De vergadering besluit dit verzoek in te willigen.
Een verzoek d.d. 21 mei 1889 van de heer Meijer, directeur van het Blindeninstituut, om meer uitzicht op het Vondelpark voor het nieuwe gebouw aan de Vossiusstraat te krijgen, wordt van de hand gewezen.

Tot slot een citaat uit de notulen van 21 mei 1889: *"...en dat langs de tuin van den heer M.J. Waller eene boom is weggenomen, die den groei zijner bloemen en heesters benadeelde. Het is steeds een lust in den tuin des heren Waller de bloemen te zien, zoodat het wegnemen van die boom in het belang van het Vondelpark was."*[15] Waller woonde op Vondelstraat 73 (het markante hoekhuis direct ten westen van de doorgang naar de Vondelstraat).
Een en ander betekent dat het park in ieder geval in de eerste vijftig jaar niet zo gesloten is geweest als men op grond van de 'standaard'-opvatting van het Bestuur zou vermoeden. Dit zal ook uit de diverse casussen blijken. Op verschillende locaties in het park was zicht vanuit en op het park niet alleen een feit, maar ook een *gewenst* gegeven. De variatie in de opbouw van de wand werd geheel gemodelleerd door combinaties van beplantingen.

[14] Balansen met rekening en verantwoording, 1898-1923, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[15] Diverse notulen van de Bestuursvergaderingen, 1864-1954, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, inv. nr. 1, GAA.

1.5 Na de Zochers

Aan het begin van de twintigste eeuw

De nieuwe ontwikkelingen in de natuurbeleving rond de eeuwwisseling zijn ook in het Vondelpark niet meer te stoppen. Op 11 april 1900 wordt gemeld dat vele wandelaars in het Vondelpark "*de veldbloemen ongaarne missen.*"[16] Het Bestuur van de Vereniging geeft aan Heimans en Thijsse, de krachtige pleitbezorgers voor de verspreiding van kennis over de Nederlandse natuur, de opdracht om een boekje te schrijven over de flora en fauna van het park.[17]
Het boekje is in 1901 gereed. Hierin steken Heimans en Thijsse hun voorkeur voor het natuurlijke en hun afkeer van bijvoorbeeld de dahlia niet onder stoelen of banken. Door aandacht te geven aan de wonderen der natuur, in dit geval de bijzonderheden van de individuele planten, wilden zij kennis vermeerderen, met als doel meer waardering voor de natuur bij de burgers te creëren.
In dit verband moet ook de komst van de eerste naambordjes op bomen in het park worden gezien. L.P. Zocher had deze ontwikkeling in 1889 nog weten tegen te houden. Hij was fel tegenstander van de bordjes.[18] Zocher was van mening dat je maar beter naar de Hortus kon gaan als je geïnteresseerd was in plantennamen. Het Vondelpark was volgens hem niet voor educatie bedoeld. Hier wordt het verschil tussen een 'verbeeldingspark' en een 'gebruikspark' (in dit geval voor educatieve doeleinden) voor het eerst zichtbaar.
In 1905 krijgen de eerste zestig bomen toch een emaillen naambordje. In de jaren daarna volgen er meer.

Een andere ontwikkeling is het uit de mode raken van de bonte mozaïekbedden en andere bloembedden. Natuurliefhebbers zien meer in het gebruik van vaste planten (zie paragraaf over bloemrijkdom). Deze ontwikkeling komt uit het buitenland overwaaien. Bovendien is het gebruik van vaste planten minder kostbaar dan de arbeidsintensieve éénjarigen.
Zo ijvert adviseur A.J. van Laren in 1909 voor een plan met meer voorjaarsplanten op de gazons en onder de bomen, naar voorbeeld van de Duitser Willy Lange.[19] Hij plant grote hoeveelheden winterakonieten, sneeuwklokjes, narcissen, bosanemonen, wilde hyacinten, sneeuwroem en varens, onder meer bij de toegangen bij de P.C. Hooftstraat en de Saxenburgerstraat (zie bijlage 1 en paragraaf over bloemrijkdom). Een jaar later wordt geconcludeerd dat het project volledig mislukt is. De meeste bollen zijn verrot door de hoge grondwaterstand.
In 1919 wordt advies ingewonnen bij de firma Moerheim te Dedemsvaart aangaande vaste plantenborders.[20]

Concluderend kan worden gesteld dat in deze fase de invloed van de firma Zocher weliswaar nog duidelijk aanwezig is maar begint af te nemen en dat de natuurbeleving en natuurstudie belangrijke thema's worden. De verbeelding verdwijnt niet maar verandert van aard en wordt meer wetenschappelijk en gevoed door een verlangen naar 'natuurlijke' esthetiek. Ook krijgen andere ontwerpers meer ruimte, hoewel ingeperkt door meer bescheiden

[16] Notulen van de Bestuursvergaderingen 1864-1954 (d.d. 11 april 1900), Archief Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[17] Notulen van de Bestuursvergaderingen 1864-1954 (d.d. 11 april 1900), Archief Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[18] Notulen van de Bestuursvergaderingen 1864-1954 (d.d. 21 mei 1889), Archief Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[19] Willy Lange beschrijft in zijn boek *Gartengestaltung der Neuzeit* (1907) de *Naturgarten*, een Duitse variant van de "wilde" tuin waarbij de beplanting het belangrijkste onderdeel van de tuin is. De planten worden zodanig geschikt dat ze lijken op beplantingen die ook in de natuur zouden kunnen voorkomen, bron: Zijlstra, Bonica: *Nederlandse Tuinarchitectuur tussen 1850 en 1940*, 1986. Oorsprong van deze gedachte van de wilde tuin ligt bij de Ierse tuinman en schrijver W. Robinson, die in 1870 het boek *The Wild Garden* publiceert. Hierin pleit hij voor het gebruik van vorstbestendige, vaak uitheemse vaste planten die, eenmaal geplant, geen verdere zorg nodig hebben. Dit als alternatief voor de kwetsbare éénjarigenéénjarigen in de formele bedden en mozaïekborders die tot dan toe gebruikelijk zijn. Bron: Jellicoe, Geoffrey & Susan, Patrick Goode, Michael Lancaster, *The Oxford Companion to Gardens*, Oxford, 1986.
[20] Notulen van de Bestuursvergaderingen 1864-1954, Archief Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.

geldmiddelen/investeringen. Door de komst van de vaste planten verandert er een en ander aan de samenstelling van de beplanting. De opbouw van de beplanting wordt hierdoor nog verder verrijkt. De éénjarigen zullen voorlopig niet helemaal verdwijnen, ze zullen hooguit in beperktere mate toegepast worden.

Jaren '20, '30 en ’40

De jaren’20, ’30 en ’40 zijn sobere jaren voor het park. In de verschillende correspondenties blijkt hoe zuinig aan iedereen het moet doen. Er is weinig geld voor beplantingen en activiteiten in het park. Zelfs de concerten vervallen. Grote uitzonderingen zijn de Kleurenprachtmanifestaties in de jaren ’30. Zij zorgen voor de meest in het oog springende activiteiten en veranderingen in het park. De manifestaties worden georganiseerd in het kader van werkverschaffingsprojecten. De komst van het eerste Rosarium (zie Binnenpark, casus 5 en paragraaf over bloemrijkdom) is bijvoorbeeld hieraan te danken.
Vervolgens komen de oorlogsjaren, waarin het park zwaar gehavend wordt. De Slurf wordt deels gesloten vanwege schuilkelders. Het Paviljoen wordt gevorderd door de Duitsers en gebruikt als opslagplaats. Veel omliggende villa´s worden eveneens gevorderd. De eigen kwekerij wordt niet meer gebruikt voor de kweek van éénjarigen, planten en bomen, maar voor het telen van groenten. In de weilanden komen de koeien terug. De grootste schade ontstaat aan de bomen. Veel bomen dienen logischerwijs als brandstof voor de bevolking. Een toenmalige bewoner van de Van Eeghenstraat vertelt hoe hij wist dat er heimelijk in het duister, tijdens spertijd, vele bomen gekapt werden: “Je hoorde ze vallen”.[21]
Na de oorlog is het Vondelpark een zwaar beschadigd park.

Overgang naar gemeente en renovatie

In 1952 kan de Vereniging de broodnodige herstelwerkzaamheden en het steeds duurder wordende beheer niet meer bekostigen en wordt er besloten om het park aan de gemeente Amsterdam te schenken. De overdracht vindt plaats in 1953. De Dienst Ruimtelijke Ordening maakt in de daaropvolgende tijd een nauwkeurige inventarisatie van de staat en plek van de bomen[22] en er wordt een groot aantal foto´s van de stand van zaken in het park gemaakt.[23]
Er wordt een renovatie voorgesteld in de geest van de wederopbouw van de jaren ´50. Vanuit een functionalistische visie wordt bij de herinrichting van het park de nadruk gelegd op grootschaligheid, ruimtelijkheid en functionaliteit in gebruik en beheer. De vormen en materialen die hierbij horen kenmerken zich door hun ingetogenheid: rechte paden, eenvoudige vormen, pretentieloze materialen zoals beton, veel vrij toegankelijk gras en inheems plantmateriaal.[24]
Voor het Vondelpark betekent dit een ingrijpende renovatie die onder andere leidt tot de vermindering van het aantal bosschages, een sterke vereenvoudiging van de padenstructuur (bijvoorbeeld goed te zien bij het Vondelkruispad - casus 3, Parkwand) en de aanplant van zeer veel nieuw plantmateriaal. Het geheel staat onder leiding van landschapsarchitect E. Mos.[25] We kunnen constateren dat het park weer een hoogtepunt bereikt.

De nieuwe situatie is omstreeks 1959-1960 minutieus beschreven door C.W.F. Haak. Uit louter interesse en bezieling tekent en schrijft hij in zeven schetsboekjes wat er zich op dat moment in het park bevindt. Daarbij maakt hij (ingekleurde) grotere tekeningen (1:1000), deeltekeningen (1:500, 1:200) en detailtekeningen van bomen en planten. Met uitgebreide

[21] C.C. Delprat, oktober 2005.
[22] Deze inventarisatie is opgetekend in schriften en op tekeningen. Een deel hiervan is bewaarde gebleven en ligt in het archief van het Stadsdeel Oud Zuid, Amsterdam. Zie ook bronnenlijst.
[23] De foto’s zijn te vinden in de collectie Dienst Ruimtelijke Ordening van de Beeldbank, GAA.
[24] P. van Bolhuis, Het verzonnen land, Nederlandse landschapsarchitectuur in vogelvlucht, Wageningen, 2004.
[25] Renovatie en Beheerplan Vondelpark, Amsterdam Oud Zuid, 2002, p. 10-11.

lijsten van bomen en heesters geeft hij een nauwkeurige opsommingen van de beplanting van het Vondelpark in de jaren ’60.[26]
Op de tekeningen van Haak (zie diverse afbeeldingen) is goed te zien hoe de verschillende beplantingen met elkaar in relatie staan. Daar waar coniferen een donker hoekje maken of een kruispunt van paden camoufleren, zien we dat dezelfde conifeer in het volgende vak weer terugkomt.
De opbouw van de beplanting is logisch van laag naar hoog: van grasrand of bloemborder naar heester en dan boom. Tussen de bomen bij de hekken staan veel groenblijvende en bladverliezende heesters. Bloeiende heesters, zoals Syringa, Jasminum, Cornus, Crataegus, Amelanchier, Buddleia en Euonymus staan tussen bomen als Acer, Fagus, Quercus, Tilia, Aesculus, Sorbus, Prunus en Catalpa, waarbij de meer bijzondere soorten op de voorgrond staan. De grasrand ontbreekt op een enkele plaats maar hier lopen de heesters dan direct over naar een volgend vak. Op deze wijze wordt een vloeiend verloop van de beplanting als begeleiding van de weg of het pad voortgezet. In de grasranden is plaats voor een enkele vrij geplaatste boom, vaak behorend bij een groep van dezelfde soort in de wand. Net als de heesterbeplanting lopen ook gras en bloem vaak door naar de overkant van het pad om daar langzaam weg te vloeien.
In bijlage 2 is het volledige plantenassortiment dat door Haak beschreven wordt opgenomen.

Het gave beeld van het begin van de jaren ’60 vertroebelt. Op deze manier heeft de aanleg van E. Mos nooit zijn volle wasdom kunnen bereiken. Volgens ons vormt het Rosarium hierop een uitzondering.

1.6 Variatie in het bomenbestand

Op de vraag welke bomen in welke tijd precies in het park hebben gestaan is, op de periode 1959-1960 na, geen eenduidig antwoord te geven.
Al in het contract met de firma Zocher & Co had het Bestuur van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark een zo groot mogelijke variatie voor ogen. Het is moeilijk na te gaan hoe groot die variatie in vroeger tijd precies was, maar gezien de enthousiaste reacties bij de opening van het park in de diverse kranten was er veel fraais te zien. Al eerder is opgemerkt dat er geen enkele reden is om aan te nemen dat J.D. Zocher en L.P. Zocher niet ál hun beschikbare mogelijkheden hebben gebruikt om tot een zo gevarieerd mogelijke aanplant te komen. Deze aanname betekent dat de catalogus van de firma Zocher & Co van ca. 1894 een duidelijke aanwijzing geeft van het 19e eeuwse assortiment van het Vondelpark.
De eerste omvangrijke beschrijving van de bomen in het Vondelpark is van de hand van Heimans en Thijsse. Hun opsomming is echter niet compleet: ze schrijven over wat ze zoal aan flora en fauna tegenkomen tijdens hun verschillende wandelingen in de verschillende seizoenen.

Pas in de jaren `30 wordt een volledige lijst van alle boomsoorten in het park gemaakt. In 1930 bezoekt de Nederlandse Dendrologische Vereniging het Vondelpark en determineert daarbij alle bomen. Drie jaar later, in 1933, wordt door buurtbewoner en initiator van deze determinatieronde, A.H. Westendorp, een boekje geschreven met daarin alle in het Vondelpark voorkomende soorten. Het boekje dient om mee te nemen bij het parkbezoek. Alle soorten zijn genummerd; de nummers corresponderen met nummerplaatjes die op de bomen bevestigd zijn. Helaas is er geen plattegrond bekend die bij de lijst hoort.

[26] Deze boekjes bevinden zich in de privé-collectie van Hein Koningen, Amstelveen. Voor onderhavig onderzoek hebben we van de boekjes gebruik mogen maken. Zie verder bronnenlijst.

Haak is wat betreft de bomen ook zeer nauwkeurig geweest. Hij heeft met botanische en geografische precisie de soorten en hun variëteiten in kaart gebracht.

In de periode 2000-2002 is in opdracht van stadsdeel Oud Zuid een inventarisatie uitgevoerd en gedigitaliseerd.

In bijlage 3 zijn bovenstaande inventarisaties in een tabel bijeengebracht.
Een dergelijke vergelijking moet met enige behoedzaamheid worden uitgevoerd. Immers, de vergelijking valt of staat met de betrouwbaarheid van de inventarisaties en bovendien is de verandering in naamgeving vaak lastig. Verder is de ene lijst veel summierder (Heimans en Thijsse) dan de ander (Haak) en lijkt elke lijst zijn eigen eigenaardigheden en manco's te bezitten.
Toch levert een vergelijking een aantal interessante inzichten op.

Allereerst blijkt de variatie in 1960, zowel voor wat betreft het aantal geslachten als het aantal soorten en variëteiten, het grootst. In 1901 is sprake van 34 geslachten, in 1930 zijn dat er 35. Haak maakt melding van 50 geslachten en in 2002 worden er 38 geslachten geteld.
In 1930 worden 106 soorten en variëteiten geteld, in 1960 zijn dat er 192 en in 2002 123. Heimans en Thijsse kunnen we voor wat betreft de uitsplitsing naar soorten en variëteiten niet serieus nemen, ze beschrijven vrijwel alleen geslachten. Hierdoor missen we in dit plaatje een overzicht van soorten en variëteiten van rond de eeuwwisseling.
Gaan we echter uit van het gegeven dat er in de periode 1900-1930 weinig nieuws gebeurde in het park, dat het park al vijftien jaar in verval was en dat de boomaanplant tot 1918 door de firma Zocher was uitgevoerd, dan kunnen we veronderstellen dat rond 1900 minimaal de soortenrijkdom van 1930 aanwezig was, maar dat er naar alle waarschijnlijk meer variatie was geweest.

Bij een vergelijking met de catalogi van de firma Zocher & Co[27] wordt duidelijk zichtbaar dat vrijwel alle geslachten, soorten en variëteiten uit de lijst van 1930 voorkomen in de catalogus van 1894/1905 en een aanzienlijk aantal ook in de catalogus van 1835. De catalogi zijn echter uitgebreider: typische 19e eeuwse parkbomen als Halesia (sneeuwklokjesboom), Koelreuteria (trots van India), Gymnocladus (doodsbeenderenboom), Cercidiphyllum (Japanse katsoera) werden in parken veelal als bijzonderheid aangeplant. Ook is het aantal soorten en variëteiten binnen de geslachten in de catalogi beduidend groter. Het is aannemelijk dat ze voor een deel wel in het Vondelpark zijn aangeplant, maar in een eerder stadium zijn verdwenen en vervolgens in de zware tijden van WO I en de daaropvolgende depressie niet zijn herplant. We kunnen veronderstellen dat de variatie in het bomenbestand aan het eind van de 19e eeuw aanzienlijk groter is geweest dan in 1930 en dat als gids voor de verdwenen soorten de catalogi van de firma Zocher & Co kunnen dienen.

Nieuwe geslachten in 1960 zijn met name de kleinere bomen, zoals Amelanchier (krentenboompje), Cercidiphyllum (Japanse katsoera), Chionanthus (sneeuwvlokkenboom), Paulownia, Parrotia, Cydonia (kweepeer), Crateagomespilus en grotere soorten als Gymnocladus (doodsbeenderenboom) en Corylus colurna (Turkse hazelaar).

Wanneer we kijken welke boomsoorten sinds 1930 verdwenen zijn dan vallen een paar zaken op. Verdwenen geslachten betreffen voornamelijk de coniferen (Cedrus, Thuja, Larix, Abies, Chamaecyparis), maar ook geslachten als Ailanthus, Davidia en Sorbopyrus. Ook zijn

[27] Bij de vergelijking zijn de volgende catalogi gebruikt: 1) Prijs-courant van boomen, heesters, planten enz, Zocher en Co, Haarlem, ca. 1894, 2) Catalogus van de boomkwekerij en bloemisterij bij den architect J.D. Zocher, op Rozenhagen bij Haarlem, ca 1835. Het origineel van 1) is dermate verknipt dat hiervoor als controle-exemlaar een voor de bomen en heesters vrijwel identieke prijscourant is gebruikt, te weten: 3) Prijscourant van Sier- en Vruchtboomen, Coniferen, Rozen, Vaste Planten enz., 1905. Deze catalogi zijn te vinden in de bibliotheek van de WUR, afdeling Speciale Collecties. Zie ook bronnenlijst.

de meer bijzondere bomen uit 1960 weer verdwenen, zoals de Mespilus, Crataegomespilus, Cydonia, Parrotia en Cercidiphyllum.
Bovendien blijkt het verschil niet alleen in de geslachten, maar ook in de soorten en variëteiten te zitten. In onderstaande tabel is voor 1930, 1960 en 2002 het aantal soorten en variëteiten binnen de belangrijkste geslachten opgeteld.

Tabel: aantal soorten en variëteiten binnen de belangrijkste geslachten in verschillende perioden in het Vondelpark.

Geslacht	1930	1960	2002
Acer	11	19	10
Aesculus	5	5	3
Alnus	8	8	6
Betula	3	7	6
Carpinus	2	3	1
Catalpa	0	2	1
Crataegus	3	23	3
Fagus	3	5	3
Fraxinus	13	11	6
Gleditsia	1	3	2
Populus	2	15	10
Prunus	3	9	8
Quercus	6	7	7
Robinia	1	3	2
Salix	3	4	5
Sorbus	6	6	2
Tilia	5	6	9
Ulmus	10	11	11

Opvallend is ook hier het hoogtepunt in 1960 en sindsdien een afname over de hele lijn. In 1930 zijn de vele Fraxinus-soorten opvallend, in 1960 springen de Crataegus-soorten (23!) en Populus-soorten in het oog. Dit laatste sluit aan bij de nadruk op inheemse soorten bij de renovatie na de overname van de gemeente.

Gelukkig is er niet alleen achteruitgang. In de laatste decennia zijn ook nieuwe soorten geïntroduceerd, zoals de Corylus colurna, Gleditsia, Ostrya en Phellodendron.

1.7 Over bloemrijkdom

Bij het onderzoek naar de beplantingen wordt een aantal parkdelen behandeld waarin versiering door middel van bloemen een grote rol speelt, zoals bij Kraantje Lek, het Vondelbeeld, het Rosarium, de Muziektent en de Slurf.
Bloemrijkdom is echter niet alleen een belangrijk thema binnen deze casussen. Uit de bronnen blijkt dat het een onmisbaar aspect is van het Vondelpark als geheel. In deze paragraaf wordt gepoogd om enkele algemene tendensen in de toepassing van bloemen in het Vondelpark te schetsen. Dit overzicht dient niet alleen als kader voor de te behandelen casussen, maar probeert het beeld van het park als geheel te verlevendigen.

Bloemrijkdom bestaat in alle soorten en maten. Er is de bloei van bomen, af en toe heel bescheiden (zoals Taxodium of Fraxinus) en af en toe dominant (bijvoorbeeld Aesculus, Liriodendron, Catalpa). Er is de bloei van de heesters, gegroepeerd of gemengd, kleurrijk of bescheiden. Er zijn bijzondere heestergroepen zoals de rozen, waarmee een heel parkdeel

ingericht werd en wordt. En tot slot zijn er de vaste planten, bonte éénjarigen, kruidachtigen en bollen en knollen, in alle kleuren en dichtheden, op alle mogelijke manieren in het Vondelpark toegepast of aan komen waaien.
In het Vondelpark is regelmatig veel aandacht geweest voor de bloemrijkdom. De 'taal der bloemen' spreekt zowel van de rijkdom van de gevarieerde natuur als van horticulturele techniek die de natuur tot wasdom brengt. Beide aspecten komen in de Vondelparkgeschiedenis regelmatig terug.
Tijdens de inrichtingsfase, rond de eeuwwisseling, maar ook bij de renovatie van eind jaren '50 spelen bloemen van heesters, bomen, éénjarigen en vaste planten een grote rol. In de correspondentie van de Vereniging wordt vaak met hartstocht over de bloemen van het Vondelpark gesproken.
Toch zijn er ook fasen aan te wijzen waarin de bloemrijkdom beduidend lager ligt, zoals in de jaren '20-'30-'40 (met uitzondering van de bloemententoonstellingen) en de laatste jaren van de 20ste eeuw.[28] Hoe dit komt is geen onderwerp van deze studie; ongetwijfeld heeft het te maken met financiële omstandigheden en veranderende smaak, maar beleidkeuzes van een parkbestuur of gemeentebestuur zullen ongetwijfeld ook van invloed zijn geweest.

In eerste instantie betreft de opbouw van het park voornamelijk de aanplant van bomen en heesters, zoals op de foto's van Pieter Oosterhuis (zie paragraaf 1) goed te zien is.
Al gauw vindt men de bloemen van de bloeiende bomen en heesters echter onvoldoende want vanaf 1868 wordt in de jaarverslagen gesproken over de invulling van de nieuwe uitbreiding aan de kant van de Vondelstraat in het nieuwe gedeelte (fase 2) "*waarvan een terrein speciaal is gereserveerd om met bloemen en bloemen struiken te worden beplant hetgeen zal worden omheind om gedurende enkele uren opengesteld te worden onder toezicht teneinde te waken voor het rooven der bloemen.*"

In 1869 maken de Zochers een begin met de "oude bloementuin" van de tweede fase, vlakbij de Vondelstraat. De tuin groeit in de jaren daarna uit tot een vrij ingewikkelde plattegrond met veel rondingen (zie o.a. plattegrond 1901, Heimans en Thijsse). Er is een flink aantal bedden met daarin een bonte afwisseling van gazons, heestervakken, mozaïekbedden en geboomte (zie ook: casus 3, Parkwand). Middelpunt van dit geheel is het grote rond met een centraal, fraai opgebouwd, cirkelvormig sierperk, met in het midden de Zeistervaas met een arrangement van éénjarigen. Om dit grote sierperk loopt een cirkelvormig pad met banken en spitsbladige esdoorns in een cirkel die voor schaduw zorgen. Het is een duidelijke verblijfplek; er staan veel banken (afbeelding 16). Van een omheining en beperking van openingsuren is dan geen sprake meer.
Na voltooiing van de laatste aanlegfase wordt een tweede bloementuin aangelegd, vlak bij de Kattenlaan. Ook hier is sprake van een plattegrond met meerdere, rondlopende plantvakken met gras, heesters en bomen en bloemperken met éénjarigen. De bloemen hebben een centrale plek (afbeelding 17). De heesters zijn ook vaak vanwege hun bloemrijkdom gekozen. Zo staan er in de oude bloementuin rododendrons, Azalea mollis, Magnolia en Laburnum en in de nieuwe bloementuin vakken met rozen, Magnolia, Hydrangea, Tamarisk en Ribes. Het geheel wordt gecombineerd met uitheemse boomsoorten als Ginkgo, Taxodium en Catalpa (zie Heimans en Thijsse: In 't Vondelpark).

Daar waar het landschappelijke park als wandeling wordt beschouwd, zijn de bloementuinen verblijf- en ontmoetingsplaatsen. De bloementuin kan worden gezien als aangename verpozing op de lange wandeling door het landschap.

Niet alleen in de bloementuin zijn al vroeg bloemen te zien. Op de allervroegste foto's van het park zijn ook vaste planten of éénjarigen te zien. Op afbeelding 7 liggen aan de

[28] De jaren '70-80 zijn niet door ons onderzocht, dus kunnen we hier geen uitspraak over doen. Wel hebben we foto's gezien. Die spreken van een verwaarloosd park.

oeverrand een paar bloembedden. Het bloembed aan de rechterkant lijkt een grijsbladige rand te hebben.

De Zochers hanteren verrassing, gevoel, het natuurlijke landschap en de wandeling[29] als de voornaamste uitgangspunten voor hun parken. Hierin spelen bloemen en bloesem een belangrijke rol. Op de aquarellenserie van J.D. Zocher[30] hebben de bloemen van heesters en in perken de rol als die van een ornament, in samenwerking met de architectuur; ze geven detail en polychromie aan het gehele beeld. In deze zin zijn bloemen vanaf het eerste begin wel degelijk van belang geweest.
De firma Zocher & Co levert tot 1918 tweejaarlijks de bloemen voor de sierbedden. Het betreffen steeds éénjarigen en bollen. Alle soorten die voor en na genoemd worden in diverse geschriften[31] (zoals canna's, knolbegonia's, dahlia's, bloembollen, zomerbloemen, rozen) komen ook voor in de catalogi van de Zochers.
Daarnaast spelen ze een stimulerende rol naar buiten toe: ze roepen bijvoorbeeld hoveniers en bloemisten op om mee te doen met een bloemenconcours in het park.

Naast de twee belangrijkste concentraties van bloemen worden door het hele park bloemperken ingericht, in eerste instantie bij de meest belangrijke plaatsen, zoals bij de portierswoning aan de Stadhouderskade (afbeelding 18) [32]; het Vondelbeeld, Kraantje Lek (zie diverse casussen), maar allengs verschijnen op allerlei plaatsen min of meer vaste bloembedden. Ze zijn op de kaart van Heimans & Thijsse (zie kaarten achter in Beeld) apart aangegeven, het zijn er ongeveer vijfentachtig. De grootste perkdichtheid ligt in het "oude park", de bloemperken in de nieuwe gedeelten zijn zeer schaars; na de Hulstbrug is er nog maar één te vinden. De perken zijn te vinden bij ingangen, op kruisingen, in zichtlijnen en overal waar men maar een sierlijk accent wilde aanbrengen of versterken.
Ondanks de protesten van liefhebbers van meer natuurlijk ogende planten blijft een deel van deze perken in ieder geval intact tot 1914. In bijlage 4 is een lijst van de beplanting van de bloemvakken uit 1914 opgenomen. De lijst is opgesteld door tuinbaas E. Vonk en geeft een aardig idee van de plek van de bloemperken en het gebruikte assortiment.

De nieuwe bloementuin krijgt rond 1910 een koninklijk tintje. Na een bezoek van de koninklijke familie wordt aan Hare Majesteit aangeboden om de nieuwe bloementuin beschikbaar te houden voor wandelingen van de kleine prinses Juliana. Vanaf dat moment wordt de nieuwe bloementuin ook wel de *Julianatuin* genoemd.
De oude bloementuin raakt een aantal keer in verval en krijgt vervolgens weer een opknapbeurt.

Andere initiatieven voor het gebruik van bloemen zijn er legio. Deels worden ze georganiseerd door het Vondelparkbestuur en deels zijn het particuliere initiatieven. In 1868 worden hoveniers en bloemisten uitgenodigd om hun planten en gewassen te komen tentoonstellen, in 1878 wordt *een Concours van Bloem- en Mozaïekbedden in het Vondelspark te Amsterdam* uitgeschreven. Er worden verzoeken gedaan: '*bestaat er ook gelegenheid om in het Vondelpark een hoekje grond of perk te leen te bekomen om daarin als reclame voor mijn firma prachtige dubbele dahlia's te planten?* (1887). Giften van grote partijen bolgewassen worden in dank aanvaard. Af en toe wordt een bordje van de gulle gever bij het perk geplaatst. Ook is er bijvoorbeeld een Bestuurslid dat een donatie doet om een canna-bed aan te leggen.

---

[29] In verschillende stukken worden de wandelpaden in het park "de wandelingen" genoemd. Bron: in- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, diverse inventarisnummers, GAA.
[30] Zie hiervoor: Architectuur als sieraad van de natuur, De architectuurtekeningen uit het archief van J.D. Zocher jr. (1791-1870) en L.P. Zocher (1820-1915), Constance D.H. Moes, 1991, NAI, Rotterdam, zie literatuurlijst.
[31] Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, diverse inventarisnummers, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[32] In 1873 is er bijvoorbeeld voor de beplanting van dit vak sprake van een keus tussen 850 hyacinten à f 100, - of 1300 tulpen à f 70,-; het Bestuur kiest voor de tulpen.

In de jaren '20 worden door diverse tuin- en plantenclubs tijdelijke demonstratieborders aangelegd. Zo is de dahliatentoonstelling in 1925 van de Nederlandse Dahliavereniging *"in den geest zooals dit in de Kensington Garden te Londen geschiedt"* zo'n groot succes dat het jaar daarop de Chrysanten-club aan de slag wil. De chrysanten hebben echter te leiden onder een zeer natte zomer.

De felle bloemen van deze éénjarigen en knolgewassen waren niet de enige kleuraccenten in het park. Bomen en heesters bloeien immers ook. Bij de heesters moeten we ons daar echter niet al te veel bij voorstellen, wat vooral komt door de toepassing van het heestermateriaal en door de manier van snoeien in het Vondelpark. In de parkwand worden de (meest inheemse) heesters met bomen gemengd en als een dicht plantsoen aangeplant en behandeld. De bloei van een enkele Cornus mas valt in een gemengd bosplantsoen veel minder op dan wanneer een hele groep ervan dicht bijeen is geplant. Bovendien wordt in een bosplantsoen niet op bloei gesnoeid; om de paar jaar wordt de boel eenvoudigweg afgezet. In het binnenpark zien we op oude foto's de heesters meer in groepen aangeplant. Toch was ook hier de bloemrijkdom beperkt. Regelmatig wordt geklaagd over de manier van snoeien in het park. In 1887 verschijnt hierover een eerste klachtschrift, waarin staat dat door de manier van snoeien bloei onmogelijk wordt gemaakt. L.P. Zocher reageert hier meteen op en schrijft het volgende: "*Dat heesters en struiken te veel worden gesnoeid om te bloeien is soms wel het geval….. men moet echter niet uit het oog verliezen dat soms ook in vakken met bloemhout meer het mes moet worden gezet dan met het oog op bloeien gewenscht zou zijn".*[33] Hij bedoelt hiermee dat de vorm van het geheel van groter belang is dan het detail van de bloei van een plant. Ook hier blijkt weer dat de Zochers in grote lijnen en beelden denken, en niet in detail.

Ook de bloei van de bomen hangt af van de plek in het park.
In de rand werden op veel plaatsen voornamelijk inheemse soorten gebruikt (zie Parkwand). Deels was het een smalle, dichtbeplante rand, waardoor de bomen hoge smalle kruinen hadden, zoals in de hoek van gemeente Nieuwer-Amstel. Op andere plaatsen was wat meer ruimte in de wand waardoor er wat meer variatie aan toegevoegd kon worden.
In het binnenpark kregen de bomen over het algemeen meer ruimte. Meer ruimte betekent een bredere, volwassener kruin en een overtuigendere bloei. De bomen en boomgroepen in het binnenpark konden vaak ook van allerlei kanten benaderd en gezien worden, wat het belang van de afwisseling van fraaie soorten verder versterkte (zie afbeelding 21).
Hier vinden we dan ook de meer bijzondere, bloemrijke soorten. In de lijst van Thijsse/Heimans/Quené (1901-1910) worden o.a. genoemd Sophora, Aesculus in diverse kleuren, Catalpa, Ailanthus, Liriodendron, Magnolia, Prunus, Malus en Pyrus. Westendorp (1930) noemt ook de Davidia, maar het is niet bekend waar deze gestaan heeft. Bij de fraai bloeiende en breed/hoog uitgroeiende soorten zal zeker met behoedzaamheid gesnoeid zijn en op geschikte plekken zullen ze hun volle hoogte, breedte en bloemrijkheid hebben kunnen bereiken.

De vaste planten komen rond 1900 om de hoek kijken. Als het Bestuur aan Kerbert vraagt om wat vaker vaste planten te gebruiken geeft hij aan dat hij best al wel eens wat geprobeerd heeft maar dat deze planten allemaal door bezoekers zijn geroofd. Ook zegt hij herhaaldelijk een proef gedaan te hebben met waterlelies, maar dat mislukt elke keer (in de correspondentie maakt Kerbert in toenemende mate een aarzelende, verontschuldigende indruk).
In 1912, bij de grote renovatie van de Slurf, geeft het Bestuur Kerbert de volgende wens mee: "*wij… zijn er op gesteld dat het ontwerp zoo worde dat in het eerste gedeelte veel*

[33] Uit een brief van L.P. Zocher aan het Bestuur van de Vereniging, d.d. 3 juni 1887. Bron: Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 8, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.

bloemhout kome en met veel gras daarvoor, waar dan, zoals men in de Engelsche parken ziet, hier en daar bloemen (geen perkjes) tegen het bloemhout worden aangebracht."[34]
Deze wens strookt met hetgeen B. Ruys van de Koninklijke Kweekerij Moerheim uit Dedemsvaart een paar jaar later aan het Vondelparkbestuur voorlegt. Het Bestuur ontvangt van hem een brief waarin hij adviseert om in plaats van eenjarige en *"potculturen*" vaste planten te nemen. "*Het park leent zich ….. op meerdere punten uitstekend tot het aanleggen van vaste-planten-borders. Nu is het een feit dat de aantrekkelijkheid en de frischheid van een park als Kew Gardens in zeer belangrijke mate schuilt in het gebruik van vaste plante.n"*[35] Bovendien, merkt Ruys op, kan met eenzelfde hoeveelheid personeel een grotere bloemrijkdom in het park bereikt worden. Het Bestuur is geïnteresseerd en Moerheim mag een proefborder aanleggen. In het Vondelparkarchief bevinden zich helaas geen plantlijsten of ontwerptekeningen uit deze tijd.[36]

Een andere vorm van niet-eenjarige bloemen komt via een initiatief van de Afdeeling Amsterdam van de Nederlandsche Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde. A.J. van Laren, hortulanus van de Hortus Botanicus en voorzitter van de Afdeeling stuurt een brief: *"Al meermalen was er in de Afdeeling de vraag gedaan of het niet mogelijk zou zijn dat er wat meer bloemen in het Vondelpark werden aangeplant. Vooral in het voorjaar valt het op hoe arm het overigens mooie Vondelpark aan bloemen is, terwijl er toch zooveel mooie voorjaarsbloempjes het park dan zouden kunnen opvroolijken.*
De Afdeeling heeft hier meer het oog op de stoffering van gazons en houtgewas, dan wel op de bloemperken. Vele soorten als sneeuwklokjes, winteraconieten, zomerklokjes, crocusjes, narcissen, tulpen, boschanemoontjes, scilla's sneeuwroem, varens enz. enz. zouden op bekoorlijke wijze kleur en leven kunnen aanbrengen in de strakheid van boomstammen en gazons. Door dergelijke gewasjes te laten verwilderen zou het park en de beplantingen een natuurlijker aanzien verkrijgen."
Men stemt in met een proef met bollen, waarna Van Laren een plattegrond intekent met in totaal twaalf plekken met verwilderingsbollen, met op een enkele plaats ook Hosta en zelfs Uvularia (afbeelding 19 en 20; bijlage 1). De gewassen worden in het najaar geplant, maar de proef mislukt jammerlijk. De bollen zijn grotendeels al verrot voordat ze tot bloei kunnen komen.
Toch wordt het gebruik van verwilderingsbollen steeds weer toegepast in het Vondelpark (afbeelding 22).

In de jaren '30 komen in het kader van de werkverschaffing enkele grote projecten tot stand. Dat juist de bloemen hierbij de grote trekker zijn, blijkt uit de naam van de tentoonstellingen: Kleurenpracht I, in 1935, is een rododendron- en azaleatentoonstelling, in 1936 wordt onder de naam Kleurenpracht II het Rosarium geopend en in 1938 is er Kleurenpracht III, een dahliatentoonstelling. Alle drie tentoonstellingen worden ingericht op voormalige weilanden in het "nieuwe park".
Van deze tentoonstellingen wordt bijzonder veel werk gemaakt. Ze worden deels betaald door het Comité Practisch Werken en er worden enorme hoeveelheden plantmateriaal aangevoerd. Zo wordt in 1934 een lijst van benodigde bomen en heesters ten behoeve van de rododendron-tentoonstelling door J.Jongsma opgesteld. In bijlage 5 is de lijst opgenomen. Het betreft een aanplant van maar liefst 820 stambomen, 2200 bloemheesters, 1150 bloem- of bladheesters voor in de schaduw, 900 heesters voor onderbeplanting, 3765 groenblijvende heesters, 3000 Rododendrons en 2000 Azalea's; deze aantallen hebben ongetwijfeld ook gediend om de rest van het park na jaren van tekorten een facelift te geven.

[34] Uit een brief van het Bestuur van de Vereniging aan de heer Kerbert, d.d. 14 juni 1912. Bron: Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 13, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[35] Bron: brieven d.d. 21 augustus en 26 september 1918 van B. Ruys, Koninklijke Kweekerij Moerheim, Dedemsvaart, Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 14, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[36] Wanneer in het kader van het renovatieplan het voornemen bestaat om vaste plantenborders aan te leggen kunnen archieven van Moerheim te Dedemsvaart wellicht nog wat informatie geven.

Eigenlijk is het de bedoeling dat de rododendron-inrichting een blijvertje is, maar al tijdens de tentoonstelling vallen er gaten in de aanleg en uiteindelijk worden de struiken hier en daar in het park geplaatst.
Het Rosarium blijft tot in de jaren ’50 overeind, waarna bij de renovatie een grote investering wordt gedaan in een fraai, geheel nieuw en modern rosarium (zie casus Rosarium).

De renovatie van eind jaren ’50 laat een grote bloemrijkdom zien, maar met een nadruk op inheemse soorten. De variatie in het binnenpark is beduidend groter en bovendien worden de heesters in het binnenpark het meest in groepen aangeplant wat de bloemen meer doet spreken. De parkwand blijft bestaan uit vrij eenvoudig gemengd bosplantsoen. De variatie op het gebied van de bloeiende heesters en kleine bomen(Crataegus!) is groot (zie bijlage 2).
Al midden jaren ’50 zijn in de Slurf een paar goedgevulde vaste plantenborders ingericht, die voor een deel dienen als aankleding van de nieuwe Vondelbrug. Ze liggen grotendeels aan de noordkant. De bloemrijkdom en veelkleurigheid op meerdere niveaus zijn van groot belang, met enkele rijen van vaste planten, gecombineerd met éénjarigen en bollen. Daarachter staan fraai bloeiende heesters als Rododendron, Forsythia, Syringa, met volop bloeiende bomen als Prunus, Sorbus, Crataegus, Davidia en ook Pinus strobus en tot slot hoge soorten als Taxodium, Quercus, Fagus, Acer op de laatste rij. Om een idee te krijgen staan hieronder de soorten vaste planten, bollen en éénjarigen vermeld die in de Slurf te vinden waren. Een deel van het assortiment doet sterk denken aan dat van de Moerheimkwekerij.[37]

Assortiment van de bloemperken in de Slurf, 1955-1960:

Achillea fil. ‘Parker’s Variety’	Hoteia ‘Gloria Purpose’	Rose gladiolen
Ageratum nanum ‘Blue Giant’	Lavandula hybride ‘Munstead’	Rudbeckia speciosa
Anaphalis margaritacea	Lychnis chalcedonia	Salvia nemorosa
Antrhinnum ‘Welcome’	Macleya cordata	Salvia superba
Amerantus cord.	Margriet	Tagetes ‘Tangerine’
Chrysanthemum microphyllum	Mignon Dahlia ‘Little Gem’	Tagetes ‘Yellow Harmony’
Delphinum	Mignon Dahlia ‘Maasland’	Tulpen geel
Eupatorium purpureum	Nepeta mussini	Tulpen rood
Gypsophilia hybr. ‘Bristol Fairy’	Phlox ‘Diana’	Tulpen wit
Helenium ‘Crimson Beauty’	Phlox ‘Erntefeuer’	Tulpen rose
Helenium ‘Moerheim Beauty’	Phlox ‘Rembrandt’	Verbena venosa
Helenium pumila ‘Magnifica’	Phlox ‘Rijnstroom’	Violen blauw
Helianthus cucumerifolius ‘Stella’	Potentilla fruticosa ‘Beessii’	
Heliopsis	Rode gladiolen	

Het geheel van hoge parkbomen, bloeiende bomen, bloeiende heesters, hier en daar gebruik van coniferen, een vaste plantenborder met extra éénjarigen doet zeer rijk aan.

Momenteel zijn er erg weinig bloemen in het park, zeker in vergelijking met de andere fasen. Er zijn geen vaste-plantenborders, er is welgeteld één bed met éénjarigen (rond het Vondelbeeld), de variëteit in boomsoorten is lager dan in andere perioden en de heesters zijn voor een groot deel zodanig uitgegroeid dat bloei nauwelijks opvalt.
In de Slurf staat een groot aantal sneeuwklokjes her en der verspreid. Ook zijn aan de zuidkant (schaduwkant) een paar plantvakken gemaakt, maar ook hier worden relatief veel soorten gebruikt die slechts een bescheiden bloei geven, zoals Symphytum, Lamastrium, varens, Taxus, Hedera (struikklimop), Euonymus en Corylopsis.
Toch worden pogingen met kleuraccenten ondernomen. Zo staat sinds kort een groep Camellia’s bij de Blauwe Brug onder de Salix. De groep Omphalodus in de noordoostelijke

[37] Achillea fil. Parker’s Variety, Gypsophilia, Helenium, Heliopsis, Eupatorium, Potentilla, Lavandula, Phlox, Rudbeckia, Salvia zijn door Mien Ruijs zeer veel toegepast. In catalogi van de N.V. Koninklijke Kwekerij Moerheim Dedemsvaart van de tweede helft van de jaren ’50 worden deze planten veelvuldig gebruikt in de voorbeeldborders. Bron: Catalogi vaste planten Moerheim 1953,1955-1956, 1956-1957,1957-1958, 1958-1959, 1959-1960.
Zonder de tulpen en afrikaantjes en ander eenjarig spul zou je spreken van een typische Mien Ruijs-border.

hoek van het voormalige Muziekplein bij de Iepenbrug is een fraai bed van een schaduwminnende, blauwbloeiende groep vaste planten op een markant punt. Deze bloemrijke perken, op dit soort plekken, zijn goed te vergelijken met de bloemperken van rond 1900. Aandacht voor het onderhoud is bij dergelijke perken van belang (zie ook casus Muziektent en casus Vondelbeeld).

Concluderend kunnen we stellen dat bloemen met regelmaat een significant onderdeel van de inrichting van het Vondelpark zijn geweest. Hoewel er pieken en dalen te constateren zijn, waren bloemen altijd meer dan welkom. Zelfs in de crisisjaren was plek voor bijzondere inspanningen op het gebied van bloemrijke planten.
Ook voor het Vondelpark geldt: daar waar de mensen zijn, zijn bloemen. Bloemen dienen ter versiering, als extra detail en als verpozing, niet alleen in de bloementuinen, maar ook rond Vondel, Kraantje Lek, de Muziektent en op allerlei andere markante plekken in het park.
Er zijn heel veel manieren om die bloemrijkdom vorm te geven, door variatie van soorten, door toepassing van éénjarigen, vaste planten, bloemhout, bollen, bomen, door toepassing van bepaalde snoeimethoden etc. Wanneer naar de bloemrijkdom in het verleden wordt gekeken valt op hoe weinig bloemen het park nu rijk is.

1.8 Over onderhoud

Uit de archieven van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark blijkt dat het onderhoud van een park geen gemakkelijke of eenduidige zaak is.
Voor wat betreft het Vondelpark is duidelijk dat in sommige tijden het onderhoud beter en professioneler werd gedaan dan in andere tijden. In de eerste jaren van het park wordt er weinig of niet over onderhoud geschreven, maar wanneer het park na ongeveer twintig jaar een volwassen uiterlijk begint te krijgen verschijnt in de pers een aantal kritische stukken. Het Bestuur toont zich gevoelig voor de publieke kritiek en vraagt de firma Zocher om verantwoording. Zo wordt het onderhoud een kwestie waar het Bestuur en de Zochers zich in de jaren ’80 en ’90 van de 19e eeuw uitgebreid mee bezighouden. Dit leidt onder meer tot allerlei onderhoudsadviezen van externen en deskundigheidsbevordering onder het personeel. Vanaf 1915 is er sprake van een achteruitgang in de onderhoudssituatie van het park, die in feite voortduurt tot in de jaren ’50, met uitzondering van de projecten van het Comité Practisch Werken.
In dit hoofdstuk zal een aantal aspecten van het onderhoud in het Vondelpark worden behandeld. Hoewel de nadruk ligt op het onderhoud aan de beplantingen, wordt ook kort stilgestaan bij onderhoudstechnische aspecten van de aanleg, de financiële en personele kant van het onderhoud en bij andere zaken die bij onderhoud en instandhouding van een park aan de orde zijn.

Aanleg

In het eerste contract met J.D. en L.P. Zocher werd omschreven hoe de werkzaamheden betreffende de aanleg van het park eruitzagen. De bestaande sloten en andere waterwegen werden gedempt met “specie” die bij het uitgraven van de waterpartij vrijkwam. Deze specie werd ook gebruikt voor de ophogingen van het terrein. In het contract was immers sprake van glooiingen en golven in het parklandschap. De grond moest zodanig verwerkt worden dat slechte grond onderop kwam en goede grond als bovenlaag kon worden gebruikt.

De waterpartij diende te worden uitgegraven tot een diepte van minstens 2 Ned. ellen[38] beneden toenmalige maaiveldhoogte. Men hield er rekening mee dat het waterpeil verder zou zakken door bemaling. Ook bij een dergelijke lager peil moest de diepte nog voldoende zijn. Voor het droog houden van het park was het immers noodzakelijk om in de waterpartij

[38] 1 el = 0,688 m.

een lagere waterstand aan te houden dan in de rest van de polder.[39] In eerste instantie gebeurde dit door een stoommachine bij de Kruidwetering. Aan de rand van het terrein werd een waterkering in de vorm van een aarden wal aangebracht om het omliggende polderwater buiten te houden.

Onderhoud algemeen

Wanneer men over onderhoud praat, wordt al gauw gedacht aan zaken als snoeien, schoffelen en maaien. Maar de instandhouding van een dergelijk omvangrijk stadspark brengt een breed scala aan werkzaamheden met zich mee. De diverse posten in de grootboeken van de Vereniging uit 1898-1899 en 1900-1901 geven een idee van de complexiteit van het werk. De volgende posten worden omschreven:

- Opzichterswerk
- Onderhoud (arbeidsloon, sproeien, water voor sproeien)
- Verlichting (olie, bediening der lantaarns)
- Diverse uitgaven (zeep, ruimen der privaten, praamhuur, mollenvangers, vracht van grond, borden voor wielrijders, ontsmettings – en reinigingsdienst)
- Kanten van de beek (arbeidsloon, zand, palen en latten, puin, tenen)
- Wegen
- Paarden
- Zwanen
- Hout (verkoop)
- Drainering
- Banken
- Paviljoen
- Portierswoning
- Boerderij
- Opzichterswoning\kiosk
- Voertuigen
- Tuigen
- Hekken
- Riolering
- Bloemen (vracht grond, vracht graszoden, vracht planten, graszoden, grond, graszaad, raffiabindtouw, gekochte bloemen, vracht bloembollen)
- Grazen/maaien
- Gras (verkoop)
- Concerten

In ieder jaarverslag werd melding gemaakt van de voortgang en werd benadrukt dat de burgers van harte welkom waren om een bijdrage te leveren aan het onderhoud van “hun” stadspark. Bij de fraai gedrukte jaarverslagen werden inschrijfbiljetten gevoegd waarop de burgers hun bijdrage aan het park konden invullen. De jaarverslagen, met inschrijfbiljetten, werden breed verspreid.[40]
Af en toe was er een speciale actie om het aantal bijdragen van de burgers op te krikken. Zo werd aan het eind van 1922 een extra inzamelingsactie gehouden, waarvan de opbrengst onverwacht hoog was. Een jaar later werd verslag gedaan van de werkzaamheden die door de goede gaven konden worden uitgevoerd, zoals het herstel van ingangshekken,

[39] De landerijen in de polder stonden ’s winters dikwijls onder water, bron: verslag Algemene Ledenvergadering 1873, Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 4, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.

[40] In 1873 worden bijvoorbeeld 5000 inschrijfbiljetten verspreid. Bron: ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 4, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.

voethekjes, wegonderhoud (waaronder een vrij zware laag grind op de rijwegen), snoeiwerk aan de ondergroei en de perken.[41]

Lange tijd kon het parkbestuur zelf alle onderhoud aan, maar in de depressiejaren, beginnend bij het einde van WO I, sloeg ook in het Vondelpark de armoede toe.
Zo was er in 1907 een brief van een Commissie uit de burgerij die zich bezighield met werklozen, met het verzoek om medewerking om *werkloozen in het door u aangelegde Vondelpark aan arbeid te helpen, welke arbeid anders niet door U zoude worden uitgevoerd, bijv. het verbeteren van wegen, het maken van zitbanken enz*. De vereniging antwoordde toen nog dat er geen werkzaamheden waren die ze zelf niet aankonden.[42]
Vanaf de Eerste Wereldoorlog werd het onderhoud langzaam aan een probleem. Het park werd steeds natter en er kwamen veel klachten binnen over de slechte onderhoudstoestand. Sommigen gaven de schuld aan bezoekers die er een rommeltje van maakten. Deskundige critici zagen ook andere oorzaken.
Vanaf het begin was duidelijk dat het park was aangelegd op een ongeschikt stuk grond. Het werd een moeras genoemd, of drassig land. Al in 1864 was er sprake van een krantenartikel waarin de schrijver zich opwond over de plannen om een park aan te leggen op een stuk moeras. Hij was stellig van mening dat het plan gedoemd was te mislukken vanwege de natte en venige bodem.[43]

Een brief van J.P. Thijsse uit 1922 in het Vondelparkarchief lijkt hem gelijk te geven. Thijsse was van mening dat het Vondelpark zich in een deplorabele toestand bevond en pleitte voor een algehele ophoging van het park en een compleet nieuwe heraanplant.[44] Hij had hierover in hetzelfde jaar ook een briefwisseling met o.a. Springer en Van Laren; een van de brieven begon met de woorden: *Waarde Springer, dat er van het Vondelpark nooit iets goeds kan worden, wanneer het niet wordt opgehoogd, weet je even goed als ik, ja een heleboel beter en 't zou wel goed zijn als je je invloed ook eens wilde laten gelden om dat te bereiken.*[45]
Tien jaar later schreef Van Laren (oud-hortulanus van de Amsterdamse Hortus Botanicus) een open brief in het Algemeen Handelsblad over de slechte toestand van het park, getiteld "Het Stervende Vondelpark". Zijn dramatische klacht is des te interessanter omdat hij een vakman was die zich als ontwerper eerder met het park had bemoeid en op een grote ervaring in gespecialiseerd groenonderhoud kon bogen. Hij schreef onder andere:. ….*Het mooiste en grootste binnenpark van Amsterdam, het Vondelpark, loopt gevaar door slecht onderhoud ten ondergang gedoemd te worden. Vooral het centrum is er bedenkelyk aan toe. Overal ontwaart men stervende, gele bomen, doode takken, dorre bladeren. De grasvelden liggen verwilderd, worden niet gemaaid, en de slordige verfomfaaide grassen met harde aren hebben de overhand, voerend een heftige strijd met allerlei grove onkruiden, waarin grofbladige weegbreeplanten den voorrang hebben. En vele paden zijn er even treurig aan toe; hun grenslynen verdwynen hoe langer hoe meer en ze worden onkruidvelden van de ergste soort.*

Als men dit alles ziet, kan het geen verwondering baren, dat zooveel vooral jonge boomen geel en ziek worden en afsterven, vooral die in de oorspronkelyke gazons. Het verwaarloosde lange gras gaat legeren en sluit de lucht af, de wilde strugge halmen nemen het vocht en het voedsel weg, dat door bemesting niet wordt gecompenseerd. In den vroeger zoo fraaie binnentuin liggen nu groote roode rozenvakken van één verscheidenheid van

[41] Diverse correspondenties, ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 15, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[42] Brief d.d. 16 december 1907, Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 12, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[43] Bron: Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 3, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[44] Briefje d.d. 4 juli 1922, : Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 15, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[45] Een viertal brieven tussen Springer, Thijsse, Van Laren en (architect) Baanders, deels over de slechte toestand van het Vondelpark, bevindt zich de bibliotheek van de WUR, afdeling Speciale Collecties, Wageningen. Zie verder bronnenlijst.

fletsche tint, verzonken in het hooge verwilderde gras en doen de desolaatheid van het geheel te sterker aanvoelen.
En elders is het al niet veel beter! In de heestervakken en boschjes, op de eilandjes en in de Rhododendronvakken laat men de doode, afgestorven takken zitten; het onkruid heeft zóózeer beslag gelegd op sommige heestervakken, dat alles tesamen met het omringende, verwilderde gras één vuilnishoop geworden is. In de boschjes groeit overal gras en onkruid, waarin weer paadjes gelopen zijn door de losgelaten jeugd, die men overal op haar manier aan het tuinieren ziet door in de boomen te klimmen, takken te breken, enz.
Hier en daar heeft men nieuwe beplantingen aangebracht in geestelooze samenpakking van heesters, veel te dicht opeen, styf en smakeloos. Slechts langs de groote paden, voor en achter in het park vindt men iets van de oude schoonheid terug. Maar, ideaal is het ook daar niet![46]
De brief laat niet alleen zien dat het onderhoudsniveau begin jaren '30 tamelijk slecht is, maar dat de situatie in het verleden blijkbaar veel beter is geweest.
Het Bestuur reageerde slim op de open brief. Ze betrok Van Laren meteen bij nieuwe plannen om het park weer te herstellen. In het jaar daarop, in 1933, ging Van Laren, als lid van het Comité Practisch Werken Amsterdam voor jeugdige werkloozen aan de slag in het Vondelpark. In de daaropvolgende jaren hielden de werkploegen van het Comité in het Vondelpark zich op grote schaal bezig met ophoging[47], snoeiwerk, grasbewerking, schoonmaakwerk en onderhoud en vervaardiging van parkmeubilair als papiermanden, banken, hekken en voethekjes.
In de jaren '20-'30 kwamen er overigens regelmatig allerlei klachten over het slecht onderhouden park binnen, ook van bezoekers. Ze betroffen ondermeer de slechte toestand van de grasvelden en natte rijwegen.

Wegen

Bij de aanleg van de eerste fase van het park werd door de Zochers (5 juni 1864) beschreven hoe de wandelpaden en rijwegen aangelegd moesten worden. Voor de rijwegen (lang 1600 Ned. el, en breed 7 el) gold een ondergrond van twee vlakke lagen ruw gebikt puin, met hier overheen een laag fijn puin (5 duim), een laag kalkbries (3 duim) een laag grof grind (5 duim). Dit geheel moest tweemaal worden gestampt. De wandelwegen kregen onderop een laag van steenkoolsintels (10 duim), met daaroverheen een laag lekzand (3 duim).
Er werd gesteld dat alleen schoon materiaal verwerkt mocht worden. Toch werd er regelmatig bouwpuin gebruikt: in 1889 kwam bijvoorbeeld een klacht aangaande de wegen binnen; in het puin van het verhardingsmateriaal bevonden zich veel spijkers, waar de rijpaarden zich aan verwondden.
In het eerste contract van het Bestuur van de Vereniging en J.D. en L.P. Zocher werd gesproken over het macadamiseren (asfalteren) van de rijwegen, maar daar zijn in de eerste jaren geen sporen van te vinden. Ook de rijwegen bij de Amstelveenscheweg werden eerst begrind.
De wegen en paden waren gevoelig voor droogte. Door de droogte verwaaiden de paden en wegen vrij snel. Ze moesten derhalve regelmatig besproeid worden.[48] Dit sproeien gebeurde

[46] d.d. 19 juli 1932, bron: , Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 20, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[47] Zo worden er tussen 4 en 24 juni 1933 in drie weken tijd door 25 jongeren honderden kubieke meters grond gestort op de zijperken bij de Vossiusstraat (*die geregeld 30 cm onder water staan*). Bron verslag werkzaamheden 8 november 1933, Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 21, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[48] Op 12 april 1884 werd aan de firma A. Haak en Zonen te Amsterdam de opdracht gegeven voor het maken van een sproeiwagen (hoogte 1.55 m.). De wagen had een sproeibuis met en lengte van 2.20 m. en een doorsnede van 6 centimeter. Het aantal gaatjes in de buis moest bedragen 350, zo te verdelen dat met een rit 3 meter breedte gesproeid kon worden. De sproeibuis was te vervaardigen in 3 stukken, die aan elkaar moesten worden geschroefd. Het sproeitoestel mocht niet aan de achterzijde van de wagen uitsteken. Kosten 570 gulden. Bron: Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 7, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.

liefst in de vroege ochtend, vóór 9 uur. Juist dan mochten de fietsers[49] op bepaalde trajecten door het park fietsen, men beklaagde zich over de modder die ontstond door het sproeien. Er werden verschillende stofbindende middelen gesuggereerd (en deels toegepast), bijvoorbeeld chloorcalcium, waarvan Kerbert twijfelde of het op de lange duur geen schade zou brengen aan het plantsoen. (4 juni 1915)
In de jaren '20 van de vorige eeuw was sprake van het gebruik van andere halfverhardingen. Jaarlijks werden bijvoorbeeld 1000 m2 (Terschellinger) schelpen aangevoerd. Het is niet bekend of deze schelpen voor de wandel- of rijwegen waren bedoeld. In 1928 werd er een proef gedaan met hoogovenslakkenzand en kalkgrit. Ook hiervan is niet bekend waar het materiaal werd toegepast.[50]

Water

In het begin zijn er, met name aan de randen van het park, nog veel sloten. Vaak wordt geklaagd over de smerigheid van het water. Sommige sloten worden vanwege de stank gedempt, zoals het eerste stuk van de waterloop in de Slurf. Ook moet op 16 april 1890 van gemeentewege de sloot, lopend van de Frederikstraat tot de Amstelveensche weg binnen veertien dagen worden gedempt, in verband met de zeer vervuilde staat en vanwege de bedreiging voor de volksgezondheid. Wanneer in 1884 in Europa een cholera-epidemie heerst, wordt men gemaand om watergangen en sloten *zooveel en zoo dikwijls mogelijk van versch water te voorzien.*[51]
De oeverranden vroegen, mede door de slappe veengrond, veel onderhoud. Met behulp van palen, latten en wilgentenen werden ingestorte oeverranden hersteld. De kant werd vervolgens opgevuld met zand en puin. De zwakke oeverrand was een van de redenen waarom in de vijvers geen bootjes mochten varen. Bootjes zouden de randen gemakkelijk kunnen beschadigen. Overigens was ook de diepgang van de vijvers niet geschikt voor roeibootjes. Riemen of roeispanen zouden gemakkelijk de bodem raken en de grond loswoelen.
Er zat bij tijd en wijlen veel vis in de vijvers. Bij ijsgang leidde dit tot stroperijen en gevaarlijke situaties. Het personeel van het park moest dan ingrijpen door vissers te contracteren die hun netten door de vijvers van het park haalden. In januari 1903 stelde opzichter D. van der Plas een rapport over de visserij van die winter op. In het verslag staat beschreven waarom, waar en door wie er gevist is, wat de opbrengst was en wat de kosten waren.[52] Op deze wijze informeerde hij het Bestuur nauwgezet over allerlei uiteenlopende zaken.
De diepte van het water werd waarschijnlijk regelmatig in kaart gebracht, maar daar zijn weinig gegevens van overgebleven. Gegevens van een dieptemeting uit 1898 zijn wel bewaard gebleven. Het zijn zeer uitgebreide metingen op een groot aantal plaatsen. De diepte varieert van 30 tot 80 cm.[53]
Blijkbaar werd met enige regelmaat door buurtbewoners geklaagd over de explosie van muggen die bij de eerste warme dagen uit de Vondelparkvijvers tevoorschijn kwam, want in 1922 werd hiertoe een bedrijf ingehuurd die de vijvers van een paraffinelaagje voorzag. De

[49] Lange tijd golden er allerlei beperkingen voor wielrijders. Bron: Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[50] Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 30, 31, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[51] Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 7, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[52] *Eenige meededelingen van het visschen met den zegen in 't Vondelpark*, door D. van der Plas, januari 1903. Er wordt gevangen 1675 pond karper, 30-40 pond kleine baars, 18 á 20 pond paling en nog wat kleine voorn, karpertjes enz. Voor een deel gaat deze vangst als betaling naar de vissers, maar een ander deel mag verdeeld worden onder de personeelsleden en "het volk". De personeelsleden spreken hun dank hiervoor uit aan het Bestuur. Bron: ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 11, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[53] Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 10, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.

paraffine zou de muggen tegenhouden maar onschadelijk zijn voor de zwanen, planten, vissen en dergelijke.[54]

Boom- en heesterverzorging

Over de snoei van heesters en bomen is in de jaren 80-90 een uitgebreide discussie gevoerd. Jac. P. Galesloot, tuinbouwkundige, verbaasde zich over een aantal zaken in het Vondelpark en schreef in 1887 in eerste instantie een open brief in het vakblad Sempervirens. Voor wat betreft de bomen en heesters vond hij dat er met de botte bijl werd gehakt: *Het levende hout wordt, waar dit niet noodig was, weggenomen en het doode blijft hier en daar zitten. De heesters worden, ieder kan zich daarvan overtuigen, zodanig ingesnoeid dat zij niet bloeien en wordt een nieuwe boom of heester geplant, dan geschiedt dat in een te klein gat, waarvan de grond onder en rondom niet zoodanig wordt losgewerkt en met goede tuinaarde gevuld, dat de wortels zich gemakkelijk en krachtig kunnen ontwikkelen.*[55]
De firma Zocher werd door het Bestuur meteen om een reactie verzocht en ontkende de kritiek op het snoei- en plantwerk. Zocher was van mening dat "*het snoeien van de bomen op rationele wijze geschiedt en het komt ons voor dat meer ondervinding op dit gebied dan die van den Heer G. noodig is om dit te beoordelen."* Het te veel snoeien van heesters gaven ze wel toe maar ze wezen erop dat er in een groot park als het Vondelpark niet alleen op bloei kon worden gesnoeid "*men moet niet uit het oog verliezen dat soms ook in vakken met bloemhout meer het mes moet worden gezet dan met het oog op bloeien gewenscht zou zijn.*[56]
In dezelfde brief brachten ze wel de noodzaak tot uitdunning onder de aandacht van het Bestuur. In de winter van 1887-1888 werd vervolgens flink uitgedund. Dit grootschalig onderhoud werd niet door iedereen goed opgevat: in de krant De Amsterdammer sprak men van *boomenmoord*. In een verslag van de algemene ledenvergadering op 14 juni 1888 stond: *De "boomenmoord" zooals in een der couranten het werk was betiteld is gebleken niets dan eene verbetering te zijn*. Er was meer licht en lucht in het park gekomen en bovendien werd een aantal gevelde bomen door nieuwe vervangen. Na het overlijden van Egas[57] nam de heer Kerbert van de firma Zocher & Co het toezicht op de uitdunningswerkzaamheden tijdelijk over. *In het belang der boomen is deze maatregel noodzakelijk, wat iedereen begrijpen zal, die zich herinnert hoe in 't eerst aangelegde park een overvloed van boomen is geplant, die gedund moeten worden om de beste exemplaren tot wasdom te brengen. Voor het behoud van schaduw zal worden zorggedragen. Wat wij na een ruim twintig jaaren groei der boomen tot ons geluk verkregen hebben, zullen wij niet roekeloos op een loozen winterdag laten vernielen.*[58]
Vanaf dat moment werd er jaarlijks uitgedund. Ieder jaar werden, op basis van de najaarswandeling van L.P. Zocher (die hij tot op hoge leeftijd heeft kunnen volhouden) en Kerbert met leden van het Bestuur en de opzichter, snoei- en kaplijsten opgesteld. Een aantal van deze lijsten is bewaard gebleven.

In 1897 was er weer discussie over het snoeien van de bomen en heesters. Weer sprak Galesloot over het martelen van bomen en het wegsnoeien van de bloei. De Zochers reageerden twee weken later en schreven: *Zooals wij U mondeling reeds meedeelden, geschiedt deze (snoei der bomen en heesters in het Vondelpark), naar ons gevoelen, over*

[54] Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 16, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[55] Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 8, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[56] Brief d.d. 3 juni 1887. Bron: ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 8, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA
[57] de eerste opzichter van het Vondelpark, Wouter Egas, woonachtig in de opzichterswoning bij de Stadhouderskade, overlijdt op 13 maart 1888. Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 9, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[58] Bron: idem.

het algemeen op rationele wijze en een rondgang in het park, ook nog na ons bezoek te Uwent, gaf ons geen aanleiding onze meening hieromtrent te wijzigen. Uitsluitend van een boomkweekers standpunt gezien moge de nu gevoegde snoeiwijze vaak niet gewenscht zijn, in een aanleg doen zich andere eischen gelden; daar waar zo veel verschillende heesters en struiken bijeen zijn geplant, met het doel gezamenlijk een groep te vormen, is doorgaans eene geheel andere behandeling noodig, terwijl ook nog tal van andere omstandigheden hierop van invloed kunnen zijn.
Met bovenstaande verklaring willen wij niet gezegd hebben dat alles gesnoeid wordt, zooals het moest, dit van verre, nu en dan maanden wij de opzichter hierop attent; er zijn voorbeelden van minder goede snoei aan te wijzen maar in verhouding tot het geheel slechts weinige en het komt ons voor dat deze in vroegere jaren veelvuldiger waren.
Wil men ze tot een minimum beperken, dan zou het overweging verdienen aan te stellen een bekwaam boomteeltkundige, die elke boom, heester of struik kent en eigenhandig snoeit of bij het snoeien daarvan tegenwoordig is, maar tevens, daar waar noodig, zich losmakende van de theorie, den snoei geheel in verband met de omstandigheden weet toe te passen.[59]
Een paar maanden later verscheen er een advertentie in een vakblad, waarin een tuinknecht in het Vondelpark gevraagd werd, *ervaren in 't snoeien van sierheesters, boomen, enz.*[60] De sollicitaties werden mede door de firma Zocher beoordeeld, die van sommige kandidaten her en der aanvullende informatie opvroegen. Uiteindelijk wordt E. Vonk aangenomen.

In 1901 volgde weer een volgende serieuze klacht want toen werd door het Bestuur een externe deskundige aangetrokken om de kwaliteit van het onderhoud in het Vondelpark onder de loep te nemen. H.A. Hazeloop uit Den Haag (opzichter van het Haagse stadsplantsoen) bleek na een bezoek naar eigen zeggen verrassend tevreden over de toestand van de bomen. Bij de bloemheesters adviseerde hij wat minder sterk in te snijden. Het grootste probleem had hij met de vakken *beplant met pyramide heesters als Meidoornsoorten (Crataegus) Malus, Cytisus (gouden regen) Sorbus enz.* want die *staan overal veel te dicht opeen. Men is daardoor tot telkens en telkens weer insnijden gedwongen waardoor men ten eerste stijve en onfraaie vormen verkrijgt, ten tweede geheel tegen de natuur der planten inwerkt en het zoodoende onmogelijk maakt dat ze bloeien kunnen. Ik meen niet te sterk te spreken wanneer ik beweer dat een gedeelte van deze moesten verwijderd worden, om de overige meer ruimte te kunnen geven welke ze noodig hebben om te kunnen groeien en bloem geven.*
Verder constateerde hij dat de Weymouthdennen er slecht uitzien. Hij adviseerde om maar geen Weymouthdennen meer aan te planten omdat de soort in ons land toch niet schijnt *te willen tieren.*[61]

Gras

In de overeenkomst van 7 mei 1864 tussen het Bestuur der Vereeniging en J.D. en L.P. Zocher stond onder punt 9: *Zij zullen de waterkanten op genoegzame breedte met graszoden doen beleggen en langs de wandelingen een band zoden doen aanbrengen.*[62]
De verzorging van het gras was in 1865 een kwestie van aangenomen werk. Ene J. Haverkamp nam voor een som van 150 gulden per jaar een aantal werkzaamheden aan, die in een aannemingscontract als volgt werden omschreven:

1. *het op zijnen tijd maayen van al het gras, zoowel perken als banden. Zoo dikwijls het Bestuur van genoemd park dit mogt verlangen zal hij tot dat maayen overgaan.*
2. *De grasbanden, na het maayen, behoorlijk afsteken.*

[59] Krantenartikel 10 februari 1897 en brief 27 februari 1897. Bron: ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 10, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[60] Bron: idem.
[61] Brief d.d. 27 februari 1901. Bron: : ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 11, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[62] Bron: Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 3, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.

3. *Het geheele park, met uitzondering van den rijweg, schoffelschoon te houden en de wandelpaden op te harken.*

Hij zal daartoe een vasten arbeider steeds in het park werkzaam hebben, tenzij de ongunstige weersgesteldheid de werkzaamheden verbiedt.
Deze arbeider zal wanneer de opzigter van het park verhinderd mogt zijn in het park aanwezig te zijn, op verzoek van het Bestuur, diens plaats tijdelijk moeten aanvullen, zoowel des Zondags als in de week. Hij zal voorts den opzigter behulpzaam zijn in al hetgeen de werkzaamheden en de handhaving der goede orde betreft.[63]

In 1870, het park was toen al flink gegroeid, bleek het Bestuur niet tevreden met de verzorging van het gras en ging men over tot verhuur/verpachting van alle grasperken, grasranden en het weiland.
Het gras leverde in eerste instantie inkomsten op voor de Vereniging. Het gras diende regelmatig afgemaaid te worden. De maaiers moesten binnen 5 weken het hele park zijn doorgeweest. Dit betekende dat het gras op de grasvelden niet langer werd dan circa 20 cm. Grasbanden langs vakken houtgewas en langs bloemperken werden gemaaid zo vaak als de opzichter dit nodig achtte. Het gemaaide gras mocht niet blijven liggen en moest dezelfde dag worden afgevoerd. Het weiland moest vrijgehouden worden van stekels of distels.[64]

Niet alleen de snoei maar ook de verzorging van het gras was in de jaren '80 van de 19de eeuw een bron van kritiek. Dezelfde Jac P. Galesloot schreef in 1887: *Zoo worden in het najaar de vijvers uitgebaggerd en de bagger op hoopen gegooid, om die in 't voorjaar over de grasperken te slechten en er gras in te zaaien. Het gevolg van deze behandeling is dat men geen gras-, maar onkruidvelden krijgt.*
Bij oordeelkundige bewerking, behooren de grasvelden, gelijk iedere deskundige weet, eerst omgespit en gezuiverd te worden van puin, kweek enz, vervolgens wordt de bagger er reeds in 't najaar opgekruid en geslecht zoodat hij gedurende den winter uitvriest; in 't voorjaar wordt 't perk dan gemest, nogmaals omgespit, doorgeharkt, bezaaid en met goede tuinaarde gedekt en gerold.
Twee jaar later voegde hij hier aan toe: *Behoudens het gewoone onderhoud des zomers, behoeven dergelijk behandelde grasperken niet telken jare onderhanden genomen worden.*[65]
Het Bestuur vroeg ook hier de Firma Zocher & Co om commentaar en ze kregen als antwoord: …*dat de behandeling der gazons door den Heer G. aangegeven in vele opzichten goed en voor kleine terreinen zonder veel bezwaar op te volgen is, maar het nadeel heeft dat dan de gazons er geruimen tijd zeer onooglijk uitzien. Worden zij echter veel meer dan tegenwoordig geschiedt gemaaid en gerold en jaarlijks met mest en zand bestrooid dan zouden wij ook voor onkruid minder vreezen, al werd ook de goed verbeterde bagger er later opgebracht, maar juist tegen het herhaaldijk maaien zal, met het oog op de mindere opbrengsten van het gras wel het grootste bezwaar bestaan.*[66]
Hieruit kunnen we ondermeer concluderen dat het uit financieel oogpunt interessant was om niet al te vaak te maaien, in verband met verminderde grasopbrengsten.
Het Bestuur stelde dat vanwege de ondergrond van een slappe veenbodem het gras geheel ongeschikt was om er stoelen of banken te plaatsen.[67] Zelfs het spelen van kinderen en het

[63] Bron: idem.
[64] Dit soort contracten werd jaarlijks vernieuwd en de methode van verpachting werd tot in de jaren '20 van de 20ste eeuw gebruikt. Bron: Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, diverse inventarisnummers, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[65] Artikel Sempervirens d.d. 27 mei 1887; Nieuws van de Dag, d.d. 25 maart 1889. Bron: ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 9, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[66] Brief d.d. 3 juni 1887. Bron: ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 8, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[67] 1865: stoelen worden verhuurd voor 5 ct per dag. De stoelen mogen niet op het gras of in het plantsoen geplaatst worden. Bron: Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 3, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.

zitten op het gras was verboden omdat het gras daardoor bijzonder gemakkelijk beschadigd werd. Tot na de WO II bleef het lopen op het gras verboden.[68]

In 1932 berichtte Van Laren over de beroerde toestand van veel grasvelden in het Vondelpark. In de daarop volgende jaren werd het gras en met name de grasranden een van de hoofdthemas bij het werk van de jeugdigen werklozen. Altijd was er wel een ploeg jongens in de weer met het afsteken van randen, het verwijderen van onkruid en andere onregelmatigheden, het ophogen van gazons en dergelijke.[69]

Het schoonhouden

Een park vrijhouden van afval is een niet te onderschatten onderhoudstaak. Ook blijkt het niet alleen vandaag de dag een grote klus: in de archieven van het Vondelpark zijn meerdere brieven te vinden van wandelaars met daarin klachten over rondslingerend afval en de veroorzakers ervan. Regelmatig moesten er weer papiermanden worden bijgemaakt. In de jaren '30 waren vaste ploegen van jeugdige werklozen bezig met het opruimen van afval en het vervaardigen van nieuwe papiermanden.[70]

Deskundigheid personeel

In de archieven van het Vondelpark wordt in de eerste twintig jaar nauwelijks gesproken over de tuinlieden en hun deskundigheid. Vanaf midden jaren '80 van de 19e eeuw, het park is dan volwassen, komen de eerste klachten over het onderhoud.
In zijn tweede ingezonden brief verweet Galesloot het Bestuur dat ze geen eisen stelden aan de deskundigheid van de opzichter. Immers, de oude opzichter (Wouter Egas) was pas gestorven en uit de advertentietekst voor een nieuwe opzichter was gebleken dat bij zijn vervanging geen deskundigheid op het gebied van het onderhoud werd verlangd. In het verlengde hiervan werd in 1897 door Zocher voorgesteld om een tuinknecht aan te nemen die kennis had op het gebied van het onderhoud van bomen en heesters. Dit resulteerde in de aanstelling van E. Vonk en door het Bestuur werd het belangrijk gevonden dat Vonk opgeleid werd tot een algemeen deskundig tuinman. Hiertoe werd hij in 1898 door het Bestuur aangemeld bij de Rijks- Wintertuinbouwschool te Aalsmeer. Hij volgde hier lessen in plantkunde, dierkunde, natuurkunde, scheikunde en boomteelt. Vonk was waarschijnlijk het enige personeelslid dat voldoende kennis had van beplantingen. Dat het Bestuur hier oog voor had bleek onder andere in 1908 toen het Bestuur hem een brief stuurde, waarin men hem feliciteerde met het behalen van een onderscheiding en men hem 10 gulden aanbood *als begrip van waardering voor de wijze waarop u zich inspant om in Uw vak U verder theoretisch te bekwamen.*[71]

Samen met hoofdopzichter D. van der Plas vormde Vonk een goed team dat in de periode 1900-1915 verantwoordelijk was voor een behoorlijk goed onderhouden park (zie opmerking Van Laren elders in deze paragraaf) en een open communicatie met het Bestuur.

---

[68] In een briefwisseling vraagt en krijgt C.A. Broerse uit Amstelveen toestemming om over het gras te lopen, ter bestudering van de dendrologische collectie van het park, 26 september 1930/24 oktober 1930. Bron: ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 19, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.

[69] Ophoging van een gazon bij de P.C. Hooftstraat: het peil moet maar liefst 50 cm omhoog; hiervoor gaat men uit van een op te brengen laag van 60 cm omdat men verwacht dat de op te brengen verhoging nog 10 cm inklinkt. Eerst wordt het werk uitgezet en worden graszoden gestoken. De graszoden worden terzijde gelegd. Vervolgens wordt het geheel 50 cm diep uitgegraven om zwarte aarde in voorraad te krijgen. Het bosvuil dat door een andere ploeg was verzameld wordt in de kuilen gegooid en aangestampt. Vervolgens wordt e.e.a. aangevuld tot gewenst peil waarna de laag teelaarde en de zode wordt aangebracht. eerst worden er zichtpaaltjes uitgezet, Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 21, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.

[70] Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, diverse inventarisnummers, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.

[71] 18 april 1908 Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, inventarisnummer 13, GAA.

De vele rapporten van Van der Plas getuigden van verantwoordelijkheidsgevoel en betrokkenheid bij het groen. Hij maakte verslagen van allerlei werkzaamheden, inventariseerde, bezocht bijvoorbeeld de Watergraafsmeer om zich daar te laten informeren over de gevolgen van het nieuwe spel *footbal*l voor de kwaliteit van het gazon. Ook liet hij bijvoorbeeld in 1908 een bodemmonster bij het rijkslandbouwproefstation te Hoorn onderzoeken, met als uitslag: zand en aarde 59,5%, vocht 32,5%, organische stoffen 8,0%.[72] Een lijst van de parkinventaris werd in 1899 ook door hem opgesteld. De lijst ziet er als volgt uit: 4 paarden, 2 sproeiwagens met ijzeren ketel, 1 sproeiwagen met houten bak, 4 stortkarren, 1 grasmaayer, 1 gierkar, 1 houten reservoir, 1 rolwagen, 8 ….(onleesbaar, red.) --wielen, 7 kruiwagens, 1 stroosnijmachine, paardentuigen, 1 oude brandspuit met slangen, 14 vlaggenstokken, 14 vlaggen met lijnen, touwwerk met blokken, 1 boswachtershuisje, timmergereedschap, 12 harken, 12 schoffels, 10 stekers, 7 steekijzers, 6 mestgrepen, 8 bijlen, 4 hooivorken, 4 houten harken, 2 …(onleesbaar, red.) -beugels, 3 zeisen, 1 haverkist, 4 boombeitels, 4 houwelen, 3 schoppen, 5 ladders, 74 tuinbanken.[73] En dergelijke inventaris maakt vandaag de dag een nogal armoedige indruk als je bedenkt dat met dit gereedschap ruim 40 ha. park moest worden onderhouden. Bij deze hoeveelheden gereedschap kan het aantal tuinlieden niet meer dan tussen de zeven en tien hebben bedragen.

In 1901 waren er vijfentwintig personen in dienst, onder leiding van D. van der Plas, hoofdopzichter. Slechts een deel van dit personeel hield zich bezig met het groenonderhoud. Voor het overige waren er parkwachters, een timmerman en dergelijke. De tuinlieden kregen wat minder loon dan gemeentetuinlieden; hierover schreven ze met enige regelmaat brieven naar het Bestuur, maar de lonen werden meestal niet aangepast.
In 1918 stonden er 23 man op de loonlijst, waarvan 1 hoofdopzichter (Van der Plas), een tuinman speciaal (Vonk), een timmerman, losse werkmannen en parkwachters.

Vonk ging in het midden van de jaren ’20 met pensioen. Zijn vakmanschap werd gemist door het Bestuur: na zijn pensioen vroegen ze hem met regelmaat nog om informatie. Pas met de aanstelling van J. Jongsma in 1934 kreeg Vonk een even deskundige opvolger.[74]

Samenvattend kunnen we stellen dat het onderhoud aan het Vondelpark veel aspecten kent. Toen het park eenmaal zijn volwassen vormen begon te krijgen bleef de firma Zocher & Co tot aan het begin van de twintigste eeuw nauw betrokken bij het onderhoud, met name voor wat betreft de snoei van bomen en heesters. Hierin vinden we een bevestiging van hun intensieve betrokkenheid bij de volwassenwording van het park. Samen met een coöperatief Bestuur werd er aan beperkte deskundigheidsbevordering gedaan. Er werd niet perse op bloei gesnoeid.
Er werd regelmatig in kranten of elders geklaagd over het onderhoudspeil in het Vondelpark. Het Bestuur reageerde daar attent op.
De samenstelling van de bodem was voortdurend een groot probleem.
Hoewel het onderhoudspeil varieerde is het duidelijk dat het onderhoud van het Vondelpark een enorme klus was en dat er in geen enkele periode sprake was van een perfect onderhouden park. In de jaren ’20 en ’30 maakte het park een moeilijke tijd door.
De deskundigheid van het personeel op het gebied van beplantingen was wisselend.

[72] Bron: 1908 Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, diverse inventarisnummers, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA
[73] Mei 1899. Bron: ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 11, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.
[74] J. Jongsma was een jaar eerder in het Vondelpark begonnen als voorman bij het Comité Practisch Werken. Bron: ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, diverse inventarisnummers, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.

Hoofdstuk 2 Beschrijving Parkwand in twaalf casussen

Casus 1: Zone Slurf geheel, tot aan verbreding bij Paviljoen

Wat een binnenkomer!

Ontwikkeling

Dit parkdeel behoort tot de eerste aanleg, gereedgekomen in 1865. Het heeft meerdere gedaanteverwisselingen ondergaan.
In het kader van de wereldtentoonstelling op het Museumplein in 1883 wordt het hek van Zocher aan de Stadhouderskade (afbeelding 24) vervangen door een ontwerp van V. Linnemann (afbeelding 26). In het midden van de toegangspartij wordt een beeld geplaatst van Friedrich Schierholz; het beeld krijgt de naam *Stedenmaagd*. Vanaf de aanleg heeft een waterloop door de Slurf gelopen, met een tweetal dammen met duikers. In 1912 wordt met behulp van een genereuze gift van 50.000 gulden de Slurf heringericht, waarbij een groot deel van de sloot wordt gedempt. Uit de notulen blijkt dat er veel klachten binnenkwamen over stank uit vijvers en sloten. Met dezelfde gift wordt de laan verbreed, met wandelpaden aan weerszijden, waarbij de eerdere slingerpaadjes verdwijnen. Als laanbeplanting worden kastanjes aangeplant, met daarnaast gazons en bloemperken. De planvorming is in handen van de firma Zocher. In een briefje van de voorzitter en de secretaris aan Kerbert staat het volgende: "*Wij beiden zijn er op gesteld dat het ontwerp zoo worde gemaakt dat in het eerste gedeelte veel bloemhout kome en met veel gras daarvoor, waar dan, zoo als men in de Engelsche parken ziet, hier en daar bloemen (geen perkjes) tegen het bloemhouten worden aangebracht*" (in- en uitgaande stukken, 14 juni 1912). Voor deze opknapbeurt levert de firma Zocher in de jaren 1912, 1913 en 1914 ook de planten: "*bloemen en plantsoen*", "*32 ipenbomen*", nog meer "*plantsoen en planten, graszaad, 25 kastanjes, zomerbloemen*", "*bloembollen, plantsoen, 750 heesters, bloemen, hyacinthen en tulpen*". (Balansen met rekening en verantwoording, Vereniging). Hoewel bloemperken niet meer gewenst waren, werd er dus toch gebruikt gemaakt van zomerbloemen, hyacinten en tulpen, het typisch assortiment voor de bloemperken.

Uit dezelfde tijd stamt de eerste planvorming voor een brugverbinding bij de van Baerlestraat, de latere Vondelbrug. De verkeersdoorstroming door de Van Baerlestraat loopt via het park en deze situatie vormt in toenemende mate een probleem. Men is bang voor de aantasting van het park en in een krant wordt een suggestie gedaan voor een fraaie ijzeren boogbrug (afbeelding 28).

De Slurf heeft altijd vrijwel dichte wanden gehad. Regelmatig wordt beschreven dat groene wanden in principe de stad buiten moeten sluiten. De bezoeker moet zich buiten, in de natuur wanen. Zo worden in een brief van 20 januari 1899 van dhr. Kerbert aan het Bestuur enkele onderhoudspunten gemeld, waaronder: "*Bij Goosen* (de opzichterswoning, red.) *de iepen achter de kastanjes rooien, eene strook spitten en nieuw inplanten, de Vossiusstraat wordt dan beter gemaskeerd, terwijl de kastanjes het gezicht op het bovengedeelte der huizen voldoende wegnemen.*"(In- en uitgaande stukken van de secretaris).
In 1949 wordt de Vondelbrug gerealiseerd die de Slurf overkruist (afbeelding 32). Dan verdwijnt ook het laatste restant van de waterloop uit de Slurf. In de jaren ´50 wordt een fraai perk met vaste planten aangelegd (zie afbeelding 31 en paragraaf over bloemrijkdom in rapport binnenpark). Momenteel is de bloemrijkdom beperkt.

Schets huidige situatie parkdeel

Aan de kop van de Slurf ligt de belangrijkste toegang van het park, de hoofdingang aan de Stadhouderskade, met daarnaast de opzichterswoning. Vandaar loopt de relatief smalle strook (60m) van paden, graszones en plantvakken, ingeklemd tussen de bebouwing aan de Vossiusstraat en het Zandpad, in westelijke richting naar het beeld van Vondel. Na ruim 300 meter is over de Slurf de Vondelbrug aangelegd. Na 420 meter verbreedt het park zich en splitst het hoofdpad zich in noordelijke en zuidelijke richting (afbeelding 23).

Dit parkdeel wordt in verschillende onderdelen behandeld:
1. Kop met toegang Stadhouderskade
2. Slurf

Conclusies ten aanzien van dit parkdeel

De gevarieerdheid op allerlei vlak (water, padenstructuur, beplanting) was groot rond de eeuwwisseling. Het was een kalme, groene, gevarieerde en voorname parkentree. Vanaf die tijd worden de vormen langzaam maar zeker vereenvoudigd. In de jaren ’50 verandert de variatie in de beplanting (bijv. geen éénjarigen meer), maar blijft aanzienlijk. Er is ook nog sprake van een goede verticale opbouw.
Momenteel is de variatie in bomen nog behoorlijk, de variatie in heesters en vaste planten is beperkt. De opbouw en het vloeiende verloop van beplanting is verstoord door gebrek aan onderhoud. Hierdoor dreigen zowel de wanden als de middenpartij van deze voorname entree indifferent te worden.

Waardering

Als hoofdtoegang tot het park is de variatie van de beplanting (hoogte, vorm, bloei, blad, textuur, kleur) van groot belang. Hier wordt een eerste, zeer belangrijke, proeve van parkkunst getoond. De overgang van stad naar fraai stadspark is van groot belang.

Gebruikte bronnen bij dit parkdeel

2-3-4-9-12-13-14-15-19-20-28-29-30-36-38-40-42-43-44

Bovenstaande nummers corresponderen met de nummers in de bronnenlijst.

Casus 2: Kop Amstelveenseweg

Meer achteruitgang dan achteringang

Ontwikkeling

Aangelegd als onderdeel van de laatste aanlegfase van het park (afbeelding 94, 96). De Amstelveenseweg is een oude, doorgaande weg. Vanaf het begin van de aanleg was het de bedoeling om het park door te trekken tot aan de Amstelveenseweg.
In de westzijde lag de doorgang naar de Amstelveenseweg. In 1877 werden de hekken aan de Amstelveenseweg geopend. Aan de zuidkant sloot het park aan bij de diverse straten die daar rond 1890 verschenen (afbeelding 100, 102). Later zijn deze doorgangen verdwenen. In de hoek bij de Zocherstraat ontstond in de 20Ste eeuw een doorgang (afbeelding 103).
De zuidelijke strook van dit parkdeel was aan sterke veranderingen onderhevig (snoephuisje, speeltuin) (verg. afbeelding 100, 102, 103).
Ten noorden van de doorgang was de parkwand in eerste instantie wisselend open en dicht; later werd deze wand geheel dichtgezet.
Na een tiental meters splitste de rijweg zich in de zuidelijke hoofdrijweg en de noordelijke hoofdrijweg. Op deze splitsing lag vanaf het begin een plantvak, dat vanaf 1911 op verzoek van de *Amsterdamsche Vereeniging tot Bevordering van Jacht- en Terreinrijden* als paardenhindernis werd gebruikt: "*Trouwens Brussel en Parijs hebben beide in hun openbare wandelparken meerdere vrije sprongen….. heb ik eens bekeken waar die hindernis geplaatst zou kunnen worden en ik meen een uiterst geschikte plaats gevonden te hebben. Het perk boomen n.l. tegenover den uitgang aan den Amstelveenschen weg, dus gelegen in de verbinding van de 2 ruiterwegen. Dit perk wordt doorlopend gebruikt als opslag van boomstammen, zand enz. Die gewoonte kan in eere blijven en behoeft men slechts een doorloop vrij te laten voor de springlustigen*" (11 december 1911, bron: in- en uitgaande stukken, Vereniging.)
In 1963 werd de Amstelveenseweg verbreed waardoor aan de kop van het park een strook van 6 meter verloren ging.
De brede doorgang is steeds bedoeld geweest voor alle soorten verkeer. Uit de correspondentie van Kerbert met het Bestuur blijkt dat zoveel mogelijk een bosachtig karakter van de parkwand werd gecreëerd. Aan de buitenzijde van de hoofdweg lag een ruiterpad, aan de binnenzijde lang een pad voor wandelaars. De uitgang aan de Amstelveenseweg ontsloot aan het eind van de 19e eeuw een paar zeer populaire uitspanningen en cafés.
In vergelijking met de ingang aan de Stadhouderskade waren hier geen tot weinig bloemen.

Schets huidige situatie parkdeel

Vanaf de toegang vertakken de twee hoofdrijwegen in noordelijke en zuidelijke richting. De hoofdrijwegen zijn geasfalteerd en hebben de vorm van een laan. De lanen zijn als volgt opgebouwd: In het midden de rijweg, met aan weerskanten een grasstrook met daarin een enkele rij laanbomen (platanen langs de noordelijke hoofdrijweg, vleugelnoten langs de zuidelijke hoofdrijweg), aan de buitenkant een ruiterpad en aan de binnenkant een wandelpad (afbeelding 23).

Dit parkdeel wordt in verschillende onderdelen behandeld:
1. Parkwand noordzijde (Tomahawk)
2. Doorgang Amstelveenseweg
3a. Parkwand zuidzijde 1 (Speeltuin en kiosk/snoephuisje)
3b. Parkwand zuidzijde 2 (Telefoon)
4. Paardensprong

Conclusies ten aanzien van dit parkdeel

In eerdere fasen meer openheid en gevarieerdheid door de diverse beplantingslagen dan nu het geval is. Waarschijnlijk redelijke soortenrijkdom, zonder al te sterk monumentaal karakter. Het was een duidelijke parkdoorgang met veel groen, maar door het eenvoudige, vrijwel onversierde, deels rommelige karakter leek en lijkt het nog steeds meer een achteruitgang dan een ingang. Momenteel is een ruimtelijke opbouw in plantlagen grotendeels verdwenen, waarschijnlijk door gebrek aan onderhoud. De "Paardensprong", van belang in de opzet, mist een deel van z'n effect. De overgang naar de laanbeplanting van de noordelijke en zuidelijke hoofdrijweg is onduidelijk.

Er zijn veel mogelijkheden tot verbetering.

Waardering

Brede achter-uitgang van het park, de beplanting past zich aan aan de keuze van de richting. Het karakter van de doorgang is bescheiden. Vanuit de stad gezien zorgt de doorgang voor een directe binnenkomst in het park waarbij van oorsprong bedoeld is dat de verrassing van het brede zicht op het park (water, bosranden, weides) de bezoeker even onthouden wordt. Het moet spannend zijn en in diverse richtingen horen te leiden tot “natuurlijke” verrassingen.

Gebruikte bronnen bij dit parkdeel

3-5-9-11-15-25-26-29-30-38-40-42-43-44

Bovenstaande nummers corresponderen met de nummers in de bronnenlijst.

Casus 3: Zone vanaf westzijde toegang Vondelstraat tot en met omgeving Vondelkruispad

Van variatie, drukte en kleur……. naar rust en gras

Ontwikkeling

Dit deel van het Vondelpark heeft een sterke verandering doorgemaakt: van een gesloten bosaanplant, met daardoorheen een slingerende waterloop, naar een grote diversificatie in paden, borders, wandelingen en openheid rond 1900 (afbeelding 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101). Daarna volgde een sterke versobering en verandering in de jaren ´50 (afbeelding 103). In de verschillende fasen heeft het parkdeel een zeer verschillend uiterlijk gehad.
Dit deel van het park is aangelegd in aanlegfase 2 (1865, zie afbeelding 1). In eerste instantie was er ten noorden van dit terrein nog geen bebouwing en is de aanleg min of meer zo geweest als op de kaart uit 1872, namelijk een bos als dichte afsluiting van het park, met een grasrand langs de laan. Tussen 1865 en 1900 wordt de zone verder ingericht, ondermeer met een bloementuin (afbeelding 44).
Het Vondelkruispad wordt door Heimans en Thijsse uitgebreid beschreven. Zij noemen het pad het Cornuslaantje.

Na de eerste aankleding van het park met bomen, gras en heesters wordt al snel door het Bestuur opgemerkt dat de aanwezigheid van bloemen een volgende prioriteit is. In de nieuwe aanleg van 1867 wordt "een terrein… speciaal gereserveerd om met bloemen en bloemenstruiken te worden beplant..". In 1867 wordt een deel van de bloementuin aangelegd, in 1882 wordt hij verder uitgebreid. Beide plannen worden door de firma Zocher gemaakt. In de notulen van de Bestuursvergaderingen van 1882 wordt er aandacht aan besteed, Zo zien we dat op 6 januari de kosten van aanleg van bloemperken worden goedgekeurd. Op 23 februari wordt een door Zocher vervaardigd plan voor de aanpassing van de bloementuin gepresenteerd en in hoofdzaak goedgekeurd, alleen wenst men de bloemperken kleiner (dit ongetwijfeld in verband met de jaarlijkse kosten van het perkgoed). Op 27 april wordt het definitieve plan voor de bloementuin goedbevonden. Een der Bestuursleden zal naar een vaas als tuinornament in Duitsland gaan zoeken.
Uiteindelijk zal een firma uit Zeist in 1887 een fraaie vaas schenken. Deze vaas staat bekend als de "Zeister Vaas". Op afbeelding 44 is de vaas te zien, met éénjarigen en in het midden een Cordyline, een voor dit doel veelgebruikte plant.

Schets huidige situatie parkdeel

Momenteel bestaat dit parkdeel uit een dichtgeplante bosrand waar het Vondelkruispad doorsteekt. Voor de bosrand is een grote graszone met (grotendeels) hoge bomen (afbeelding 45). Het Vondelkruispad is een voetgangerspad. Pas na 80 meter komt men op de noordelijke hoofdrijweg (afbeelding 23).

Dit parkdeel wordt in verschillende onderdelen behandeld:
1. Parkwand oostzijde
2. Vondelkruispad
3. Parkwand westzijde
4. Aanleg vóór het Vondelkruisp

Conclusies ten aanzien van dit parkdeel

Sterk veranderd van karakter, opbouw en detaillering. Van een van de meest versierde en doorsneden parkdelen naar een rustige, ruimtelijke opzet. De verbinding met de achtergelegen bebouwing is door de beplanting geheel verdwenen.

Waardering

De vroeger zo bepalende combinatie van bebouwing, park, bloementuin, exoten en zitbanken is volstrekt verdwenen. De beplanting zorgt momenteel voor een dichte wand en een parkachtige aanleg tot aan de noordelijke hoofdrijweg aan weerszijden van het Vondelkruispad. Het geheel straalt een zekere rust uit.

Gebruikte bronnen bij dit parkdeel

2-3-5-9-11-12-14-15-19-20-29-30-36-38-39-40-41-42-43-44

Bovenstaande nummers corresponderen met de nummers in de bronnenlijst.

Casus 4: Rondom het Paviljoen

Een sieraad weerspiegeld

Ontwikkeling

Het huidige paviljoen is gebouwd in de periode 1878-1881(afbeelding 49, 50 en afbeeldingen Binnenpark, casus Kraantje Lek en Vondelbeeld). Het Paviljoen was een ontwerp van de architect Hamer en het verving een door de Zochers ontworpen en in 1866 opgericht paviljoen “in Zwitserse stijl”. Dit paviljoen was in hout opgetrokken en vertoonde al snel verzakkingen. Beide paviljoens zijn gelegen op een markant punt aan de noordelijke hoofdrijweg, bij een van de belangrijkste doorgangen, de Vondelstraat vlakbij de Vondelkerk. Vanaf belangrijke zichtpunten in het park is het Paviljoen in verschillende fasen als parksieraad goed te zien (bijvoorbeeld afbeelding 49). Het Paviljoen was steeds omgeven met bomen. In 1891 wordt, op het naastgelegen terrein van de gesloopte sociëteit De Hereeniging, de Roemer Visscherstraat aangelegd (afbeelding 100. 102).
In de jaren ´50 heeft het Paviljoen zijn functie als parksieraad deels verloren door het dichtzetten van de zichtlijn vanuit het park door middel van twee platanen aan de noordelijke hoofdrijweg.

Schets huidige situatie parkdeel

Het Paviljoen staat momenteel ingeklemd tussen de doorgang naar de Roemer Visscherstraat en de ingang naar de Vondelstraat. Aan de oostzijde is de dienstingang van het Filmmuseum, met parkeerplaats. Aan de westzijde bevindt zich het terras van café Vertigo in het souterrain van het museum (afbeelding 23).

Conclusies ten aanzien van dit parkdeel

De beplanting rond het Paviljoen heeft lange tijd het Paviljoen versterkt. De beplanting is in de loop van de tijd uit evenwicht geraakt. Bovendien is de zichtlijn vanuit het park dichtgezet. De beplanting heeft niet (meer) de sterke rol die ze moet vervullen!

Waardering

Beplanting rond dit gebouw moet gezien worden in combinatie met het gebouw. De beplanting dient als coulisse en ter stoffering van het monumentale pand. Zowel breedtewerking aan de voet, als hoogtewerking rond het pand zijn van belang. Monumentale bomen worden aan weerszijden verwacht, net zo goed als een voet van bonte bloemen, opdat gebouw en beplantingslagen als sieraad weerspiegeld worden in de rest van het park.
De relatie van het gebouw met het park en vice versa is van groot belang

Gebruikte bronnen bij dit parkdeel

2-3-5-11-15-19-29-30-36-38-40-42-43-44

Bovenstaande nummers corresponderen met de nummers in de bronnenlijst.

Casus 5: Strook met vijf entrees

Muizengangen

Ontwikkeling

Aangelegd als onderdeel van de laatste aanlegfase van het park (1877) (afbeelding 94, 96). In eerste instantie was de strook tussen de parkrand en de Overtoom nog onbebouwd (afbeelding 97). In de loop van de periode 1870-1890 (afbeelding 98, 99) wordt hier een aantal straten aangelegd. De strook ten noorden van de parkwand behoorde tot een andere gemeente dan het Vondelpark, namelijk de gemeente Nieuwer Amstel. Nieuwer Amstel vraagt al vrij vroeg om een paar toegangen naar het park te mogen maken, maar krijgt daar van de Vereniging geen toestemming voor. In het jaarverslag 1883 worden aan deze kwestie enige woorden gewijd; "*Aan het gemis van gezamenlijk overleg wijten wij het dat eene goede aansluiting van de nieuwe bebouwingen van den Overtoom aan het Vondelpark tot de onmogelijkheden blijft behooren. De bouwondernemers daar hebben niet beter weten te doen dan fluks straten aan te leggen, waarvan eenige in rechte lijn op 't Vondelpark aan; was zulk een straat bebouwd en geheel of half bewoond dan werd ons Bestuur om toegang gevraagd, welk verzoek met aandrang ondersteund werd door de huurders van de nieuwe huizen, die zich zeer teleurgesteld gevoelden wanneer die toegang door ons geweigerd moest worden. Wij meenen echter niet anders te kunnen doen en die toegangen te moeten blijven weigeren. Ze zouden wegens 't verschil in hoogte tusschen straat en park steeds met trappen moeten geschieden, den een toegestaan ook aan den ander niet geweigerd en dus zeer talrijk en onvermijdelijk leelijk moeten worden. Daarbij komt nog dat 't Vondelpark op die wijze geheel open gelegd zou worden en dat de orde, die nu reeds op een groot terrein moeilijk is te handhaven, geheel verdwijnen zou. Wij wenschten deze opmerkingen hier te maken om ons te verdedigen tegenover die vele teleurgestelden, die ons gereedelijk van hardheid beschuldigen. Wij meenen echter voor 't behoud van den parkaanleg en van 't genot van wandelaars en ruiters niet anders te kunnen handelen*" (jaarverslag 1883) .
Na de annexatie door de gemeente Amsterdam (1896) ontstaan de eerste doorgangen.
De parkwand zelf wordt aan het eind van de 19e eeuw wat meer geopend door middel van het langspad, een smal wandelpad dat licht slingerend in de lengterichting door de strook loopt, met enkele doorsteken naar de hoofdrijweg (afbeelding 100, 101). In 1918 zijn de bomen langs dit wandelpad in zulk een treurige staat dat het Bestuur aan Kerbert vraagt om een nieuw plan te maken. Het is niet bekend of hier een herstelplan op gevolgd is. Pas in de eerste helft van de 20ste eeuw worden de feitelijke doorgangen gerealiseerd (afbeelding 102).
In 1926 vertelt een van de "*parkarbeiders*" aan een van de omwonenden dat er over wordt gedacht om het achterlaantje in zijn geheel te laten vervallen. Tegen dit voornemen wordt bij het Bestuur geprotesteerd en vervolgens komt er een toezegging waarin men de omwonenden verzekert dat het wandelpad niet zal worden opgeheven (in- en uitgaande stukken, 1926).

Vanaf de eerste aanleg gaat de boswand verborgen achter de laanbeplanting van de hoofdrijweg.

Schets huidige situatie parkdeel

De parkwand is een smalle (20 meter), langgerekte strook tussen de bebouwing aan de noordzijde en de grote rijweg in het park aan de zuidzijde. De parkwand is dicht en tamelijk uniform. De wand wordt op twee manieren doorsneden:
1. in de lengterichting door een smal, deels licht slingerend wandelpad.
2. in de breedte door de vijf genoemde doorgangen.
De doorgangen zijn zeer smal, waarschijnlijk al vanaf het begin voor voetgangers bedoeld. De doorgangen richting de noordelijk hoofdrijweg zijn kort en botsen al snel en vrij abrupt op het ruitenpad dat naast de noordelijke hoofdrijweg gelegen is (afbeelding 23).

Conclusies ten aanzien van dit parkdeel

Deze strook heeft relatief weinig wijzigingen ondergaan; het betreft een dichte parkwand, waarschijnlijk aangeplant met een standaardplantsoen van voornamelijk inheemse bomen en heesters. De ontsluitingen uit het eind van de 19e en begin van de 20ste eeuw waren en zijn nog steeds bescheiden. De opbouw van de wand verarmt door achterblijvend onderhoud. Hierdoor ontstaat ook doorzicht in de onderlaag. De ontsluitingen zijn vrijwel niet zichtbaar vanaf de noordelijke hoofdrijweg.

Waardering

Vanaf de aanleg een gesloten parkwand. Door zijn langgerekte relatieve eenvoud en geslotenheid uniek in het park.

Gebruikte bronnen bij dit parkdeel

3-5-15-20-25-26-29-30-36-40-42-43-44

Bovenstaande nummers corresponderen met de nummers in de bronnenlijst.

Casus 6: Doorgang Koninginneweg/Koningslaan

Zuidelijk scharnierpunt

Ontwikkeling

Deze doorgang en de achterliggende bebouwing hebben pas aan het eind van de 19e eeuw vorm gekregen, samen met de ontwikkeling van de bebouwing aan het Willemspark. Het hek bij de Koninginneweg (afbeelding 62) dateert waarschijnlijk van 1883. Op de vroege kaarten is de doorgang hooguit schematisch weergegeven (afbeelding 98, 99). Vanaf de eeuwwisseling verandert er een en ander aan de doorgang. In eerste instantie is het een relatief open doorgang met veel open stukken, later wordt het parkdeel opgedeeld in meerdere parkvakken en wordt het meer gesloten. Het kleine toegangshek aan de Koningslaan dateert van 1895 (particulier initiatief van bewoners in de buurt, die een directe toegang tot het park wensen). Het aansluitende kleine pad wordt het Koningspad genoemd. In 1904 krijgt de firma Zocher de opdracht voor een nieuwe aanleg bij de hoek Van Eeghenstraat/Luthers Diaconessenhuis. Hiervan is geen plan bekend, wel een begroting van de werkzaamheden. Op de relevante plattegronden (afbeelding 100, 102) zien we dat de plattegrond in die tijd wat complexer wordt en dat er meer plantvakken ontstaan. Aan de oostzijde komen de meeste nieuwe boom- en heestergroepen.
In 1926 is er sprake van een aanbouw aan het Diaconessenhuis, waarbij tevens sprake is van een aanpassing in het park De diverse plannetjes behelzen onder andere een achteruitgang en een keerpunt voor wagens in het park. Bosschages van sparren waren bedoeld om dit keerpunt zomer en winter te maskeren.

Schets huidige situatie parkdeel

De situatie rond de doorgang Koninginneweg is in de loop van de tijd nogal veranderd. De feitelijke toegang ligt vrij ver van de zuidelijke hoofdrijweg verwijderd, waardoor de (van oorsprong vrij grote) parkvakken aan weerszijden al gauw in meerdere vakken worden verdeeld. Aan de westzijde sluit het parkvak aan bij het karakter van de andere parkvakken langs het water van het Willemspark. Aan de oostzijde sluit het parkvak aan bij het karakter van de (dichtere) zuidoostelijk wand. De doorgang sluit aan op de zuidelijke hoofdrijweg en is, net als de hoofdrijweg, geasfalteerd. Het is nu een fietsdoorgang, met aan weerszijden aparte stroken voor voetgangers (afbeelding 23).

Bij de behandeling van de casus is het parkdeel opgesplitst in een aantal vakken, te weten:
1. Parkwand oostzijde tot aan de zuidelijke hoofdrijweg
2. Doorgang Koninginneweg
3. Parkwand westzijde tot aan de zuidelijke hoofdrijweg
4. Doorgang Koningslaan/Koningspad

Conclusies te aanzien van dit parkdeel

Dit parkdeel ligt op een hoek waar Vondelpark, achterliggende bebouwing en Willemspark in elkaar grijpen. Eerder kende dit parkdeel een meer open en afwisselender structuur dan nu. De doorgang Koninginneweg is in opzet monumentaal, met bomen en gescheiden rij- en wandelstroken. Aan weerszijden hiervan een vrij dichte parkwand. De heesters zijn momenteel zo uitgegroeid dat er van weinig nuancering in de opbouw sprake is. Vlak bij de zuidelijke hoofdrijweg wordt het meer geopend, met gras en solitairen. Het Koningspad is volstrekt anders van karakter. Het is een bescheiden wandelpad, dat aan de oostzijde aansluit bij de dichte, verwaarloosde parkwand, en aan de westzijde aan de openheid rond de Willemsvijver. De rand aan de Willemsvijver is fraai, met open grasoevers, slingerend pad en solitairen. Dit beeld wordt in de zomer onnodig verstoord door een beperkt maairegime, waardoor het hoge gras het zicht belemmert op de belijningen.

Waardering

Belangrijk scharnierpunt, tussen zowel de eerdere als latere aanleg van het Vondelpark. Bovendien een scharnierpunt tussen het Vondelpark, Willemspark en de bebouwing aan de Van Eeghenstraat en Koninginneweg. Met een gesloten parkwand met grasstrook aan de hoofdrijweg, een monumentale doorgang en een open beplanting aan de kant van de Willemsvijver.

Gebruikte bronnen bij dit parkdeel

3-5-20-25-29-30-36-38-42-43-44

Bovenstaande nummers corresponderen met de nummers in de bronnenlijst.

Casus 7: Doorgang Kattenlaan

Noordelijk scharnierpunt

Ontwikkeling

De Kattenlaan is een van de oudste doorsteken aan de noordzijde van het park. Het laantje liep parallel aan de sloot die het teveel aan water van het Vondelpark via het stoomgemaal aan de achterzijde van het opzichtershuisje van Hamer (1876) richting de Overtoomsche Vaart stuwde (afbeelding 94, 96, 97). De Kattenlaan ligt op de grens van de 1e uitbreiding (1865 tot aan de Kruidwetering) en de laatste aanleg (1877). Op de kaart van Witkamp (afbeelding 92) is de Kruidwetering te zien als de lange, noord/zuid georiënteerde sloot. Hier liep ook de grens van het grondgebied van de gemeente Amsterdam. Aan de noordwestkant lag grondgebied van Nieuwer-Amstel. Deze gemeente heeft al vroeg gevraagd om doorgangen naar het park te mogen maken, wat de Vereniging niet toestond. Pas na de annexatie van het grondgebied door Amsterdam (1896) ontstonden de eerste doorgangen.
Op de kaart van Witkamp van 1866 (afbeelding 92) is ook de Kattenlaan te zien als een doodlopende weg die vanaf de Overtoomse Weg in de richting van de Kruidwetering loopt. Hierlangs lagen kleine fabriekjes (afbeelding 65), waarvan er nu nog een aanwezig is. Ook lag hier vanaf 1886 tot na de Tweede Wereldoorlog de kleine, eigen kwekerij van de Vereniging.
Vanaf de aanleg van de opzichterswoning is er aan de opzet van dit parkdeel niet veel veranderd.

Schets huidige situatie parkdeel

De Kattenlaan is een bescheiden doorgang, tussen het Vondelpark en de Overtoom. De doorgang ligt echter op een belangrijk punt in het park: de noordelijke hoofdrijweg buigt hier af langs de (voormalige) bloementuin (Juliana- of Prinsessetuin; daarna rosarium, daarna speeltuin en speelvijver) om aan het lange, rechte stuk richting de Amstelveenseweg te beginnen. Ook de melkerij/boerderij was/is vanaf dit punt eenvoudig te benaderen (afbeelding 23).

Dit parkdeel wordt in verschillende onderdelen behandeld:
1. Oostelijk van de doorgang
2. Westelijk van de doorgang

Conclusies ten aanzien aan dit parkdeel

Ook deze uitgang (zie casus 6) ligt vanaf de aanleg op een scharnierpunt van het park. Door de aanwezigheid van opzichterswoning en achterliggende kwekerij is aan te nemen dat het altijd een bescheiden, maar intensief gebruikte doorgang is geweest. De beplanting in de oostelijke en westelijke parkwand sluit aan bij de respectievelijke wanden. De wanden zijn heel verschillend van karakter (zie casus 5 en 12), doch het assortiment is vrijwel gelijk, behalve rondom de opzichterswoning. Alleen uit de naam is te concluderen dat het stukje Kattenlaan binnen de grenzen van het park steeds een laanbeplanting heeft gehad.

Waardering

Bescheiden, intensief gebruikte doorgang op een belangrijke plek in het park. De oostelijke parkwand sluit aan op de parkwand achter Bets' Wei/ boerderij/tennisbanen, die van een heel andere oorsprong en karakter is dan de smalle westelijke parkwand met zijn lange, rechte laan.

Gebruikte bronnen bij dit parkdeel

3-5-19-20-25-26-29-30-36-38-40-42-43-44

Bovenstaande nummers corresponderen met de nummers in de bronnenlijst.

Casus 8: Doorgang bij Emmalaan

Van park naar villapark en weer terug

Ontwikkeling

Vanaf het midden van de jaren ´80 van de negentiende eeuw wordt het Willemspark ontwikkeld. De aansluiting met het Vondelpark wordt op de diverse stadsplattegronden aan het eind van de 19e eeuw vrij schematisch weergegeven, alsof nog niet bekend is hoe het er precies uit gaat zien (afbeelding 96, 98, 99). Op de plattegrond van 1896 (afbeelding 100) is voor het eerst sprake van enige variatie in de aanleg. De brug (ontwerp van Springer of van Gendt) is ontworpen in 1880. Op een foto uit 1892 van Jacob Olie is de brug te zien (afbeelding 69). In de loop van de tijd zijn de stroken aan weerszijden van de brug steeds verder beplant geraakt (afbeelding 71, 72, 73).

Schets huidige situatie parkdeel

De vrij brede brug verwijdt zich op sierlijke wijze bij binnenkomst van het park. Links en rechts zijn smalle stroken met afwisselend plantvakken en graszones. De bezoeker stuit meteen op de zuidelijke hoofdrijweg. Aan de andere kant van de hoofdrijweg gaat de blik via diverse open en gesloten vakken verder het park in (afbeelding 23).

Dit parkdeel wordt in verschillende onderdelen behandeld:
1. Westelijk van de brug
2. Oostelijk van de brug

Conclusies ten aanzien van dit parkdeel

De bijzondere overgang van park naar villapark is veranderd van een open naar een gesloten situatie. De huidige beplanting heeft geen relatie met de monumentaliteit van de doorgang en zorgt voor een onevenwichtige verbinding tussen het Willemspark en Vondelpark.

Waardering

Van groot belang vanwege de unieke, monumentale overgang van park naar villapark en weer terug.

Gebruikte bronnen bij dit parkdeel

3-5-15-20-25-29-30-36-38-42-43-44

Bovenstaande nummers corresponderen met de nummers in de bronnenlijst.

Casus 9: Doorgang Van Eeghenstraat

Van Eeghen bekijkt z′n schepping

Ontwikkeling

Dit parkdeel is aangelegd in de 3e aanlegfase (1872). In de eerste twintig jaar is de rand een gesloten, diepe parkwand, die grenst aan de zuidelijke hoofdrijweg (afbeelding 97, 98, 99). Deze parkwand wordt op één plek doorsneden door een wandelpad. In de periode 1890-1900 wordt de Van Eeghenstraat aangelegd, vernoemd naar de initiatiefnemer van het Vondelpark, C.P. van Eeghen, en ontstaat de doorgang. De zeer monumentale toegang stamt uit 1892. Jacob Olie neemt in 1894 een aantal foto´s van de net geplaatste toegangspartij (bijvoorbeeld afbeelding 75). De parkvakken rond de ingang worden opener (afbeelding 76). In de tweede helft van de twintigste eeuw is er sprake van een vereenvoudiging in de padenstructuur.

Schets huidige situatie parkdeel

Vanaf de Van Eeghenstraat nadert men de doorgang niet in een rechte lijn. In het midden van de straat ligt een dichtbeplant plantvak waar men, als aan het eind van een oprijlaan, omheen moet om bij het toegangshek te komen (afbeelding 78, 79). Eenmaal door de monumentale ingangspartij (afbeelding 77) komt men heel direct het park binnen. Aan weerszijden zijn parkvakken met een vrij dichte parkwand en daarvoor een brede, open grasrand. De zuidelijke hoofdrijweg en de rest van het park liggen als het ware aan je voeten(afbeelding 23).

Dit parkdeel wordt in verschillende onderdelen behandeld:
1. Parkvak westelijk van de doorgang
2, Doorgang met middenbermen
3. Parkvak oostelijk van de doorgang

Conclusies ten aanzien van dit parkdeel

Zodra de bebouwing aan de Van Eeghenstraat een feit was, ontstond hier een monumentale ingang. De monumentaliteit van de doorgang wordt gevormd door de combinatie van breedte, hekwerken, beplanting en openheid naar het park. Aan weerszijden liggen dichte, in opbouw gevarieerde, parkwanden met daarvoor graszones tot aan de zuidelijke hoofdrijweg. De graszones zijn vereenvoudigd in opzet.

Waardering

Belangrijke ingang, vanwege statig, stadsparkachtig karakter. De hoogte, variatie en opbouw van de parkwand is van groot belang.

Gebruikte bronnen bij dit parkdeel

3-5-15-1-9-20-29-30-36-40-42-43-44

Bovenstaande nummers corresponderen met de nummers in de bronnenlijst.

Casus 10: Doorgang Jacob Obrechtstraat

Tussendoortje

Ontwikkeling

De parkwand bij de huidige Jacob Obrechtstraat stamt uit de 3e fase van de parkaanleg (1872) (afbeelding 95, 98, 99). Vanaf 1890 wordt de Obrechtstraat bebouwd. Op de kaart van 1896 (afbeelding 100) is de doorgang nog zéér smal en buigt in oostelijke richting af tot hij de zuidelijke hoofdrijweg raakt. Later (ca. 1910, afbeelding 102) wordt hij iets breder. Het is een doorgang voor wandelaars. Vanaf 1896 worden de parkwanden aan weerszijden van de doorgang doorsneden door wandelpaden (afbeelding 100, 101, 102). Deze paden verdwijnen in de jaren ´50 (afbeelding 84, 85).

Schets huidige situatie parkdeel

De doorgang bij de Jacob Obrechtstraat is een bescheiden doorgang, bedoeld voor voetgangers. Via een korte doorsteek door wintergroene coniferen (taxus) aan weerskanten komt de wandelaar op een open grasstrook met enkele solitairen, waarna de kruising met de zuidelijke hoofdweg, met laanbeplanting, volgt (afbeelding 23).

Dit parkdeel wordt in verschillende onderdelen behandeld:
1. Westelijk van de doorgang
2. Oostelijk van de doorgang

Conclusies ten aanzien van dit parkdeel

De doorgang aan de Jacob Obrechtstraat is een bescheiden doorgang voor voetgangers. De entree steekt door de belangrijke parkwand van de Koninginneweg tot aan de P.C, Hooftstraat. De parkwand is steeds een dichte, in opbouw gevarieerde, wand geweest. De strook vóór de parkwand is vereenvoudigd.

Waardering

Uniek door zijn bescheiden karakter, past goed in het geheel van de parkwand, grasstrook en zuidelijke hoofdrijweg. De hoogte, variatie en opbouw van de wand zijn van groot belang.

Gebruikte bronnen bij dit parkdeel

3-5-14-15-19-20-29-30-36-38-40-42-43-44

Bovenstaande nummers corresponderen met de nummers in de bronnenlijst.

Casus 11: Doorgang P.C. Hooftstraat

In de hoek gezet

Ontwikkeling

Dit parkdeel is aangelegd in de derde aanlegfase van het park (1872).
De bebouwing van de P.C. Hooftstraat, is tot stand gekomen vanaf 1870 (afbeelding 95), als speculatie van het Bestuur van de Vereniging tot aanleg van een rij- en wandelpark, om zo kapitaal te verzamelen voor de aanleg van de laatste fase van het Vondelpark.
De entree via de P.C. Hooftstraat is de oudste ingang aan de zuidkant van het park (afbeelding 97). Het is vanaf het begin een brede doorgang geweest, geschikt voor alle vervoer. In de eerste 20 jaar wordt er geëxperimenteerd met de vorm van de borders rond de doorgang (afbeelding 95, 97, 98, 99). Rond de eeuwwisseling ontstaat een open parkachtige structuur met een parkwand, open graszones en plantvakken met heesters en/of bomen. In de jaren ’50 wordt de opzet eenvoudiger.
In de hoek tussen de doorgang P.C. Hooftstraat en Van Baerlestraat wordt in 1883 een stuk grond verhuurd aan de Garnier Panorama-Maatschappij voor een periode van twee jaar. Met de huuropbrengst probeert men voldoende geld binnen te krijgen om ook “*deze verloren hoek tot dusver, waar een stalletje heeft gestaan met bijbehorende mesthoop enz.*” (jaarverslag 1883) beter in te richten. Aan de firma Zocher wordt alvast de opdracht gegeven om een plan te maken. Rond 1990 wordt op deze plek in plaats van een dichte parkwand een ovaal aangelegd, met daaromheen een aantal wandelpaden. Dit ovaal met plantvakken is op de plattegrond van afbeelding 15a te zien. Deze plattegrond is ongedateerd en ongesigneerd maar stamt zeer waarschijnlijk uit deze tijd.
In 1902 worden weer enkele kleine aanpassingen in deze hoek gerealiseerd. Ook dan wordt een plan door de firma Zocher gemaakt.. De bijbehorende tekening is gesigneerd, maar is van zeer eenvoudige kwaliteit.
Bij de doorgang is momenteel geen sprake van een symmetrische opzet in de vorm van een verdeling van rijweg, wandelpaden, laanbomen e.d.. Ook in eerdere fasen lijkt er geen symmetrische aanleg geweest te zijn.

Heimans en Thijsse vertellen in hun boekje “In het Vondelpark” wat ze zien als ze bij de ingang van de P.C. Hooftstraat het park inkijken. Het grootste deel van de beschrijving betreft de overzijde van de hoofdrijweg, maar het geeft wel weer hoe de beleving bij zo´n ingang is, namelijk dat het park in al zijn variatie aan de bezoeker getoond wordt:

“*.....staande bij ´t bloemperk dicht bij den ingang van de P.C.; dat langwerpig perk met in ´t midden de groote stekelige Gunnera scabra met zijn kolossale rhabarberachtige bladeren en zijn dikke bloeikolven.*
Nu staan we zoo, dat we ook nog de slanke slingerbocht kunnen doorzien, die dezen vijver met den volgenden verbindt, een waterstraatje waarlangs de blauwe zwaluwen rusteloos heen en weer glippen.
Er is geen wind, de vijver is als glas en de lucht is vervuld, niet beëngd, door den tooverachtigen lichtnevel, die alleen blinkt bij ´t gaan en komen van ´t zomergetijde. De gele esschen aan de overzij schijnen goudstof te strooien op ´t water, zoo fel is hun licht; het knabbelt heele brokken uit de dahlia´s ervoor, die met hun grof loof en hun geverfde bloemen hier gansch niet op hun plaats zijn.
Achter de lichte esschen verrijzen stille getinte iepen en een vleugelnoot met bruine schaduwruimten tusschen gelend blad en daarachter staat weer een hagebeuk met licht lederbruin. Verderop is alles licht en nevel en spiegelglans.
Vlak naast de esschen is een scheeve moeras-cypres, die met zijn ragfijn loover, getint met donkergroen en nattig bruin, de eenige sombere plek levert in al de lichtglorie.
De elzen langs den waterkant blijven maar aldoor groen; alleen lijken ze, naar mate de andere boomen helderder stralen in geel en rood, wat donkerder van blad te worden, doch dit is slechts schijn. De acacia´s worden lichtgroen en laten hun blaadjes eindelijk bestendig in slaapstand omlaag hangen: in ´t eerst konden ze die overdag nog vlak uitspreiden en zelfs vouwden ze in ´t heetst van den dag ze ook nog wel omhoog, in den beschermenden hitte-stand. Maar langzaam ebt hun leven en slapen is nu al wat zij kunnen.
In enkele boschjes langs den zuidrand van ´t park nabij de olijfwilgen van aluminium vlammen nu eenige heesters op in nog vuriger rood dan dat van den vuurmeidoorn bij Vondels standbeeld.” (Heimans en Thijsse, *In het Vondelpark*, p. 128-129, Amsterdam 1901).

Schets huidige situatie parkdeel

De brede ingang zonder aparte verkeersstroken ligt in een hoek van het park en is relatief ver van de zuidelijk hoofdrijweg gelegen. Het is een dichte doorgang die een doorkijk biedt op de zuidelijke parkwand. Aan het eind van de doorgang is een kleine bocht richting de hoofdrijweg. De omliggende parkvakken liggen ten zuiden en ten noorden van de doorgang (afbeelding 23).

Voor de behandeling van deze casus is het parkdeel opgesplitst in een tweetal parkvakken:
1. Ten noorden van de doorgang (Haak: de Vijg en het PC halfmaantje).
2. Ten zuiden van de doorgang.

Conclusies ten aanzien van dit parkdeel

De doorgang is de oudste doorgang van de 3e fase van de aanleg van het park. Rond de doorgang ontwikkelt de parkwand zich van een gesloten boswand naar een meer gevarieerde opzet in de richting van de Slurf. Deze opzet bestaat grotendeels nog steeds.

Waardering

De hoogte, opbouw en variatie van de wand is van groot belang, vanwege de ligging op de grens van twee parkdelen: de parkwand Koninginneweg/ P.C. Hooftstraat en de aanloop tot de Slurf.

Gebruikte bronnen bij dit parkdeel

3-5-14-15-19-20-29-30-36-38-40-42-43-44

Bovenstaande nummers corresponderen met de nummers in de bronnenlijst.

Casus 12: doorgang Gerard Brandtstraat (voorheen Kosterstraat)

Ver van alle drukte

Ontwikkeling

Dit deel van het Vondelpark is aangelegd in de tweede aanlegfase, rond 1865 (bijv. afbeelding 97, 98, 99). De doorgang is een van de laatst gerealiseerde doorgangen van het Vondelpark (1905) (afbeelding 102).
In eerste instantie is er nog nauwelijks bebouwing aan de noordzijde van het park. Naarmate de bebouwing vordert, wordt de openheid naar en van het park groter, met name aan de kant van de Vondelstraat (afbeelding 101). De relatie tussen Villa Betty (1879 - naast de Kosterstraat/Gerard Brandtstraat gelegen) en het park is zeer sterk. Dit uit zich onder meer in een privé-doorgang naar het park, in de openheid van de wand rond de eeuwwisseling, de vele bloemperken in die tijd, en in de naam van Bets´ Wei (afbeelding 101). Ten tijde van de opening van de doorgang bij de Gerard Brandtstraat is het zicht over Bet´s Wei naar alle kanten open (afbeelding 89). De westzijde van de doorgang blijft meer gesloten en sluit qua karakter aan bij de strook tot aan de Kattenlaan.
In de loop van de twintigste eeuw is het parkdeel meer gesloten geraakt.

Schets huidige situatie parkdeel

Noordelijke zijde van het park, tussen de tennisbanen van Festina, (de plek van de vroegere melkerij en Bets´ Wei) en de bebouwing ten noorden van het park richting de Overtoom. De toegang botst meteen op het wandelpad en de waterloop die zich rond de tennisbanen slingeren. Tussen waterloop en wandelpad is een strook met gras en laanbomen (ter hoogte van de doorgang G. Brandtstraat zijn dit eiken). De doorgang is een wandeldoorgang (afbeelding 23).

Conclusies ten aanzien van dit parkdeel

Deze voetgangersdoorgang onderscheidt zich vanwege zijn bescheidenheid en de directe relatie met het water van de waterloop. De parkwand kent een ontwikkeling van open naar gesloten. Het geheel straalt momenteel rust en natuurlijkheid uit.

Waardering

De hoogte, opbouw en variatie van de beplanting is van groot belang vanwege versterking van rust en natuurlijkheid.

Gebruikte bronnen bij dit parkdeel

3-5-15-19-20-29-30-36-38-42-43-44

Bovenstaande nummers corresponderen met de nummers in de bronnenlijst.

Hoofdstuk 3 Beschrijving Binnenpark in zes casussen

Casus 1: Rondom Kraantje Lek

Geen punt

Ontwikkeling

Bij de allereerste aanlegfase van het park (1864-1865) gaat de volle aandacht uit naar de vormgeving van het park met waterlopen, wegen en beplantingen. De eerste gebouwtjes die in het park verschijnen zijn de opzichterswoning aan de Stadhouderskade en het houten paviljoen in 1866 (zie deel 1 parkwand, casus 4).
In 1873, wanneer het oostelijke parkdeel (in de correspondentie ook wel *het oude park* genoemd) voltooid is en men zich richt op de aansluiting bij de Amstelveensche weg, ontwerpt de bekende architect P.J.H. Cuijpers een monumentale, neo-gothische drinkfontein. Cuijpers vertoeft in die tijd in Amsterdam en houdt zich bezig met de bouw van enkele villa's aan de Vondelstraat en de Vondelkerk. Hij is zelf ook woonachtig aan het park (Vondelstraat). Later is hij betrokken bij de bouw van het Rijksmuseum (1876-1885) en het Centraal Station (1885-1889).
De drinkfontein, ook wel het Roomsch Fonteintje of Kraantje Lek genoemd, wordt geplaatst in "het oude park", op een markante plek aan de waterloop (afbeelding 93). Op de plaats waar men de slurf uitkomt en waar het park zich verbreedt, buigt de waterloop met een scherpe, maar brede bocht in de richting van het paviljoen. In deze bocht ontstaat een "schiereiland", waarop de fontein geplaatst wordt. Recht tegenover deze plek wordt in 1891 de toegang naar de Roemer Visscherstraat aangelegd (afbeelding 100).
De plaatsing op het schiereiland is niet willekeurig. Van drie kanten is de fontein van veraf te zien en de plaatsing bij een talud, aan het water en in de open ruimte garandeert maximale zichtbaarheid. De kant van de rijweg is afgesloten met een bomengroep die Kraantje Lek rugdekking geeft. Aan de overkant staat het Vondelbeeld op min of meer gelijke wijze: op een verhoging, met naar meerdere kanten open zichtlijnen en met een rugdekking van bomen lijkt het beeld samen met Kraantje Lek een een-tweetje te vormen.

De fontein (afbeelding 104) staat op een achthoekige vloerplaat. Hij heeft een natuurstenen, kruisvormig basement met opgevulde hoeken. Op het midden van dit basement staat een 8-kantige fiaal, oftewel siertorentje, met een 8-kantige voet, voorzien van vierpassen. De fiaal heeft blindnissen die beëindigd worden met een driepasmotief. Op de top van de fiaal staat een kruisbloem. De opbouw van de drinkfontein is rond 1890-1893 vervangen door een slankere variant, waarbij de diverse verhoudingen (dakje, kruisbloem) aanzienlijk veranderen (vergelijk bijvoorbeeld afbeelding 108 en 113). De eerste drinkfontein was zo'n 2,5 maal manshoog. De latere drinkfontein was waarschijnlijk wat hoger.
Drinkbekers zijn met een ketting bevestigd aan de voet van de baldakijn. Het water komt uit twee kranen, die bevestigd zijn in de verdiept liggende velden van de blindnissen.

Op de meeste oude plattegronden wordt de drinkfontein niet aangegeven. Alleen op de kaart van Braakensiek (afbeelding 96a) is hij ingetekend. De plattegrond van het parkdeel wordt op alle kaarten min of meer juist aangegeven. De plattegrond bestaat uit:

- een v-vormige graszone langs het water, met op de punt enkele bloembedden, enkele bomen aan de noordkant en een boomgroep aan de zuidkant,
- een v-vormig pad met in de bocht de drinkfontein,
- een driehoekig perk, ter afsluiting van de v-vorm, met enkele borders en bomen,
- het wandelpad met daarnaast de laanbomen in de berm langs de hoofdrijweg. (bijvoorbeeld. afbeelding 96b, 97, 101, 102).

De eerste foto van de drinkfontein is van Pieter Oosterhuis (afbeelding 105) en dateert van ná de sloop van het oude paviljoen en vóór de bouw van het nieuwe paviljoen, dus tussen 1878 en 1881. In de periode daarna tot circa 1920 is de drinkfontein een van de meest gefotografeerde elementen van het Vondelpark. De drinkfontein ligt in belangrijke zichtlijnen.
In de grasrand aan het water en in de border tussen de drinkfontein en de hoofdrijweg worden bloembedden/mozaïekbedden aangelegd (bijvoorbeeld afbeelding 106, 107, 108). Uit de stukken blijkt dat men het ene jaar meer zorg en geld te besteden had dan het andere jaar. De aanplant hiervan verandert na circa 1920. Op afbeelding 114 lijkt een flinke groep grootbladigen (hoefblad?) en varens aangeplant.
In het gras staat hier en daar een enkele boom. Aan de zuidkant, daar waar het wandelpad uitkomt op de hoofdrijweg, is een bomengroep. Aan de hoofdrijweg staan laanbomen.
Deze situatie blijft lange tijd constant.

In 1947 wordt de opbouw van de drinkfontein weggehaald. In verband met de bouw van de Vondelbrug in 1949 wordt de vijver volgens het plan van Van Nes in zuidelijke richting uitgebreid. Op de luchtfoto uit 1952 (afbeelding 115) is de voet van de fontein nog te zien. Ook is het v-vormige pad nog vagelijk zichtbaar. Rond 1957 verdwijnt ook het pad; het hele parkdeel wordt ingezaaid met gras en op de kop van het schiereiland wordt een groep moerascypressen aangeplant. Deze moerascypressen zijn nu nog steeds aanwezig (afbeelding 121).

Schets huidige situatie parkdeel

Het parkdeel betreft een schiereiland aan de waterloop, op een markant punt in het park, grotendeels bedekt met gras, met een groep moerascypressen aan de zoom van het water en enkele losse bomen en een heestergroep aan de meest oostelijke punt van de Vondelparkvijver (afbeelding 103) . Het is gelegen tussen het paviljoen en de slurf, tegenover de ingang bij de Roemer Visscherstraat (afbeelding 121).

Conclusies ten aanzien van dit parkdeel

Van zeer gevarieerd parkdeel naar anoniem plantsoen.
Het parkdeel is sterk van karakter veranderd. Van een sierlijke, bloemrijke, redelijk eenvoudige, in het water spiegelende verzamelplaats van mensen naar een vrij anonieme, hoge coulisse op een belangrijke plek in het park. Vroeger was het een voorname plek vanwege locatie in het park, het gebruik en de hoge sierwaarde. Momenteel is het parkdeel alleen van belang vanwege de locatie in het park. Dit belang wordt niet ondersteund door beplanting of andere inrichtingselementen.
Nu vormt het parkdeel een vrij rustig en anoniem landschappelijk element, met erg weinig variatie in soorten voor een zo belangrijke plaats in het park. De groep van gagel, berken en hazelaars heeft een slecht passende ‘inheemse’ uitstraling voor een dergelijke plek in het park, en is te laag om voor enige parkachtige kwaliteit te zorgen. Er wordt geen enkel gebaar naar de bezoeker van het park gemaakt.

Waardering

De huidige waarde van dit parkdeel is een andere dan vroeger.
De oorspronkelijke waarde lag in de combinatie van parkattribuut en beplanting, speciaal hiervoor geplaatst op een voorname plek in het park, met een hoge sierwaarde. Talud en zichtbaarheid en spiegeling naar drie kanten zijn hierbij van wezenlijk belang.
De huidige waarde is beperkt tot een eenvormige, verticale boomgroep op een markante plaats. Deze eenvoud past niet goed op deze oude, parkachtige, markante en drukbezochte plek.

Gebruikte bronnen bij dit parkdeel

1-3-5-8-9-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-27-30-32-35-36-38-41-42-46

Bovenstaande nummers corresponderen met de nummers in de bronnenlijst.

Casus 2: rondom Vondel

Vondel veni, vidi, vici

Ontwikkeling

Voordat het beeld van Vondel in 1867 wordt geplaatst, wordt het park “Het Nieuwe Park”genoemd. Bij de onthulling van het beeld van Vondel krijgt het de naam Vondelspark, wat later veranderd wordt in de naam Vondelpark.
Het beeld is ontworpen door Louis Royer en op ware grootte uitgevoerd door Jan Stracke. De sokkel is een ontwerp van P.J.H. Cuijpers. Het Vondelbeeld wordt op 18 oktober 1867, na een feestelijke optocht met praalwagens, in het park onthuld. Pieter Oosterhuis heeft op of vlak na deze dag enkele foto’s gemaakt (afbeelding 122, 123) .

Het Vondelbeeld ligt in de binnenbocht van de eerste grote bocht van de waterloop vanaf de Stadhouderskade. De aanleg is onderdeel van de vroegste fase van het park (afbeelding 92, 93; zie ook algemene opmerkingen). Al wandelend vanuit de stad wordt het beeld zichtbaar op het moment dat het park zich verbreedt. Vondel kijkt in oostelijke richting, dus in de richting van de stad. Het beeld ligt op een talud, ook wel de “Vondelterp” genoemd; het hoogteverschil bedraagt ongeveer 2 meter.
De aanleg rondom het beeld bestaat uit een aantal perken en graszones, met daartussen een aantal wandelpaden. De aanleg wordt aan de zuidkant begrensd door de rijweg, de voormalige zuidelijke grens van de eerste aanleg. Aan de andere drie zijden is de aanleg grotendeels omgeven door water (zie onder andere afbeelding 96a). Zowel de oevers als de centrale zone hebben overwegend graszones, afgewisseld met plantvakken. Vanaf veel kanten is het Vondelbeeld goed te zien. Het ligt tegenover Kraantje Lek (zie casus 1) en vlak bij het Paviljoen (Parkwand, casus 4). Tussen het Paviljoen en het Vondelbeeld ligt een plantvak dat een doorzicht belemmert.

Het bronzen standbeeld staat op een hoge vierkante sokkel die rust op een (deels gemetselde) plint (afbeelding 123). De plint wordt begrensd door acht korte bewerkte pijlers, die met elkaar verbonden zijn door ijzeren kettingen. De grond waarop het beeld staat is vanaf het begin eigendom van de gemeente. De importantie c.q. zichtbaarheid van het beeld blijkt mede uit de opbouw van de voet: talud, plint, sokkel en beeld. De vierkante plint staat vanaf het einde van de 19^{e} eeuw op een cirkelvormige, hellende plattegrond.
In eerste instantie is deze cirkel helemaal beplant. Vanaf 1900 lopen drie korte paden tot aan de plint, waardoor wandelaars veel dichter bij het beeld kunnen komen. De plantvakken rondom het beeld zijn al op de vroegste kaarten herkenbaar (bijvoorbeeld afbeelding 93, 96a, 96b).
Aan de algemene plattegrond verandert tot 1949 vrij weinig. De oeverzones zijn grotendeels met gras ingezaaid, met daarlangs een wandelpad. In het plantvak op de punt, tegenover het Paviljoen staan grote bomen. Het zuidwestelijke plantvak kent open graszones met hier en daar bomen. De plantvakken vóór Vondel blijven vrij laag, daar achter wordt een groep bomen aangeplant. De lagere beplanting rondom het beeld verandert regelmatig van samenstelling. Er is een open zichtverbinding naar en van Kraantje Lek en naar het westen toe staan meer bomen langs de oever. De laanbomen langs de zuidelijke rijweg vormen de zuidelijke begrenzing. Zowel op de plattegrond van Heimans en Thijsse als op de plattegrond van Baanders en Baanders uit 1923 is deze situatie goed te herkennen (zie afbeelding 101 en 118).

In verband met de aanleg van de Vondelbrug en de daarmee verband houdende herstructurering van het gebied tussen Vondelbrug en Vondelbeeld wordt in 1938 een plan gemaakt dat ondermeer voorziet in een vergroting van de vijver tussen Kraantje Lek en het Vondelbeeld. Hiervoor wordt vlak na de oorlog de rijweg een flink stuk in zuidelijke richting verplaatst. Zo wordt het terrein rondom Vondel sterk uitgebreid.
De plattegrond en de toegang tot het Vondelbeeld veranderen (afbeelding 140, 141). Het wandelpad langs de oevers blijft bestaan, maar het Vondelbeeld wordt alleen toegankelijk via de oost- en westkant. De paden aan de noord- en zuidkant vervallen. Aan de westkant komt een nieuw pad dat door de, voorheen dichte, bomengroep steekt. De cirkelvormige ruimte rond het beeld blijft bestaan, evenals het plantvak op de punt bij het Paviljoen. Aan de zuidkant ontstaat een uitgestrekt gazon met hier en daar een aantal bomen. Het gazon wordt aan de kant van de zuidelijke hoofdrijweg afgesloten door laanbomen. De oevers blijven, als voorheen, open graszones met hier en daar bomen.

Schets huidige situatie parkdeel

Het Vondelbeeld ligt op een heuveltje in een vrij ruim en open parkdeel, vlak bij het Paviljoen. Rondom loopt een wandelpad. Het beeld is alleen toegankelijk over het gras. De vierkante plint ligt op een cirkelvormige plattegrond die opgevuld is met éénjarigen. Een groot deel van het parkdeel bestaat uit gras, met hier en daar en enkele boomgroep of solitairen. Het parkdeel wordt aan driekanten omzoomd door water. Op de punt bij het Paviljoen ligt een ovaal plantvak. Aan de zuidkant wordt het parkdeel begrensd door de zuidelijke rijweg (afbeelding 103).

Conclusies ten aanzien van dit parkdeel

Ondanks een regelmatig veranderend padenpatroon en een vergroting in de jaren '40, is het parkdeel rondom het Vondelbeeld in wezen niet veel veranderd. Boomgroepen aan de noordoostelijke kant, bomen langs de grasoevers en langs de rijweg zijn in alle fasen aanwezig (geweest). Ze dienen als coulisse voor het Vondelbeeld op de Vondelterp.
Doordat het aan drie kanten omsloten is door water is het parkdeel nog steeds geen doorgangsgebied maar een verblijfslocatie en ontmoetingsplek.
Hoewel het door de boomgroepen en de grote, hellende grasvlakte nog steeds een aantrekkelijke plek is, is er een verandering van 'park' naar 'plantsoen' te constateren. Qua beplanting is het parkdeel uitgekleed. De variatie in soorten en lagen is zeer gering en mist enige verfijning en zorg. De aanplant van éénjarigen rond het beeld zou een feestelijk en kleurrijk effect moeten hebben. In de afgelopen zomer groeiden de vlijtige liesjes slecht en ze werden grotendeels overwoekerd door onkruid. Op deze manier wordt een climax een anticlimax.
De zichtlijnen zijn vermagerd en er zijn geen nieuwe zichtlijnen voor in de plaats gekomen. De omgevallen Salix zet de zichtlijn vanaf Paviljoen over de westelijke waterloop dicht.
De hoge exemplaren Populus zullen binnen niet al te lange tijd aan hun eind zijn. Variatie in inheemse en uitheemse soorten blijft zeer gewenst.

Waardering

Het parkdeel bevat het oudste ensemble van beeld en beplanting in het Vondelpark, gewijd aan de naamgever van het park. Het geheel is niet wezenlijk veranderd sinds de eerste aanleg. Hoewel het parkdeel rondom het Vondelbeeld nog steeds een zeer waardevol parkdeel is, doet de beplanting niet, zoals vroeger, mee in de voornaamheid van de plek. Hierdoor treedt een nivellering van de plek op. Het parkdeel lijkt nu meer op andere parkdelen en mist de uitzonderlijkheid van vroeger.
Dit tast de waarde van dit bijzondere parkdeel aan.
Door het intact houden of herstellen van zichtlijnen, het voortdurend letten op de variatie in inheemse- en uitheemse boomsoorten, het hooghouden van Vondel door middel van een sterk versierende, bloemrijke onderdorpel, en met voldoende onderhoud dient de eigen uitstraling van dit parkdeel versterkt te worden.

Gebruikte bronnen bij dit parkdeel

1-2-3-5-8-9-14-15-16-17-18-20-21-22-23-26-27-30-32-33-34-35-36-38-41-42

Bovenstaande nummers corresponderen met de nummers in de bronnenlijst.

Casus 3: Rondom de Muziektent

Taartje-in-het-groen

Ontwikkeling

De Muziektent (ook wel muziekkiosk of muziektempel genoemd) stamt van nét na de aanleg van fase drie (1872) (zie: algemene opmerkingen ten aanzien van de beplantingen). De Muziektent komt te liggen op een eiland dat ligt in de oudste aanleg, een eiland dat dan “het eerste eiland” wordt genoemd.

De eerste aanleg van 1865 omvat de smalle, in oost-westelijke richting lopende strook vanaf de Stadhouderskade in de richting van de oude Kruidwetering (zie afbeelding 92, 93). De tweede fase betreft een uitbreiding aan de noordkant, waar na een paar jaar de bloementuin wordt gerealiseerd. In het jaarverslag van 1870 is het Bestuur van mening dat het park moet groeien: *“elk jaar wat, en elk jaar wat nieuws, dat moet de belangstelling in het Park levendig houden”.* Dit betekent dat in 1870 nog erg veel aandacht uitgaat naar de aanleg van een bloementuin, maar vanaf 1872 is men blijkbaar toe aan een volgende project: de Muziektent.

In de archieven is al eerder sprake van een tijdelijke muziektent waarvan wordt gezegd dat hij onbruikbaar is geworden en de *Vereeniging tot Vereedeling van het Volksvermaak* wil zich inzetten om tot de bouw van een goede muziektent te komen. In 1871 is het parkBestuur echter nog van mening dat in het bestaande park onvoldoende plek hiervoor is. In 1872 vindt de uitbreiding (fase 3) in zuidelijke richting plaats. Blijkbaar vindt het Bestuur nu dat er voldoende ruimte is voor een muziektent, want men informeert hier en daar naar bestaande muziektenten in parken (bijv. Haagsche Bosch).
De tent wordt gebouwd op een van de reeds bestaande eilanden, vlak bij de nieuwe uitbreiding, waar voldoende plaats is ontstaan voor de concertbezoekers. In 1874 vindt de feestelijke opening van de nieuwe ijzeren muziekkiosk heel toepasselijk met een inwijdingsconcert plaats.

De Muziektent is gebouwd naar een ontwerp van de firma Zocher en gegoten door de firma L.J. Enthoven te 's Gravenhage. De Muziektent heeft een tien-hoekig geknikte plattegrond met een gepleisterd bakstenen fundament met daarop de tien-hoekige gietijzeren muziektent. Hij steunt op tien sierlijke kolommen die een flauw hellend tentdak dragen (afbeelding 144). De Muziektent is toegankelijk via een uit negen treden bestaande hardstenen trap met gietijzeren leuningen. De balies van het bruggetje hebben elk twee kolommen waarop gietijzeren vazen staat die 's zomers gevuld zijn met bloemen (afbeelding 147) ; aan de kant van de hoofdrijweg kan de loopbrug worden afgesloten met een hek.

De Muziektent is in eerste instantie van veel kanten goed zichtbaar. De spiegeling in het water is van groot belang (afbeelding 144, 145). De oevers aan de diverse kanten zijn grotendeels ingezaaid met gras om een brede blik op de Muziektent te geven; het gras wordt volgens de diverse plattegronden (afbeelding 96b, 100, 101) hier en daar afgewisseld met perken met bomen en heesters. De oevers stammen voor het grootste deel van de eerste aanlegfase. Ze kennen een behoorlijk hoogteverschil en worden grotendeels begeleid door wandelpaden. Alleen bij de toegang tot het bruggetje schampt een rijweg de oever. Vanaf het begin worden langs de lanen en wandelpaden begeleidende bomen geplant. Hier en daar staan groepen bomen en heesters. Langs de wandelpaden/lanen aan de zuid/oost/westkant zijn op diverse plekken banken geplaatst. Aan deze situatie is in verloop van de tijd niet veel veranderd. Wel gaat door herinrichting van het plein rond 1930 de rijweg aan de westzijde vlak langs de oever lopen, op de plek waar eerder de snoepkiosk stond (zie casus 4).
Aan de noordkant wordt het doorzicht naar de hoofdrijweg in de jaren '60 dichtgezet met een speeltuin. Ook het wandelpad vlak langs het water verdwijnt dan en daarmee ook de mogelijkheid om aan die kant vlak langs het water te lopen of te zitten.

Lange tijd worden met grote regelmaat concerten gegeven. In de zomermaanden (mei t/m september) is er, met uitzondering van de oorlogsjaren, altijd sprake van vrijdagavondconcerten; ze worden georganiseerd en betaald door de Vereniging. Op de zondagmiddag kunnen diverse andere verenigingen gebruik maken van de tent, zoals de *Vereniging tot bevordering van Volksmuziek*, de *Vereniging ter Vereedeling van het Volksvermaak* of de *Bond van Amsterdamsche Dilettanten-Muziekvereenigingen*. Ook zijn er altijd veel gelegenheidsconcerten geweest, zoals een optreden op 11 juni 1926 van het orkest van de president van Turkije dat zich aan boord bevindt van het tentoonstellingsschip *Kara Deniz* dat in Amsterdam ligt aangemeerd; of een aubade ter gelegenheid van de huldiging van Hare Majesteit de Koningin-moeder op 12 juni 1929, die “per Philips' Radioversterker zal worden uitgezonden naar verschillende plaatsen in de hoofdstad”.
Op de plattegrond van Baanders en Baanders uit 1923 is precies aangegeven waar de bankjes voor de luisteraars geplaatst waren. Alle bankjes op het plein zijn gericht op de Muziektent, bovendien zijn ze gegroepeerd onder boomgroepen. Ook de bankjes aan de noordzijde van de vijver zijn ongetwijfeld voor luisteraars bedoeld (afbeelding 166).

De eerste twee jaar wordt de beplanting op het talud van de Muziektent betaald met een particuliere gift van de voorzitter van de Vereniging, C.P. van Eeghen. Daarna komen de bloemen voor rekening van de vaste begroting. De aanplant wordt tot 1918 steevast door de firma Zocher verzorgd. Steeds is er sprake van voorjaarsbloemen en zomerbloemen. Geregeld wordt er gesteggeld over de kosten van de éénjarigen. Men wil er niet te veel geld aan uitgeven, maar het moet er wel mooi uitzien.
Zo wordt er in 1874 door de firma Zocher f 98,15 aan bloemen, vracht en arbeidsloon voor de muziektempel in rekening gebracht op een totaal van f 1.009,25. In het jaar daarop moet er op dit totaalbedrag f 300 bezuinigd worden. Een en ander betekent dat rondom de muziektempel moet worden volstaan met 'wat eenvoudiger zaaigoed'. In 1883, bij de wereldtentoonstelling die dan in Amsterdam wordt gehouden, wil men juist weer extra fraaie bedden hebben, om niet af te steken bij de rest van de stad.
Na het Zocher-tijdperk, vanaf ongeveer 1918, komen de bloemen voornamelijk van de eigen kwekerij, gelegen aan de Kattenlaan, waar onder andere zaaigoed wordt gekweekt.

De relatie tussen Muziekplein en Muziektent is van groot belang. In eerste instantie diende het plein om alle bezoekers van de concerten onder het geboomte een plaats te geven. Al gauw werd die functie uitgebreid met een snoeptent en een theehuis. Vervolgens zien we dat het plein in toenemende mate een zelfstandige invulling krijgt. Vanaf de jaren '30 verandert er veel aan het Muziekplein, waardoor de relatie tussen plein en tent sterk wijzigt (zie casus Muziekplein). Wel blijven de oevers steeds op dezelfde manier met gras en bomen ingevuld.

Schets huidige situatie parkdeel

De Muziektent is gebouwd op een eiland in de (in oost-westelijke richting) slingerende vijverloop. Aan de zuidzijde verbindt een (afgesloten) bruggetje het eiland met een open zone tussen het Blauwe Theehuis en het openluchttheater, het voormalige Muziekplein (zie ook casus Muziekplein). Aan weerszijden van deze aansluiting bevinden zich een rijweg (aan de oostzijde een wandelpad), oevers met gras en (laan-)bomen en enkele plantvakken. Aan de noordkant bevindt zich een speeltuin, met aan weerskanten plantvakken met bomen en heesters (afbeelding 103).
Dit parkdeel wordt in twee onderdelen behandeld;

1. eiland met Muziektent en bruggetje
2. aan de overkant van het water

Conclusies ten aanzien van dit parkdeel

Het eiland zelf is weinig van karakter veranderd. De Muziektent staat er nog steeds, de ligging in de vijver is gewijzigd. De beplanting op het eiland is volstrekt veranderd. We zien een ontwikkeling van verfijning naar plantsoen. Waar vroeger de uitbundigheid van de architectuur van de Muziektent logischerwijs werd bevestigd door een uitbundige beplanting, is dat nu niet meer het geval. Door het kleurige, oplopende bloembed als een extra plint van een fraai bouwwerk te beschouwen, wordt de beplanting onderdeel van het totale beeld. Dit was een gebruikelijke tuin-architectonische toepassing aan het eind van de 19^{e} en begin 20ste eeuw.
De detaillering van de beplanting speelt hier een rol. Enige variatie ontbreekt momenteel. Wel is er sprake van een enkel kleuraccent, maar door de matige verzorging (veel onkruid) valt het effect van dit kleuraccent weg.
De oevers vormen al vanaf het eerste begin van het park een omzoming van de waterloop, die hier compacter en donkerder is en meer slingert dan op enig andere plek in het park. Het is een oude, gave waterloop, uit de eerste aanlegfase van het park. De bomen langs de oevers staan vanaf de periode van de bouw van de Muziektent grotendeels in het gras. Slechts hier en daar is sprake van heestergroepen, met name aan de oostelijke en noordelijke zijde. Aan de zuidzijde en westzijde vormden de bomen een min of meer dichte laanbeplanting, terwijl aan de oost- en noordzijde meer parkachtige, gevarieerde boomgroepen geplaatst zijn. Aan de zuid- en westzijde waren de bomen opgenomen in het plein en de laanbeplanting. Doordat het Muziekplein zo sterk van uiterlijk, karakter en indeling is veranderd, is de relatie met het plein wezenlijk veranderd.

Waardering

De aanleg van Muziektent op een eiland in de slingerende waterloop, omringd door grasoevers en bomen, is van grote waarde vanwege het duidelijk aanwezige oorspronkelijke karakter. Een blijvende, eventueel verbeterde variatie in het bomenbestand aan de noord- en oostzijde is van groot belang om het parkachtige, dichte karakter te handhaven.
Zowel de uitgeklede, on-feestelijke beplanting rondom de uitbundige Muziektent, als de verstoorde (beplantings-) relatie met het 'plein' tasten deze waarde aan. Beide punten verdienen aandacht, waarbij de laatste het lastigst te realiseren is vanwege de huidige fragmentatie van het oorspronkelijke plein.
Een sierlijk parkattribuut hoort een even sierlijk beplante voet te hebben. De aanpak van de beplanting aan de voet van de Muziektent dient evenveel aandacht te krijgen als de restauratie van de tent zelf. Pas dan wordt het

effect bereikt dat door de ontwerpers bedoeld is; nergens anders in het Vondelpark kan het contrast tussen natuur (smalle waterloop en zeer groene oevers) en cultuur (een veelkleurig versierde tent) zo sprekend vorm krijgen als hier.

Gebruikte bronnen bij dit parkdeel

1-2-3-8-9-14-15-16-17-18-20-21-22-23-24-30-32-33-34-35-36-38-41-42-46

Bovenstaande nummers corresponderen met de nummers in de bronnenlijst.

Casus 4: Muziekplein

De muzenblues

Ontwikkeling

In 1871 wordt de suggestie gedaan voor *eene vrij groote plek gronds enkel als Bosch aan te leggen in den trant als de omgeving der muziektenten in den Haarlemmerhout en het Haagsche Bosch, waar men geen bepaalde paden vindt, alzoo dus een plein beschaduwd door hooge boomen. Behalve dat het oog na het zien van het eeuwig hakhout onzer plantsoenen, zich dan ook eens zou kunnen vermeien in den aanblik van meer trotsch geboomte, verkreeg men daardoor een geschikt terrein voor muziekuitvoeringen, wat er nu eigenlijk niet is* (in- en uitgaande stukken, 1871). Dat stuk grond is er dan nog niet en het Bestuur vindt het park op dat moment nog te klein voor muziektent en passende omgeving.

Het eiland van de latere Muziektent was al eerder aangelegd in de grillige waterloop van de eerste aanleg (afbeelding 92, 93). De waterloop wordt in eerste instantie aan de zuidzijde slechts begrensd door een lange rijweg en een smalle, met plantvakken dichtgezette parkrand. Op afbeelding 8 is deze lange rijweg te zien. Maar in 1872 wordt het park in zuidelijke richting uitgebreid (zie hoofdstuk algemene opmerkingen), waardoor er voldoende plek ontstaat voor een plein volgens bovenstaand concept.
De grens schuift een flink stuk in zuidelijke richting op. Er wordt een grote ruimte aangelegd, die grotendeels beplant wordt met bomen, en waarin de reeds bestaande (voormalige parkwand-)vakken worden opgenomen. Daaromheen loopt met een tweetal ruime bochten een nieuw gegraven vijverpartij. Zo ontstaat een ruimte die geheel omsloten is door water (afbeelding 96a). Het ontstane plein is toegankelijk via de Iepenbrug (zie afbeelding 145) in de noordoostelijke hoek en via twee dijken met duiker op de plekken waar de oude rijweg het water kruist. De bomen zorgen voor schaduw, die heel belangrijk wordt geacht.
De rijweg blijft in eerste instantie op dezelfde plek als voorheen, hij doorsnijdt als het ware de ruimte van het Muziekplein (afbeelding 146). Later zal de laan aan de westzijde vlak langs het water gaan lopen: dit is het traject van een voormalig wandelpad. De laan is zodoende voor een deel een restant van de oude verkavelingstructuur.

De oude, sierlijke Iepenbrug -een geschenk van dhr. van Eijk, een van de eerste Bestuursleden- wordt in 1889 vervangen door een robuust exemplaar van de hand van Posthumus Meijes (afbeelding 163, 164).
Op het plein verschijnen verschillende bouwwerken. Vanaf 1884 is er sprake van een kiosk of “drinkhall” aan de oostkant van het plein. Op afbeelding 165 is de kiosk te zien. Hierbij is een terras ingericht. Aan de westkant is ook een 6-hoekige kioskje te vinden, waar snoep en ijs wordt verkocht. Op afbeelding 150 is de kleine kiosk vaag te zien tussen de bomen rechts achter de Muziektent.

Rond de eeuwwisseling wordt het bosachtige karakter tot stand gebracht door een drietal grote boomgroepen op het centrale deel van het plein, een boomgroep in de zuidoostelijke punt en een boomgroep in de noordwestelijke hoek. Beide kiosken zijn onder de bomen gelegen (afbeelding 101).
In 1923 is de meest westelijke boomgroep op het centrale plein gerooid. Hier is dan een speelplaats gekomen (afbeelding 166).
De grote kiosk wordt in 1928 vervangen door een nieuw theehuis van de gebroeders Baanders. In de volksmond wordt dit het Zwitsersch Theehuis genoemd (afbeelding 167). Het is één van de vier bouwwerken die de gebroeders Baanders in deze tijd voor het Vondelpark oprichten (o.a. ook het nieuwe Snoephuis en het clubhuis van tennispark Festina). Rond het nieuwe theehuis staan ook aanzienlijk minder bomen (afbeelding 168, 169).
Rond 1930 verdwijnt de kleine kiosk en wordt de speelplaats met perken wat afgescheiden van de rijweg. De rijweg aan westelijke zijde komt langs de oever van de vijver te lopen (afbeelding 170).
In 1936 wordt het theehuis door brand verwoest (afbeelding 171). In verband met de herbouw worden twee ontwerpen gemaakt. Naast het oorspronkelijke ontwerp wordt door de gebroeders Baanders ook een ontwerp gemaakt in de stijl van Het Nieuwe Bouwen. Dit ontwerp van beton en glas blijkt veel goedkoper. Het Blauwe Theehuis wordt geopend in 1937. Het ronde gebouw heeft veel glas en bovendien een terras rondom op de verdieping dat een mooi uitzicht biedt over het park (afbeelding 172).

Vanaf die tijd verdwijnt het bosachtige karakter van het plein geheel. Wel blijven langs de oevers en de rijweg bomen geplant. Voor de betere bereikbaarheid van het Blauwe Theehuis wordt een houten loopbrug over de zuidelijke waterloop aangelegd (afbeelding 173). Deze houten brug wordt in 1956 vervangen door een brug van staal en beton. Deze brug, de Blauwe Brug genoemd (afbeelding 174) ligt op een iets andere plek: hij komt uit in het midden van het plein, van waaruit paden lopen naar het Blauwe Theehuis, het openluchttheater en de Muziektent. Haak noemt het openluchttheater *het Muzenveld*.

Het plein is steeds een verzamelplek voor allerlei activiteiten. Er worden grote buurtfeesten en kinderfeesten gehouden (afbeelding 175, 176, 177), er is veel bedrijvigheid met bijvoorbeeld ponywagens en fotografen bij de

kiosk en het theehuis. Vanaf 1951 worden in het Vondelpark voorstellingen in de open lucht gegeven, waarvoor vanaf 1955 het reeds verharde terrein aan de westkant van het plein wordt gebruikt (afbeelding 178). Op de luchtfoto uit 1952 (afbeelding 115) is te zien dat het bomenplein is veranderd in een open terrein met laanbomen en hier en daar wat bomen langs de waterranden. Vanaf midden jaren '50 krijgt het plein een padenpatroon in de vorm van een kruis (zie afbeelding 103).
Het podium van het openluchttheater krijgt in 1984 een overkapping (afbeelding 183).

Schets huidige situatie parkdeel

Het parkdeel is aan alle kanten omgeven door water, Aan de noordkant ligt het eiland met de Muziektent. Het bruggetje naar de Muziektent komt uit op de rijweg.
Het oorspronkelijke plein is als zodanig niet als één ruimte te herkennen. De ruimte is opgedeeld in verschillende onderdelen die los van elkaar staan (afbeelding 103). Aan de oostkant bevindt zich het Blauwe Theehuis met terras; het geheel wordt begrensd door een haag van ca. 90 cm hoog. Aan de westkant ligt het openluchttheater, omgeven door bosschages, met enkele verkeersopeningen in oostelijke en westelijke richting en een zichtopening in zuidelijke richting. Tussen openluchttheater en Blauwe Theehuis ligt een deels open, deels gesloten zone in de richting van de zuidelijke hoofdrijweg (met de Blauwe Brug), en in de richting van de Muziektent. Aan de oostzijde loopt de laan tussen de plantvakken van de noordelijke oever en het "plein"; aan de westkant loopt de laan langs de oever. Het Blauwe Theehuis met omgeving maakt een groene indruk; het openluchttheater maakt een stenige indruk. Het middengebied is diffuus, amorf (afbeelding 183-187).

Conclusies ten aanzien van dit parkdeel

Vanaf het begin is het Muziekplein bedoeld als plek van samenkomst, waar bezoekers een tijdje verblijven, bijvoorbeeld voor een concert, een drankje op een terrasje, voor de speelplaats, enzovoort. Het plein is altijd druk bezocht geweest.
De invulling van het plein is echter zo sterk veranderd dat er geen sprake meer is van een plein. Theehuis, Muziektent en plein horen bij elkaar; maar in plaats van een open ruimte onder een dak van schaduwrijke bomen is de ruimte versnipperd in een paar segmenten die deels zeer slecht aan elkaar aansluiten. De huidige segmenten zijn het Blauwe Theehuis, het openluchttheater, een centraal deel, de rijweg met oever en de hoek bij de Iepenbrug.
Het bos op het plein is stap voor stap verdwenen; de beplanting die er nu staat is zeer wisselend en mist een verbindend karakter.
Dat het openluchttheater midden op het plein staat en met zijn rug naar het Theehuis, is uit logistieke overwegingen wellicht begrijpelijk maar het is alsof een persoon in een gezelschap zit en zich met zijn rug naar de helft van het gezelschap toekeert. De beplanting aan deze zijde van het theater draagt door zijn vormeloosheid niet bij aan een verbetering. De aanblik van veel smerige containers verhoogt de diffuusheid van het geheel. Vanaf de zuidelijke hoofdrijweg stoort een en ander niet. Van daaruit vormen de Taxodiums een zeer markant punt.
Het Blauwe Theehuis met aanplant vormt in principe een fraai ensemble. De bomen langs het water zijn passend en behoeven slechts een betere verzorging. Hier en daar moet een zichtlijn gecreëerd worden waardoor de locatie een grotere betrokkenheid krijgt met het park. Het is van belang dat gelet wordt op de variatie in soorten.
Het centrale deel van het plein ziet er nu uit als een restruimte. Dat is jammer, want de ligging vraagt om een betere uitstraling. Ook kan een betere verbinding tussen het centrale deel en de rijweg de Muziektent weer wat meer bij het plein betrekken; de Muziektent ligt er nu wat verloren bij.
De rijweg volgt zijn oude route langs de Muziektent. De laanbeplanting moet hier op peil gehouden worden.
De hoek bij de Iepenbrug is een van de oudste, nog gave hoeken van het park. De donkerte en het zicht over het water geven een idee van bos en natuur. Dit natuurbeeld is juist door de Zochers nagestreefd. Alertheid is geboden omdat de groepsgewijze aanplant van sierheesters (bijv. Corylopsis) het "natuurlijke" effect kan aantasten.

Waardering

De waarde van het Muziekplein gold oorspronkelijk het totaal van de aanleg, met rondlopende vijverpartij, de oevers met deels open, deels gesloten zones en de grote bomenaanplant op het plein ten behoeve van de schaduw van de bezoekers.
Momenteel is het plein vrijwel niet als een geheel te beschouwen. In de huidige opzet zijn van grote waarde:

- de hoek bij de Iepenbrug (qua plattegrond, beplanting e.d.)
- de beplanting langs de rijweg, met laanbomen en de open grasoever naar de Muziektent
- de afwisselende beplanting van graszones, boom- of heestergroepen langs de oostelijke, zuidelijke en westelijke oever.

- De groene ligging van het Blauwe Theehuis, met monumentale bomen aan de plein/rijwegzijde en een gevarieerde bomenaanplant aan de waterkant.

De waarde van het historische plein wordt aangetast door de plaatsing en de dichtzetting van het openluchttheater. Maar ook los gezien van het verleden zorgen het theater en het vage centrale deel in de huidige opzet voor grote onevenwichtigheid.

Gebruikte bronnen bij dit parkdeel

1-3-5-8-9-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-30-32-34-35-36-38-41-42-46

Bovenstaande nummers corresponderen met de nummers in de bronnenlijst.

Casus 5: Rosarium

Rozen verwelken, schepen vergaan, maar het Rosarium blijft altijd bestaan

Ontwikkeling

De eerste maal dat rozen in verband met het Vondelpark genoemd worden is in 1877, wanneer er door W.Stumpff, dirigent van het parkorkest, een schenking wordt gedaan van 1000 rozen. Deze rozen worden grotendeels aangeplant in de Nieuwe Bloementuin, in de nieuwe aanleg die in 1875 vanaf de Kattenlaan/Koninginneweg tot aan de Amstelveensche weg tot stand kwam. De bloementuin ligt vlak bij de opzichterswoning (zie parkwand, casus 9). Op een ongedateerde foto is de bloementuin te zien (afbeelding 188).

Een eerste poging tot de aanleg van een rosarium stamt uit de tijd rond 1914. Vanaf het begin van de 20ste eeuw is de Nederlandse vereniging tot bevordering der Rozenteelt "NOS JUNGUNT ROSAE" in de weer met het stimuleren van de aanleg van rosariums in heel Nederland. Met groot succes worden in andere steden rosariums aangelegd, zoals in Utrecht (Copijn), Den Haag en Amersfoort en men vindt dat Amsterdam als hoofdstad niet achter kan blijven. Men heeft een tweetal plekken op het oog die geschikt zijn. Een daarvan is de weide vlak bij het Luthers Diaconessenhuis. Kerbert (van de Firma Zocher) is blijkbaar geen groot liefhebber van het idee maar wil eventueel wel meewerken. Hij vindt de locaties echter ongeschikt en pleit voor een rosarium op het weiland c.q. sportterrein achter het Melkhuis. Er worden tamelijk felle brieven geschreven, en het resultaat is dat een en ander geen doorgang vindt. Vanwege het uitbreken van de eerste wereldoorlog worden in het algemeen veel activiteiten op een laag pitje gezet.

In de jaren '30 wordt in het kader van het Practisch Werken Amsterdam (zie Algemene Opmerkingen ten aanzien van de beplantingen) een meer succesvolle poging gedaan.
Het Comité Practisch Werken Amsterdam houdt zich in de depressie-jaren bezig met werkverschaffingsprojecten voor jeugdige werklozen. Vanaf 1935 probeert het Comité in het Vondelpark iets bijzonders te doen in de vorm van een bloemententoonstelling. Dergelijke tentoonstellingen dienen om de aandacht op het werk van het Comité te vestigen en fondsen aan te vullen. In 1935 is er een fraaie rododendron- en azalea tentoonstelling aan de rand van de grote vijver, onder de naam Kleurenpracht I.
In 1936 zijn de rozen aan de beurt, in de vorm van een rosarium. Er wordt een contract gesloten tussen het Comité Practisch Werken Amsterdam, de bovengenoemde Vereeniging tot Bevordering der Rozenteelt en de Vondelparkvereniging. In het contract wordt niet alleen de aanleg maar ook de instandhouding voor een periode van 10 jaar vastgelegd . De taakverdeling is als volgt: het Bestuur van het park stelt grond beschikbaar, het P.W.A. zorgt voor het rooien van bestaand plantsoen, het uitzetten van het werk en het planten van de rozen en heesters ter afsluiting van het Rosarium, en Nos Jungunt Rosae levert de rozen. Een aantal gerenommeerde kwekers wordt aangezocht om rozen te leveren. Jello Jongsma, eerst opzichter en leidsman bij het P.W.A., maar later in dienst bij de vereniging als hoofd-tuinman maakt een ontwerp met een geometrische opzet.

Het Rosarium wordt ingericht in een parkdeel dat ligt tussen de Julianatuin/Nieuwe Bloementuin en de Hulstbrug. Tot aan 1936 bestaat het stuk uit een halvemaanvormig grasland dat tot aan de vijver loopt en wordt doorsneden door een wandelpad. Aan de noordkant grenst het parkdeel aan de noordelijke hoofdrijweg. Het heeft een aantal perken met bomen en heesters die voor een afwisseling van het parkbeeld zorgen. Aan de zuidoostelijke hoek liggen twee perken in het brede pad. Deze twee perken worden in 1936 bij de halvemaansvorm getrokken waardoor een meer driehoekige oppervlakte ontstaat. In deze driehoek wordt vervolgens het Rosarium gerealiseerd. De ontwikkeling van de plattegrond is goed te zien bij vergelijking van verschillende kaarten (afbeelding 96, 100, 102; afbeelding 189, 190).

Het ontwerp bestaat uit assen en (halve) cirkelvormen, die onderverdeeld zijn in segmenten (afbeelding 191). De segmenten bevatten een of meer perken. Er zijn in totaal 115 bedden en in de begeleidende catalogus (voorkant van de catalogus: afbeelding 192) worden 144 rozenvariëteiten genoemd. Jongsma pleit voor een catalogus omdat hij wil dat er niet alleen iets te kijken, maar ook iets te leren valt. Zo is er bijvoorbeeld een doorsnede van een enkelvoudige bloem in opgenomen. De namen van alle rozen en hun plaatsnummer staan vermeld in bijlage 6.
Voor de duur van de tentoonstelling wordt het Rosarium afgezet met rietmatten, maar in het ontwerp is niet in een strakke grens tussen Rosarium en landschappelijke aanleg van de Zochers voorzien. Op de plattegrond is te zien dat het Rosarium tussen bosschages ligt.
Blijkbaar is op dat moment het contrast tussen het fraaie Rosarium en de rest van het park groot. Een krantenbericht meldt: "*Want nadat men door het slecht onderhouden park is gewandeld naar de rieten omheining, stapt men daar over in een welverzorgden tuin met artistiek gazon-arrangement, geschoren grasvlakten, strakke paden en afgeboorde vijverzoomen*."

De mobilisatie van soldaten in 1939 in verband met de dreigende oorlog, doet het aantal tuinlieden in het Vondelpark afnemen. Ondanks het gebrek aan mankracht blijft het onderhoud van het Rosarium een prioriteit voor het Bestuur.
Na de oorlogsjaren wordt het Rosarium weer snel ingericht. Op de foto uit 1948 (afbeelding 199) is een redelijk gave aanleg zichtbaar. Op de foto van 1953 is de aanleg wat dichtgegroeid (afbeelding 200).

Bij de grote renovatie van eind jaren '50, volgend op de overdracht naar de gemeente, wordt gekozen voor de aanleg van een heel nieuw rosarium op de plek van het oude. De aanleg (van E. Mos) past fraai in de algemene lijn van de renovatie: helderheid, eenvoud, functionaliteit en openheid. De plattegrond van het Rosarium vertoont kenmerken van een vroeg structuralisme: de zeshoek als basisvorm wordt naar alle kanten schijnbaar willekeurig uitgebreid en ingevuld; ze herhaalt zich voortdurend als rozenperk, grasperk, pad, enz. Het gebruik van de zeshoek past wonderwel in de natuurlijke aanleg van het park. De zeshoek werkt als een geometrische vorm, maar is tegelijk een basisvorm uit de natuur zelf, de honingraat. [75]

In het nieuwe park wordt het Rosarium ongetwijfeld het meest bloemrijke parkdeel. Het Rosarium blijft weliswaar op dezelfde plek, maar daar waar het Rosarium van 1936 juist de centrale as van het parkdeel gebruikte, komen de rozen nu te liggen aan weerszijden van deze as, met een open blik naar de vijver aan de westkant. Een honingraatplattegrond, met 100 vakken, waarvan er 59 met rozen zijn beplant. De lijst van gebruikte rozen, met perknummer, is opgenomen in bijlage 5. Een aantal vakken is ingezaaid met gras. Er wordt deels gebruik gemaakt van de oude bomen. Graszones, grasvakken en rozenvakken lopen fraai in elkaar over. Aan de zijkanten worden veelal heesters en (kleine en middelgrote) bomen uit de rozenfamilie geplant. Tot op de dag van vandaag is aan deze aanleg niet veel veranderd.

Situatieschets parkdeel

Het Rosarium is momenteel een van de fraaiste en meest parkachtige locaties van het Vondelpark. Het betreft een gave aanleg uit het begin van de jaren '60, met een open centraal deel met honingraatvormige perken, grotendeels beplant met rozen; een open graszones tot aan de vijver; en een afsluitende, bloemrijke, heester- en bomenbeplanting aan de noord-westelijke, noordelijke en zuidelijke zijde. De toegang tot het Rosarium loopt via een aantal wandelpaden.
De rozenperken zijn omgeven door een ligusterhaagje. Per perk is één rozenvariëteit aangeplant. Op een bordje staat de naam van de roos vermeld. In het Rosarium zelf zijn geen hoofdpaden. De kleine klinkerpaden volgen het patroon van de honingraatstructuur. Aan de westkant steekt een wandelpad door de graszone (zie afbeelding 103).
In de noordwestelijke hoek staat de halfronde Oprichtersbank. De bank wordt omsloten door Taxus met daarachter hoge bomen.

De casus wordt aan de hand van andere perioden dan de voorgaande casussen, te weten:

- Ontwikkeling parkdeel voorafgaand aan 1937
- Rosarium 1937
- Rosarium 1960
- Nu

Conclusies ten aanzien van het Rosarium

Het parkdeel is op verschillende momenten ingrijpend veranderd. In eerste instantie paste het parkdeel met zijn grote, parkachtige afwisseling in de landschappelijke aanleg van de laatste fase. In 1936 is midden in het parkdeel een rosarium aangelegd, dat geometrisch van vorm was maar nadrukkelijk ín het park moest liggen, en niet strak omgrensd behoorde te zijn. Het Rosarium bleek een grote publiekstrekker en moet in de magere jaren '30 iets heel bijzonders zijn geweest.
Het was voor het eerst dat in het park structureel plaats werd gemaakt voor een botanische verzameling.
In 1960 wordt op dezelfde plaats een nieuw rosarium aangelegd, naar ontwerp van landschapsarchitect E.Mos. Dit Rosarium krijgt een meer gesloten karakter. Aan de noord- en zuidzijde worden heestergroepen en bomen gecombineerd. Niet alleen de rozen zelf, maar ook de meeste heester- en boomsoorten horen thuis in de rozenfamilie. De heesters langs de randen zijn op eenzelfde wijze in groepen aangeplant als de rozen zelf.
Het was het pronkstuk van de renovatie van eind jaren '50 - begin jaren '60 en is sindsdien het kleurrijkste parkdeel van het Vondelpark. Er werden vrijwel geen wintergroene heesters aangeplant.

[75] In deze tijd zien we de honingraat ondermeer verschijnen in de stedenbouwkundige aanleg van de Bijlmermeer. Een voorbeeld van een kleinere schaal is een voorbeeld van een rozentuin in : "wij strooien rozen op uw pad": rozencatalogus van de NV. Koninklijke Kwekerij Moerheim Dedemsvaart, 1957-1958, waarin een ontwerp wordt gepresenteerd met zeshoekige rozenperken met haagje en klinkerbestrating op een min of meer zeshoekige plattegrond.

Die zijn nu wel duidelijk aanwezig, met name in de zuidrand. Het betreft grotendeels geen rosaceae-soorten. Toch is nu ook sprake van een gave aanleg. Aan de westkant wordt het zicht over de vijver onnodig geblokkeerd door een omgevallen boom. Deze boom is wel een fijne speelboom.

Waardering

Het huidige Rosarium heeft grote waarde als fraaiste en meest verzorgde onderdeel van de renovatie van de jaren '60. Het is het enige onderdeel van het grote renovatieplan voor het Vondelpark van landschapsarchitect E. Mos dat zijn volle wasdom heeft kunnen bereiken. Ook nu oogt het Rosarium stijlvast.
De combinatie van vrij gewone parkbomen als Aesculus, Acer, Ulmus, Quercus, met een diverse Betula-soorten en bomen en heesters van de Rosaceae is bijzonder en vormt een bloemrijke omgeving voor de rozenbedden. Het gebruik van verwante soorten is van groot belang en moet uitgangspunt blijven. Ook de groepsgewijze aanplant van de heesters is van belang, evenals een hoog onderhoudsniveau.

Gebruikte bronnen bij dit parkdeel

3-5-7-8-9-10-14-15-16-20-21-22-25-26-30-33-34-35-36-41-42

Bovenstaande nummers corresponderen met de nummers in de bronnenlijst.

Casus 6: Rondom de Hulstbrug

Spin in het web

Ontwikkeling

De Hulstbrug wordt, samen met de Brandbrug in 1876 gemaakt en geplaatst in de net voltooide laatste fase van het park (zie ook hoofdstuk opmerkingen ten aanzien van de beplantingen). Deze fase wordt gekenmerkt door een ruime landschappelijke wandeling met veel variatie in de beplanting van met name graszones, lanen en grote beplantingsgroepen.
Op het plan van bebouwing (1877) is deze laatste aanleg redelijk betrouwbaar weergegeven (zie afbeelding 96).
De twee bruggen worden gebruikt door voetgangers om de slingerende waterloop over te steken.

Het ontwerp voor beide bruggen is van de hand van de architect W. Hamers, die een paar jaar later ook het ontwerp van het nieuwe Paviljoen voor zijn rekening neemt.
De Hulstbrug (zie diverse afbeeldingen) is een gebogen smeedijzeren brug die rust op een smeedijzeren constructie. Deze constructie wordt aan elke kant ondersteund door drie smalle, korinthische zuilen. De brug heeft gemetselde landhoofden met aan weerszijden twee natuurstenen pylonen. Deze pylonen zijn in de loop van de tijd vervangen door exemplaren met een wat eenvoudiger vormgeving.
De brug is fraai versierd met vrouwenkoppen, sierbalustraden en balusters met bolvormige bekroningen; de brug heeft een houten brugdek dat fraai doorloopt in de helling van de paden.

De Hulstbrug met wijde omgeving is typerend is voor de aanleg van de laatste fase. De wandeling gaat van wijds en weids naar een dichtbegroeid punt waar men een kronkelende stroom oversteekt en men wordt verleid tot het kiezen van het een of ander pad, zonder een overzicht te hebben wat welk pad achter de korte horizon te bieden heeft. Aan de westkant van de brug ligt een driesprong, met in het midden een plantvak; aan de oostkant ligt een tweesprong (afbeelding 96). De driesprong aan de westkant verandert rond 1896 in een viersprong (afbeelding 100). De bocht in de vijverpartij is zo scherp dat ook het uitzicht over het water beperkt is (afbeelding 208). Alle plantvakken die op dit snijpunt bij elkaar komen zijn dicht begroeid, zodat men zich in een heus bos waant (afbeelding 213). Aan weerszijden van de brug splitsen zich de paden en komt men in open graszones, waar slechts hier en daar zicht op water is (afbeelding 101).
Met een afwisseling van licht, donker, hoog en laag, het spel met de elementen lucht, aarde en water proberen de ontwerpers een gevarieerde natuurbeleving te creëren. De hoogte van de brug (de Hulstbrug is de hoogste brug van het Vondelpark) geeft een extra dimensie hieraan.
De dichtheid rond de Hulstbrug wordt versterkt door de plantenkeus: de Ilex zorgt in alle seizoenen voor een donkergroen omhulsel van de brug (bijvoorbeeld afbeelding 211).
De brug ligt in het centrum van de parkaanleg, alleen wandelpaden voerden naar en langs deze brug. De brug is dan ook slechts bestemd voor loopverkeer. Op afbeelding 214 en 215 is te zien hoe het talud van het pad doorloopt in de boog van het brugdek.
De aanleg rondom de brug is geen verblijfplaats, er zijn geen banken.

Deze plattegrond is in de loop van de tijd niet grootschalig veranderd. Ook de inrichting is vrijwel gelijk gebleven. Wel verandert er iets in de omgeving. In de jaren ’30 vinden op diverse open weilanden rond de Hulstbrug de Kleurenpracht-tentoonstellingen plaats. Ergens rond deze tijd verdwijnt het pad in de richting van de brandbrug (noordwest). In het parkdeel achter de tweesprong wordt het Rosarium aangelegd Hiermee verandert de afwisseling van het “natuurlandschap” aan de oostkant ingrijpend. Rond 1960 worden de plantvakken erg dichtgezet. Dit beperkt de mogelijkheid om vanaf de brug parkdelen te zien (afbeelding 219). De mate van dichtheid is overigens mede afhankelijk van de standplaats. Vanaf de brug lijkt de situatie niet zo dicht, maar vanuit het park is af en toe de brug nauwelijks te zien (afbeelding 212, 213). Recentelijk is de brug gerestaureerd.

Schets huidige situatie parkdeel

De Hulstbrug ligt op een kruispunt van water en paden in het groen van het landschapspark. Aan de westkant van de brug is een viersprong, aan de oostkant van de brug een tweesprong (afbeelding 222, 226). Achter deze tweesprong ligt, verstopt achter een dichtbegroeid vak, het Rosarium. Rondom de brug zijn aan alle zijden plantvakken, die deels met wintergroene heesters zijn gevuld. De boogbrug zelf ligt hoog, een gemetseld stoepje van twee treden vormt de overgang van het brugdek naar de aarden paden. De enige “harde” elementen zijn de brug en de stoepen (afbeelding 221). De brug ligt in oost-westelijke richting en steek de noord-zuid lopende waterloop over op het smalste deel.

Conclusies ten aanzien van dit parkdeel

In vergelijking met de andere casussen van het binnenpark heeft de plek rondom de Hulstbrug een uitermate rustige geschiedenis. De plek onderscheidde zich door het overwicht van “zachte” materialen in de vorm van bomen, gras, water en aarden paden en doet dat nog steeds. De geasfalteerde rijwegen zijn ver weg en niet zichtbaar. De sierlijke, hoge, gietijzeren brug was de enige uitzondering daarop. In dit opzicht zijn de nieuwe gemetselde stoeptreden te betreuren.
De plattegrond heeft zich in alle bescheidenheid ontwikkeld: aan de westzijde van een driesprong naar een viersprong, vervolgens weer naar een driesprong en het is nu weer een viersprong. Aan de oostzijde is de padenstructuur ongewijzigd gebleven.
Wat wel veranderd is, is de omgeving. Vanaf het begin van de aanleg kenmerkte het parkdeel zich als een dicht begroeid kruispunt, waar de wandeling onder een bladerdek een vloeiende waterloop kruist en de paden aan alle kanten naar het licht en de verre weides leiden. Het lag midden in de relatief grootschalige aanleg van de laatste fase in het park; naar alle kanten toe waren weides, waterzichten, boomgroepen, bosschages, solitairen. Deze situatie heeft geduurd tot in de jaren ’30, toen de kleurenprachttentoonstellingen delen van “het nieuwe park” in bezit namen. Het Rosarium bleef bestaan en sindsdien ligt de Hulstbrug niet meer in het midden, maar aan de rand van de landschappelijke aanleg uit de laatste fase.
Ook de beplanting heeft een kleine, maar substantiële wijziging ondergaan. Van een situatie met enkele wintergroene heesters aan weerszijden van de brug, met grasoevers en plantvakken met bomen, zijn de plantvakken nu heel anders opgebouwd: vanaf de jaren ’50 bestaan ze stuk voor stuk uit bosplantsoen: een dichtbeplante combinatie van bomen en heesters (deels wintergroen). Hierdoor is het gesloten karakter waarschijnlijk zeer versterkt.
De variatie van de boomsoorten is altijd behoorlijk geweest, aan de randen en de wateroevers konden en kunnen bomen uitgroeien tot fraaie exemplaren die een monumentaal park waardig zijn. Het heesterplantsoen is grotendeels eenvoudig en inheems. Het gebruik van de Ilex bij de brug is karakteristiek, maar de heesters zijn zo groot geworden dat ze overmatig zijn gaan overhangen en het zicht wegnemen.
Al met al heeft het toch een gaafheid behouden die in het “oude park” vrijwel niet voorkomt. Het is een bijzondere plek.

Waardering

Gaaf bewaard onderdeel van de brede en gevarieerde landschappelijke aanleg van de laatste fase van het Vondelpark. De bomen en de wintergroene Ilex (en Taxus) zijn, samen met de hoge brug, de dragers van het beeld. Opgepast moet worden dat de plek niet te veel dicht groeit met eenvoudig heestermateriaal. Ook worden de hulsten aan de waterkant dominant. De grasoevers tot aan de brug, met daarop de stammen van de bomen, worden gemist.

Van belang ook is de plek van de Hulstbrug in het grotere geheel: daarom dient het park van hier uit zijn openheid en parkachtige variatie naar het noorden, westen en zuiden, over water en over land, te behouden.
Mocht de situatie aan deze kanten te veel dichtgroeien, dan wordt de Hulstbrug een onbegrepen plek.

Het parkdeel is uniek in zijn opzet en gaafheid en van grote waarde voor het Vondelpark als geheel.

Gebruikte bronnen bij dit parkdeel

2-3-5-8-9-14-15-16-20-21-24-25-30-35-36-41-42

Bovenstaande nummers corresponderen met de nummers in de bronnenlijst.

Bronnenlijst

1. Ansichtkaarten, diversen uit de Collectie Ansichten, GAA.
2. Balansen met rekening en verantwoording, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, 1898-1919, GAA.
3. Beeldbank Gemeente Archief Amsterdam foto´s, prenten, ansichtkaarten en tekeningen uit de periode 1865-2005.
4. Beplanting gedeelte Vondelpark, Dienst Publieke Werken, schaal 1:200, december 1955, Archief Stadsdeel Amsterdam Oud Zuid.
5. Boekje met kaart in kleur en lijst met bomen op nummer, toegeschreven aan Fred. Quené, ca. 1910, archief Stadsdeel Zuid, Amsterdam.
6. Catalogus van de boomkweekerij en bloemisterij bij den architect J.D. Zocher op Rozenhagen bij Haarlem. Kopie. Zonder illustraties, ca. 1832, archief Stadsdeel Zuid, Amsterdam.
7. Catalogus Rozen in het Vondelpark, Kleurenpracht 2, 1936, kopie, archief Stadsdeel Zuid, Amsterdam.
8. De boomen in het Vondelpark, door A.H. Westendorp, 1933, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark.
9. Diverse boominventarisaties, Stadsdeel Oud Zuid, Amsterdam, rond 2002.
10. Diverse catalogi vaste planten en heesters van de N.V. Koninklijke Kwekerij Moerheim Dedemsvaart, 1953-1960, privé-collectie H. Schreiber.
11. Geïllustreerde Prijscourant van Haarlemsche Bloembollen en andere Bol- Knol- en Wortelgewassen van J.D. Zocher & Voorhelm Schneevoogt, Bloemisten en bloembollenhandelaars, Sassenheim bij Haarlem, gevestigd sedert 1833. Kopie van een catalogus, 1892, archief Stadsdeel Zuid, Amsterdam.
12. Grootboeken, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, 1869-1901, GAA.
13. Grootboek, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, 1914-1915, GAA.
14. Ingekomen- en copieen van uitgaande stukken van de secretaris, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, 1864-1939, GAA.
15. In het Vondelpark, door E. Heimans en Jac. P. Thijsse, Amsterdam 1901.
16. Kaart van Amsterdam, 1881, “zamengesteld en getekend door A.J. van der Stolk senior, gepensioneerd Hoofd opzichter bij de Publieke Werken der Gemeente”, in: M. Hameleers, Kaarten van Amsterdam, 2002.
17. Luchtfoto van een deel van het Vondelpark, een wintergezicht, verschenen in: het Parool, 2 december 1952, bron: onbekend.
18. Lijst van bomen in het Vondelpark, met beperkte naamgeving, inventarisatie van de staat van de bomen, incompleet, ca. 1956.
19. Nieuw plan van uitbreiding aan het zuidelijke gedeelte der stad Amsterdam in verband met de scheepvaartbelangen en Waterververssching, ongedateerd, archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark. inv. nr 4, stukken 1870-1873, GAA.
20. Notulen van de bestuursvergaderingen, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, 1864-1954, GAA.
21. Notulen van de algemene ledenvergadering, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, 1864-1951, GAA.
22. Ons Gouden Vondelpark, door Jan Feith, “Aantekeningen verzameld door den schrijver, op uitnoodiging van het Bestuur van het Amsterdamsche Vondelpark, bij de gelegenheid van het 50-jarig bestaan van dit park, op 14 april 1914.
23. Overzichtskaart van Amsterdam, J.J.A. Braakensiek, 1877, met inzetkaartje van het Vondels-park, in: Kaarten van Amsterdam, M. Hameleers, 2002.
24. Plan tot uitbreiding van Amsterdam, Niftrik, 1866, met “het bestaande Rij- en Wandelpark eeenigzints vergroot”, in: Kaarten van Amsterdam, M. Hameleers, Amsterdam, 2002.
25. Plan van bebouwing der landerijen naast het Vondelpark, ondertekend door J. D. en L.P. Zocher, laatste deel van het park, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, 1877, GAA.
26. Plan der voltooiing van het Vondelspark, ingekleurde pentekening, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, ca. 1870, UB, UvA.
27. Plattegrond behorend bij planning werkzaamheden in het park in het kader van de aanleg van de Vondelbrug, K.C. van Nes, 1938.
28. Plattegrond van een border bij het Zandpad, ongedateerd, archief van de Vereniging tot aanleg van een rij- en wandelpark, genaamd Vondelpark , inv. nr. 95, GAA.
29. Plattegrond, ongedateerd, circa 1910, Archief van de Vereniging tot aanleg van een rij- en wandelpark, genaamd Vondelpark, inv. nr. 92, GAA.
30. Plattegrond van Amsterdam, H.J. Scheltema, 1896, detail, in: Kaarten van Amsterdam 1866-2000, Marc Hameleers, Amsterdam, 2002.
31. Plattegrond hoek achter de P.C. Hooftstraat, ongedateerd, Archief van de Vereniging tot aanleg van een rij- en wandelpark, genaamd Vondelpark, inv. nr. 93, GAA.

32. Plattegrond van een gedeelte van het Vondelpark, schaal 1: 1000, H.A.J. Baanders en Jan Baanders, architecten, Amsterdam, 1923.
33. Plattegrond van een gedeelte van het Vondelpark, 1932, GAA.
34. Plattegronden van het Vondelpark, ca. 1956, schaal 1: 500, incompleet, waarop ingetekend de bomen, behorend bij: Lijst van bomen in het Vondelpark, ca. 1956 (zie hierboven), archief Stadsdeel Oud-Zuid, Amsterdam.
35. Plattegrond, ongedateerd, circa 1916, Archief van de Vereniging tot aanleg van een rij- en wandelpark, genaamd Vondelpark, inv. nr. 92, GAA.
36. Plattegrond van het Vondelpark 1881, Beeldbank, GAA.
37. Plattegrond van Witkamp van het nieuwe Rij- en wandelpark, 1865, archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark , inv. nr. 92, GAA
38. Plattegrond van Witkamp van het nieuwe Rij- en wandelpark in de lente van 1866, archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, inv. nr. 92, GAA.
39. Prijscourant van aanbevelenswaardige, nieuwe en weinig bekende heesters, struiken enz., van Zocher & Co, te Haarlem. Kopie, met illustraties, najaar 1894.
40. Prijscourant van boomen, heesters, planten enz, Zocher & Co, Haarlem, ca. 1894 en Prijscourant van Sier- en Vruchtboomen, Coniferen, Rozen, Vaste planten enz., 1905, bibliotheek WUR, afdeling Speciale Collecties..
41. Renovatie en Beheerplan, Stadsdeel Amsterdam Oud Zuid, Amsterdam, 2002.
42. Schetsboekjes van C.W.F. Haak (7 stuks). Plattegronden en plantlijsten, ca. 1959, privé-collectie Hein Koningen, Amstelveen.
43. Stadsplattegrond van Amsterdam, met een uitsnede van het Vondelpark, Amsterdam 1885, door J. van der Stok, UB, UvA.
44. Stadsplattegrond van Amsterdam, met een uitsnede van het Vondelpark, Amsterdam 1893, door J. van der Stok, UB, UvA.
45. Stukken tot de rekening, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, 1864-1886, GAA.
46. Uitbreiding verlichting Vondelpark; een plattegrond van het Vondelpark ten behoeve van de uitbreiding van de verlichting, 11-12-1930, Gemeentelijke Electriciteits Werken Amsterdam, detail, in: ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, 1864-1939, GAA.
47. Vijf brieven aangaande de toestand van het Vondelpark, correspondentie tussen Thijsse, Springer, Van Laren en Baanders, 1922, 1929, Collectie Springer, Bibliotheek WUR, afdeling Speciale Collecties.

Geraadpleegde literatuur

- Albers, L., A. Guinée, H. Schreiber*, Begraafplaats Soestbergen*, Utrecht, 2005.
- Architectenbureau Fritz , *Vondelpark, historische analyse*, rapport, Bussum, 2004.
- Beckers, Gaston e.a., *Ode aan het Vondelpark*, Amsterdam, 1977.
- Bolhuis, P. van, *Het verzonnen land, Nederlandse landschapsarchitectuur in vogelvlucht*, Wageningen, 2004.
- Boom, Dr. B.K., *Nederlandse Dendrologie*, dertiende druk, Ede, 2000.
- Eeghen, Mr. Chr. P. van, Jhr. Six van Hillegom, Piet Kloppers, H. Kleyn, *De tuin van Amsterdam; wat er leeft in ´t Vondelpark*, Amsterdam, ca. 1940.
- Halm, H. van der, J, Herzberg, M. Heijder, M. Kaal, K. Schuurman, *125 jaar Vondelpark*, Amsterdam, 1989.
- Hameleers, Marc, *Kaarten van Amsterdam 1866-2000*, Amsterdam, 2002.
- Jellicoe, Geoffrey & Susan, Patrick Goode, Michael Lancaster, *The Oxford Companion to Gardens*, Oxford, 1986.
- Moes, Constance D.H*., Architectuur als sieraad van de natuur, De architectuurtekeningen uit het archief van J.D. Zocher jr. (1791-1870) en L.P. Zocher (1820-1915*), NAI, Rotterdam, 1991.
- Oldenburger-Ebbers, C.S., A.M. Backer, E. Blok, *Gids voor de Nederlandse Tuin- en Landschapsarchitectuur, Deel West*, Rotterdam, 1998.
- Oldenburger-Ebbers, C.S., 'de tuinarchitectuur van de Zochers', in: *Groen*, 1990, nr. 7, p. 9-13; 1991 nr. 4, p. 22-27, nr. 10, p. 23-29.
- Rijksdienst voor de Monumentenzorg, *Redengevende omschrijving Vondelpark*, Zeist, 1996.
- Steenbergen, C., E. de Jong, E. van der Vlist, *Eene aangename en publieke wandeling*, Zutphen, 1997.
- Veelen, J. van, *Romantiek in de tuinkunst, de romantische beweging in Engeland in de 18e eeuw, de romantische tuinkunst in Nederland in de 18e en 19e eeuw en het Vondelpark 1850-1978*, doctoraalscriptie, Wageningen, 1978.
- Zijlstra, Bonica: *Nederlandse Tuinarchitectuur tussen 1850 en 1940*, 1986.

Verantwoording beeld

Voor het overgrote gedeelte van de gebruikte historische foto's en afbeeldingen hebben wij geput uit de rijk gevulde Beeldbank van het Gemeente Archief Amsterdam (GAA). Daarbij moet worden opgemerkt dat niet alle omschrijvingen onder de foto's juist waren. Enkele onderschriften hebben wij anders geformuleerd.
De kaarten en plattegronden komen deels uit het Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, in het Gemeentearchief Amsterdam. De stadsplattegronden komen deels van de kaartenzaal van de Universiteitsbibliotheek van de UvA.
De foto's zijn per casus chronologisch gerangschikt. Elke casus kent foto's van toen, van 2005, een schetsmatige weergave van de situatie volgens C.W.F. Haak en een scan van de tekeningen van C.W.F. Haak.

- Privé collectie H. Koningen: 36, 37, 43, 47, 48, 52, 59, 60, 64, 68, 74, 82, 85, 88, 91, 120, 141, 159, 182, 202, 219 (uit: schetsboekjes van C.W.F. Haak).
- Privé collectie A.K.C. Copijn: 101 (uit: In het Vondelpark van E. Heimans en Jac. P. Thijsse).
- Privé collectie C.C. Delprat, Amsterdam: 77, 78, 79.
- Copijn, A.K.C., M.H.F. Delprat en J.M. Schreiber, foto's: 15, 33, 40, 41, 45, 55, 57, 61, 62, 66, 72, 80, 83, 183 t/m 187, 205 t/m 207, 220 t/m 226.
- Copijn, A.K.C., situatieschetsen: 35, 42, 46, 51, 58, 63, 67, 73, 81, 84, 87, 90, 119, 140, 158, 201,218.
- Gemeente Archief Amsterdam Beeldbank: 4 t/m 14, 16 t/m 18, 21, 22, 24 t/m 27, 29 t/m 32, 38, 39, 44, 49, 50, 53, 54, 56, 65, 69 t/m 71, 75, 76, 86, 89, 104 t/m 114, 116 t/m 118, 122 t/m 139, 144 t/m 157, 163 t/m181, 188, 189, 191 t/m 200, 203, 204, 208 t/m 216.
- Hameleers, Marc, Amsterdam, 2002: 1 (bewerking auteurs), 3, 93, 96a, 96b,100.
- Parool: 115.
- Stadsdeel Amsterdam Oud Zuid: 23 (bewerking van de auteurs), 103, 190.
- Universiteit van Amsterdam, UB: 94, 98, 99.

Voor de herkomst van de plattegronden van het park wordt ook verwezen naar de bronnenlijst.

Colofon

Opdrachtgever
Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Oud-Zuid

Joep Blaas en Paul van Grieken, wethouders Openbare ruimte
Erik Maas, ambtelijk opdrachtgever
Louis Lousberg, projectleider

Onderzoek en verslaglegging
Anne-Kim Copijn
Maartiene Delprat
Hanneke Schreiber

Redactie en begeleiding
Erik de Jong, supervisor Vondelpark
Quirijn Verhoog, ontwerper Vondelpark

Controle tekst
Jaap Knip, clusterhoofd voorbereiding
Esther Smit, projectsecretaris

De onderzoekers hebben hun best gedaan bronnen zo compleet mogelijk weer te geven

Amsterdam, maart 2008

Bijlage 1

Plantenlijst, behorende bij beplantingsplant van A.J. van Laren, 3 juni 1909, in het kader van een proef met verwilderingsbollen. Doel van de proef was om meer natuurlijke variatie in kleur en beplanting te verkrijgen.
De Latijnse nummers corresponderen met de vaknummers op de tekening. De schrijfwijze van de plantennamen is die van Van Laren.

"Natuurlyke beplanting in het Vondelpark (zie schetstekening).

I	1000 Crocussen in diverse kleuren	f.	6,00
II	500 Sneeuwklokjes		5,00
	500 Galanthus Elwesii		4,50
	100 Bulbocodium vernum		5,10
	300 Duc van Tholl Tulpen		7,20
	1000 Winteraconieten, Eranthis hiemalis		9,00
	300 Anemone ranunculoides		5,40
	200 Anemone nemorosa		6,00
	200 Anemone apennina		2,40
	300 Leucojum vernum		3,60
	300 Erythronium Dens-Canis		2,70
	200 Chionodoxa Luciliae		3,00
	100 Chionodoxa sardensis		1,25
	1000 Muscari botryoides		5,70
	300 Scilla sibirica		5,40
	200 Scilla nutans		3,00
	100 Scilla campanulata		2,00
III	500 Narcissen (N. pseudonarcissus)		10,50
	500 Leocojum aestivum		9,40
IV	20 Iris germanica of een andere sterke winterharde soort		5,00
V	200 Corydalis solida		2,40
	200 Tulipa sylvestris		3,60
	100 Polygonatum officinale		1,80
	100 Anemone nemorosa		3,00
	100 Anemone apennina		1,20
	1000 Convallaria majalis (plantkiemen)		3,00
VI	500 Frittilaria Meleagris		7,50
	300 Enkele gele Narcissen		6,10
	500 Dichters Narcissen		3,75
	50 Anemone hepatica (groote pollen)		10,00
	500 Allium Moly		3,00
VII	500 Enkele gele Narcissen		10,50
	25 Irissen		5,00
VIII	200 Enkele gele Narcissen		4,20
	500 Leucojum aestivum		9,40
IX/X	Irissen, Camassia's Uvularia's en Funkia's		12,00
XI/XII	1000 Enkele gele Narcissen		10,50

Voorts zouden later ook allerlei verschillende vaste planten voorlangs de heestergroepen geplant kunnen worden, zooals dat hier en daar in de stadsplantsoenen geschiedt. Deze geven in den zomer een rykdom van bloemen en volgen als het ware de heesters en boomen in bloei op."

De prijzen waren gebaseerd op de plantencatalogus van E.H. Krelage & Zoon.

Bron: Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 13, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.

Bijlage 2

Soorten in het Vondelpark rond 1960, volgens Haak

Onderdeel van de schetsboekjes van Haak vormt een tweetal alfabetische lijsten van alle in het park voorkomende soorten. De lijsten zijn alfabetisch; bomen, heesters en andere planten staan door elkaar. Ze zijn grotendeels gemaakt in 1960, met een enkele toevoeging in 1961 en 1962. Ze komen vrij goed met elkaar overeen, maar toch niet helemaal. Bovendien treffen we bij bestudering van de plattegronden wel eens een soort of variëteit aan die niet in een van de alfabetische plantlijsten staat.

Met onderstaande soortenlijsten hebben we geprobeerd om uit alle gegevens van Haak (alfabetische lijsten en plattegronden) een zo volledig mogelijke beeld te geven van de soortenrijkdom in de tijd van Haak. De namen van de planten, heesters en bomen zijn zo veel mogelijk opgenomen met de schrijfwijze van Haak. Maar zelf varieerde hij, met name met het gebruik van hoofdletters, ook wel eens. Daar waar Haak een Nederlandse naam vermeldt is deze opgenomen in de tweede kolom.
De beplanting van de vakken in het rosarium is niet in deze lijst opgenomen. Deze is te vinden in bijlage 5.

De lijst maakt niet helemaal een complete indruk. Wellicht is de lijst voor de boomsoorten nog het meest compleet. Bij de heesters valt op dat bijvoorbeeld rododendrons in het geheel niet zijn gespecificeerd. Ook in de lijst met vaste planten en kruidachtigen missen de meest voor de hand liggende soorten zoals fluitenkruid, gele lis, gele dovenetel en dergelijke. Wellicht waren deze planten volgens Haak geen onderdeel van de beplanting van het Vondelpark, maar meer ‘van nature’ aanwezig.
Bolgewassen zullen waarschijnlijk in grotere variatie aanwezig zijn geweest dan door Haak wordt vermeld; hij noemt slechts het blauwe druifje en de vogelmelk.
De variatie in vaste planten doet zeer arm aan.

Bomen en heesters

Latijnse naam	*Nederlandse naam*
Abies concolor	
Abies grandis	
Abies nordmanniana	
Acanthopanax sieboldianus	
Acer campestre	Spaanse aak
Acer cappadocicum	
Acer cappadocicum cv Aureum	
Acer japonicum cv Aureum	
Acer japonicum cv Aconitifolium	
Acer negundo	Vederesdoorn
Acer negundo cv Aureovariegatum	
Acer opalus	Italiaanse esdoorn
Acer palmatum	Japanse esdoorn
Acer palmatum cv Atropurpureum	
Acer platanoides	Noorse esdoorn
Acer platanoides cv Globosum	Kogelesdoorn
Acer platanoides cv Reitenbachii	
Acer platanoides cv Schwedleri	
Acer pseudoplatanus	Gewone esdoorn
Acer pseudoplatanus cv variegatum	
Acer rubrum	Rode esdoorn
Acer saccharinum	Witte esdoorn
Acer saccharinum cv Laciniatum	
Aesculus carnea cv Briotii	Rode paardenkastanje
Aesculus carnea cv Plantierensis	
Aesculus glabra	
Aesculus hippocastanum	Witte paardenkastanje
Aesculus hippocastanum cv Baumannii	
Ailanthus altissima	
Alnus cordata	
Alnus glutinosa	Grauwe els
Alnus glutinosa cv Imperialis	
Alnus glutinosa cv Incisa	

Alnus glutinosa cv Laciniata	
Alnus incana	Witte els
Alnus incana cv aurea	
Alnus rugosa	
Alnus spaethii	
Amelanchier canadensis	
Aronia arbutifolia	
Aronia melanocarpa	
Berberis aggregata	
Berberis julianae	
Berberis stenophylla	
Berberis thurbergii	
Berberis thunbergii cv Atropurpurea	
Berberis vulgaris	
Berberis vulgaris cv Atropurpurea	
Betula ermani	
Betula maximowicziana	Grootbladige japanse berk
Betula medwediewii	
Betula papyrifera	Papierberk
Betula verrucosa	Ruwe berk
Betula verrucosa cv Purpurea	
Betula verrucosa cv Tristis	Treurberk
Buddleia davidii	
Callicarpa bodinieri	
Caragana arborescens	
Caragana microphylla	
Carpinus betulus	Gewone haagbeuk
Carpinus betulus cv Columnaris	
Carpinus betulus cv Incisa	
Castanea sativa	Tamme kastanje
Catalpa bignonioides	Trompetboom
Catalpa ovata	
Catalpa speciosa	
Ceanothus delilianus cv Gloire de Versailles	Amerikaanse sering
Cercidiphyllum japonicum	
Chaelomeles japonica	Dwergkwee
Chaelomeles lagenaria	
Chamaecyparis pisifera	
Chionanthus virginicus	Sneeuwvlokkenboom
Clethra alnifolia	Schijnels
Colutea arborescens	Blazenstruik
Cornus alba	Witte kornoelje
Cornus alba cv Sibirica	
Cornus alternifolia	
Cornus kousa	
Cornus kousa cv Sinensis	
Cornus florida	
Cornus mas	Gele kornoelje
Cornus sanguinea	Rode kornoelje
Cornus sanguinea cv Viridissima	
Corylopsis pauciflora	
Corylopsis spicata	
Corylus avellana	Gewone hazelaar
Corylus colurna	Boomhazelaar
Corylus maxima cv Purpurea	Bruine hazelaar
Cotinus obovatus	
Cotoneaster bullata	
Cotoneaster dielsiana	
Cotoneaster franchetti	
Cotoneaster horizontalis	
Cotoneaster microphylla	
Cotoneaster moupinensis	
Cotoneaster salicifolia	
Cotoneaster simonsii	
Cotoneaster watereri cv Cornubia	
Crataego-mespilus grandiflora	
Crataegus azarolus	

Crataegus chlorosarca	
Crataegus coccinea	
Crataegus crus-galli	Hanedoorn
Crataegus cuneata	
Crataegus durobrivensis	
Crataegus grignonensis	
Crataegus lavallei	
Crataegus monogyna	
Crataegus monogyna cv ferox	
Crataegus nigra	
Crataegus orientalis	
Crataegus oxyacantha	Tweestijlige meidoorn
Crataegus oxyacantha cv Albo-Plena	
Crataegus oxyacantha cv Mutabilis	
Crataegus oxyacantha cv Paul's Scarlet	
Crataegus oxyacantha cv Plena	
Crataegus oxyacantha cv Rubra	
Crataegus oxyacantha cv Rubra Plena	
Crataegus pedicellata	
Crataegus pentagina	
Crataegus pinnatifida	
Crataegus pinnatifida cv Major	
Crataegus pubescens	
Crataegus punctata	
Crataegus rivalaris	
Crataegus sanguinea	
Cydonia oblonga	
Cytisus praecox	
Davidia involucrata var. Vilmoriniana	Vaantjesboom
Deutzia gracilis	
Deutzia hybrida	
Deutzia scabra	
Eleagnus pungens	
Enkianthus campanulatus	
Escallonia langleyensis	
Euonymus alata	
Euonymus europaea	Gewone kardinaalshoed
Exochorda racemosa	
Fagus sylvatica	Gewone beuk
Fagus sylvatica cv atropunicea	
Fagus sylvatica cv grandidentata	
Fagus sylvatica cv pendula	
Fagus sylvatica cv rotundifolia	
Forsythia intermedia	
Forsythia viridissima	
Fothergilla monticola	
Fothergilla major	
Fraxinus americana (?)	
Fraxinus excelsior	Gewone es
Fraxinus excelsior cv Angustifolia	
Fraxinus excelsior cv Aurea	
Fraxinus excelsior cv Aureovariegata	
Fraxinus excelsior cv Diversifolia	
Fraxinus excelsior cv (aureo) punctata	
Fraxinus excelsior var. Verrucosa	
Fraxinus ornus	Pluimes
Fraxinus pennsylvanica	Zacnte es
Fraxinus penn. Aucubaefolia	
Ginkgo biloba	Japanse notenboom
Gleditsia sinensis	
Gleditsia triacantha	Valse christusdoorn
Gleditsia triacantha cv Inermis	
Gymnocladus dioicus	
Hamamelis japonica	Japanse toverhazelaar
Hamamelis mollis	
Hamamelis virginiana	Amerikaanse toverhazelaar
Holodiscus var arifolius	Pluimspirea

Humulus lupulus	
Hypericum calycimum	Hertshooi
Ilex aquifolium	Scherpe of Groene hulst
Ilex aquifolium cv Aureomarginata	
Ilex aquifolium cv Scotica	
Ilex pernyi	
Jasmonum nudiflorum	Winterjasmijn
Koelreuteria paniculata	
Laburnum anagyriodes	
Lavandula officinalis	Lavendel
Ligustrum japonicum	
Ligustrum obtusifolium var Regelianum	
Ligustrum ovalifolium	Haag-liguster
Ligustrum quihoui-carriere	
Ligustrum vulgare	Gewone liguster
Ligustrum vulgare cv Atrovirens	
Liquidambar styraciflua	Amberboom
Liriodendron tulipiferum	Tulpenboom
Lonicera alpigena	
Lonicera korolkowii	
Lonicera ledebourii	
Lonicera syringantha var Wolfii	
Lonicera tatarica	
Lonicera tatarica cv latifolia	
Lonicera xylosteum	
Magnolia obovata	
Magnolia soulangeana	
Magnolia stellata	
Magnolia tripetala	
Mahonia aquifolium	
Malus baccata	
Malus floribunda	
Malus purpurea cv Eleyi	
Malus sargentii	
Malus spectabilis	
Malus toringoides	
Mespilus germanica	
Osmanthus ilicifolius	
Pachysandra terminalis	
Parrotia persica	
Paulownia tomentosa	
Philadelphus coronaria	
Philadelphus grandiflorus	
Philadelphus rosea	
Physocarpus opulifolius	Blaasspirea
Picea abies	Gewone of Fijne spar
Pieris japonica	
Pinus nigra	Zwarte den
Pinus strobus	Weymouthden
Platanus acerifolia	Gewone plataan
Polygonum aubertii	
Populus alba	Witte abeel
Populus alba cv Pyramidalis	
Populus angustifolia	
Populus balsemifera	Balsempopulier
Populus berolinensis	
Populus canadensis	
Populus canadensis cv Marilandica	
Populus canadensis cv Serotina	
Populus canescens	Grauwe abeel
Populus lasiocarpa	
Populus nigra	Zwarte populier
Populus nigra cv Italica	Italiaanse populier
Populus trichocarpa	Witte balsempopulier
Populus violascens	
Populus wilsonii	
Potentilla fruticosa	

Prunus avium	Zoete kers
Prunus avium cv Plena	
Prunus cerasifera	Kerspruim
Prunus cerasifera cv Atropurpurea	
Prunus insititia	
Prunus laurocerasus	Gewone laurierkers
Prunus laurocerasus cv Skipkaensis	
Prunus laurocerasus cv Zabeliana	
Prunus lusitanica	Portugese laurierkers
Prunus mahaleb	Weichselboom
Prunus padus	
Prunus serrulata cv Kiku-Sakura	Japanse sierkers
Prunus spinosa	Sleedoorn, zwarte doorn
Prunus subhirtella	
Prunus subhirtella cv Autumnalis	
Prunus virginiana	Virginische vogelkers
Pterocarya fraxinifolia	Gewone vleugelnoot
Pterocarya stenoptera	Vleugelnoot
Pyracantha coccinea	
Pyrus salicifolia	
Quercus cerris	Moseik, Turkse eik
Quercus frainetto	Hongaarse eik
Quercus heterophylla	
Quercus palustris	
Quercus robur	Zomereik
Quercus rubra	Amerikaanse eik
Quercus turneri cv Pseudoturneri	Oostenrijkse eik
Rhamnus cathartica	Wegedoorn
Rhamnus frangula	Gewone vuilboom
Rhododendron (meest van china)	
Rodotyphus scandens	Kaimastruik
Ribes irriguum	
Ribes sanguineum	
Robinia pseudo-acacia	Gewone acacia
Robinia pseudoacacia cv Tortuosa	
Robinia viscosa	Kleverige acacia
rozen buiten de rosarium vakken:	
Rosa foetida cv bicolor	
Rosa glauca	
Rosa highdownensis	
Rosa New Dawn	
Rosa odorata	
Rosa omeiensis cv. Pteracantha	
Rosa pimpinellifolia	Duinroos, Schotse roos
Rosa Kirsten Poulsen	
Rosa rubiginosa	Egelantier
Rosa rugosa	Japanse bottelroos
Rosa rugosa var. Alba	
Rosa rugosa var. Rubroplena	
Rosa rugosa cv Hanna-Fagerlind	Japanse bottelroos
Rosa Sangerhausen	
Rubus odoratus	
Salix alba	Schietwilg
Salix alba cv Liempde	
Salix alba cv Tristis	Gele treurwilg
Salix caprea	Waterwilg
Salix cinerea	Grauwe wilg
Salix cinerea cv Variegata	
Salix pentandra	Laurierwilg
Salix repens cv Rosmarinifolius	Kruipwilg
Sambucus nigra	Gewone viler
Sambucus nigra cv Laciniata	Peterselie-vlier
Sambucus nigra cv Luteovariegata	
Sambucus racemosa	Trosvlier
Sambucus racemosa cv Plumosa	
Sambucus racemosa cv Tenuifolia	
Sophora japonica	Honingboom

Sorbopyrus auricularis	
Sorbus aria	
Sorbus aucuparia	Gewone lijsterbes
Sorbus aucuparia cv fastigiata	
Sorbus hybrida	
Sorbus intermedia	
Sorbus latifolia	
Sorbus thuringiaca	
Spiraea arguta	
Spiraea billiardii	
Spiraea bumalda cv Anthony waterer	
Spiraea japonica	
Spiraea thunbergii	
Spiraea vanhouttei	
Stephanandra incisa	Kransspirea
Symphoricarpus chenaultii	
Symphoricarpus chenaultii cv White Hedge	
Syringa emodi	
Syringa persica	Perzische sering
Syringa sinensis	
Syringa Sweginsowii	
Syringa vulgaris diverse kleuren	Gewone sering
Taxodium distichum	
Taxus baccata	Gewone taxus
Taxus baccata cv Stricta	
Taxus baccata var. Fastigiata	Ierse taxus
Tilia americana	Amerikaanse linde
Tilia cordata	Winter- of Kleinbladige linde
Tilia euchlora	Krimlinde
Tilia europaea	Hollandse linde
Tilia petiolaris	
Tilia platyphylla	Zomer- of Grootbladige linde
Tilia tomentosa	Zilverlinde
Thuja occidentalis	
Ulmus carpinifolia	Gladde iep
Ulmus glabra	
Ulmus glabra cv Cornuta	
Ulmus glabra cv Pendula	
Ulmus hollandica cv Belgica	Hollandse iep
Ulmus procera cv Pendula	
Ulmus procera cv Bea Schwartz	Veldiep
Ulmus procera cv Christine Buisman	
Ulmus pumila	
Ulmus scabra var. Suberosa	
Ulmus vegata	
Viburnum burkwoodii	
Viburnum lantana	Wollige sneeuwbal
Viburnum opulus	Gelderse roos
Viburnum oplulus cv Roseum	Gewone sneeuwbal
Viburmun plicatum	Japanse sneeuwbal
Viburnum plicatum var Tomentosum	
Viburnum rhytidophyllum	
Vinca minor	Maagdenpalm
Weigelia praecox	

Vaste planten, éénjarigen, bollen en knollen

Latijnse naam	*Nederlandse naam*
Achillea filipendulina	
Achillea laciniatus	
Achillea mill. Parkers Variety	
Ageratum houstonianum	
Anaphalis margaritacea	
Antirrhinum majus va. Golden Dawn	

Antirrhinum majus var. nanum	Lage leeuwenbek
Antirrhinum majus var. Welcome	
Astilbe zie hoteia	
Bromelia	
Calystegia sepium	Heggenwinde
Chelidonium majus	
Chrysanthemum frutescens	Margriet
Circaea lutetiana	Heksenkruid
Delphinum sp	
Eupatorium purpureum	Leverkruid
Gypsophila paniculata	
Helenium hybridum var. ‘Moerheim Beauty’	
Helenium hybridum var. ‘Pumilum’-Magnificum’	
Heliopsis scabra	
Helychrisum arenarium	
Heracleum mategazzianum	Bereklauw
Hoteia (astilbe) hybrida ‘Ceres’	
Hoteia (astilbe) hybrida ‘Gloria Purpose’	
Impatiens	
Kniphofia hybrida ‘The Rocket’	Vuurpijl
Kniphofia uvaria	
Lobelia erinus	
Lychnis chalcedonia	Brandende liefde
Macleaya cordata	
Muscari botryoides	Druifhyacint
Nepeta mussinii	Kattenkruid
Ornithogalus umbellatus	Vogelmelk
Petasites japonicus var. Giganteus	Groot hoefblad
Petunia hybrida ‘Himmelröschen’	
Phlox paniculata ‘Diana’	
Phlox paniculata ‘Frau Alfred von Mauthner’	
Phlox paniculata ‘Mia Ruys’	
Phragmites communis	
Polygonum cuspidatum	Japanse duizendknoop
Pseudosasa	
Rudbeckia speciosa	
Salvia superba	
Tagetes patula var. nana-Voss	
Verbena rigida	

Bijlage 3

Tabel: Variatie in het bomenbestand Vondelpark

Onderstaande tabel is samengesteld op basis van een viertal bronnen/inventarisaties.
De bronnen/inventarisaties zijn:

1. 1901: Heijmans & Thijsse, “In het Vondelpark”. Hierin worden delen van de flora en fauna van het Vondelpark op lyrische wijze beschreven. Het is geenszins een volledige inventarisatie. Bovendien noemen Heimans & Thijsse vaak slechts een geslachtsnaam, geen soortnaam.
2. 1933: Deze lijst is in 1930 samengesteld tijdens een onderzoek van de Nederlandse Dendrologische Vereniging. Initiatiefnemer Westendorp en ook Springer waren hierbij aanwezig. Drie jaar later wordt de lijst van Westendorp uitgegeven; bezoekers kunnen hem kopen bij de parkopzichter. De lijst kan als zeer compleet worden gezien. Echter, geen enkele boom heeft een locatie. In deze tijd hadden de bijzondere bomen boomnummers die correspondeerden met de nummers in het boekje van Westendorp.
3. 1959-1960: De boekjes van Haak. Zeer volledige en waarschijnlijk ook zeer correcte lijst van bomen (ook van andere plantlagen). Exact op locatie aangegeven.
4. 2002: Eigen inventarisatie Stadsdeel Zuid, bron: Nicoline van Hagen, Stadsdeel Oud Zuid, Amsterdam.

Opmerkingen bij de tabel:
In de tabel is de schrijfwijze uit de verschillende inventarisaties zoveel mogelijk intact gelaten.
Alleen wanneer in de bron een Nederlandse naam werd aangegeven is deze in de tweede kolom vermeld.
Er zijn slechts soorten in opgenomen die in *Boom, Nederlandse Dendrologie, 2000* (zie literatuurlijst) als boom worden aangemerkt.

Latijn	**Nederlands**	**1**	**2**	**3**	**4**
Abies	Den	x			
Abies concolor				x	
Abies grandis				x	
Abies nordmanniana				x	
Acer	Esdoorns veel soorten	x			x
Acer campestre	Veldesdoorn, Spaanse aak	x	x	x	x
Acer cappadocicum			x	x	
Acer cappadocicum cv Aureum				x	
Acer cissifolium	Esdoorn met blad als Cissus		x		
Acer japonicum cv Aureum				x	
Acer japonicum cv Aconitifolium				x	
Acer lobelii					x
Acer negundo	Vederesdoorn	x		x	x
Acer negundo cv Aureovariegatum				x	
Acer opalus	Italiaanse esdoorn			x	
Acer palmatum	Japanse esdoorn			x	
Acer palmatum cv Atropurpureum				x	
Acer platanoides	Noorse esdoorn	x	x	x	x
Acer platanoides var. aureo-marginatum			x		
Acer platanoides var. cucullatum			x		
Acer platanoides cv Globosum	Kogelesdoorn			x	x
Acer platanoides ‘Heterophyllum Variegatum’					x
Acer platanoides cv Reitenbachii				x	
Acer platanoides cv Schwedleri				x	
Acer pseudoplatanus	Gewone esdoorn		x	x	x
Acer pseudoplatanus var. albo-variegatum			x		

Acer pseudoplatanus ‘Atropurpureum’					x
Acer pseudoplatanus ‘Leopoldii’					x
Acer pseudoplatanus var. purpurascens			x		
Acer pseudoplatanus cv Variegatum				x	
Acer rubrum	Rode esdoorn		x	x	
Acer saccharinum	Witte esdoorn, Zilveresdoorn	x	x	x	x
Acer saccharinum cv Laciniatum				x	
Aesculus carnea	Rode paardenkastanje	x	x		x
Aesculus carnea cv Briotii				x	
Aesculus carnea cv Plantierensis				x	
Aesculus glabra	Ohio-paardenkastanje		x	x	
Aesculus hippocastanum	Witte paardenkastanje	x	x	x	x
Aesculus hippocastanum var. flore pleno			x		
Aesculus hippocastanum cv. Baumannii				x	x
Aesculus octandra	Geelbloeiende paardenkastanje		x		
Ailanthus altissima				x	
Ailanthus glandulosa	Hemelboom	x	x		
Alnus	Els	x			x
Alnus cordata	Hartbladige els		x	x	x
Alnus incana	Witte els			x	x
Alnus incana cv Aurea				x	
Alnus japonica	Japanse els		x		
Alnus rugosa				x	
Alnus spaethii				x	x
Alnus vulgaris/glutinosa	Grauwe els		x		x
Alnus vulgaris/glutinosa var. barbata			x		
Alnus vulgaris/glutinosa var. denticulate			x		
Alnus vulgaris/glutinosa var. Imperialis				x	
Alnus vulgaris/glutinosa var. Incisa	Meidoornbladige els		x	x	
Alnus vulgaris/glutinosa var. laciniata			x	x	x
Alnus vulgaris/glutinosa var. quercifolia	Eikbladige els		x		
Amelanchier Canadensis				x	
Amelanchier lamarckii					x
Betula	Berk	x			x
Betula alba	Witte berk		x		
Betula ermanii				x	
Betula ermanii ‘Blush’					x
Betula ermanii ‘Holland’					x
Betula maximowicziana	Grootbladige japanse berk			x	
Betula medwediewii				x	
Betula nigra					x
Betula papyrifera	Papierberk		x	x	x
Betula pendula/verrucosa	Ruwe berk			x	x
Betula pendula verrucosa var. Purpurea				x	
Betula pendula/verrucosa var. Tristis	Treurberk		x	x	
Carpinus betulus	Haagbeuk	x	x	x	x
Carpinus betulus cv Columnaris				x	
Carpinus betulus var. incisa		x	x	x	
Castanea sativa	Tamme kastanje	x	x	x	x
Catalpa		x			
Catalpa bignonioides	Trompetboom			x	x
Catalpa ovata				x	

Catalpa speciosa				x	
Cedrus deodara	Himalayaceder		x		
Cercidiphyllum japonicum				x	
Chamaecyparis pisifera			x	x	
Chionanthus virginicus	Sneeuwvlokkenboom			x	
Cornus kousa				x	
Cornus kousa cv Sinensis				x	
Cornus mas	Gele kornoelje, Kornoelje	x	x	x	x
Corylus colurna	Boomhazelaar			x	x
Crataegomespilus grandiflora				x	
Crataegus	Meidoorn, witte en rode	x			x
Crataegus azarolus				x	
Crataegus chlorosarca				x	
Crataegus coccinea				x	
Crataegus crus-galli	Hanedoorn			x	
Crataegus cuneata				x	
Crataegus grignonensis				x	
Crataegus lavallei				x	x
Crataegus melanocarpa	Zwartvruchtige meidoorn		x		
Crataegus monogyna	Eenstijlige meidoorn		x	x	x
Crataegus monogyna cv Ferox				x	
Crataegus nigra				x	
Crataegus oxyacantus (laevigata)	Tweestijlige meidoorn			x	x
Crataegus oxyacantha cv Albo-Plena				x	
Crataegus oxyacantha cv Mutabilis				x	
Crataegus oxyacantha cv Paul’s Scarlet				x	
Crataegus oxyacantha cv Plena				x	
Crataegus oxyacantha cv Rubra				x	
Crataegus oxyacantha cv Rubra Plena				x	
Crataegus pedicellata				x	
Crataegus pentagina				x	
Crataegus pinnatifida cv Major				x	
Crataegus punctata				x	
Crataegus rivalaris				x	
Crataegus sanguinea	Roodvruchtige meidoorn		x	x	
Cydonia oblonga				x	
Davidia involucrata Vilmoriniana	Davidia, Vaantjesboom		x	x	
Fagus	Beuk	x			
Fagus sylvatica	Gewone beuk		x	x	x
Fagus sylvatica cv Atropunicea				x	
Fagus sylvatica cv Grandidentata				x	
Fagus sylvatica var. pendula	Treurbeuk		x	x	x
Fagus sylvatica var. purpurea	Bruine beuk		x		x
Fagus sylvatica cv Rotundifolia				x	
Fraxinus	Es	x			x
Fraxinus americana	Witte es		x	x	x
Fraxinus angustifolia	Smalbladige es		x	x	x
Fraxinus angustifolia ‘Monophylla’					x
Fraxinus excelsior	Gewone es		x	x	x
Fraxinus excelsior var. aurea	Goudes	x	x	x	
Fraxinus excelsior cv Aureovariegata				x	
Fraxinus excelsior var. diversifolia			x	x	

Fraxinus excelsior var. pendula	Treures		x		
Fraxinus excelsior cv (aureo) punctata				x	
Fraxinus excelsior var. verrucosa	Wrattige es		x	x	
Fraxinus obliqua			x		
Fraxinus ornus	Pluimes, Manna-es	x	x	x	X
Fraxinus pennsylvanica	Zachte es		x	x	X
Fraxinus pennsylvanica var. aucubaefolia			x	x	
Fraxinus pennsylvanica var. lanceolata			x		
Fraxinus syriaca	Syrische es		x		
Ginkgo biloba	Japanse notenboom, Ginkgo	x	x	x	x
Gleditsia sinensis	Gleditsia			x	
Gleditsia triacanthos	Valse christusdoorn		x	x	x
Gleditsia triacanthos cv Inermis				x	x
Gymnocladus dioicus				x	
Juglans mandshurica	Mandsjoerijsche noot		x		
Juglans nigra					x
Juglans regia					x
Koelreuteria paniculata				x	
Laburnum		x			
Laburnum anagyroides				x	
Laburnum watereri					x
Laburnum watereri ‘Vossii’					x
Larix		x			
Liquidambar styraciflua	Amberboom		x	x	x
Liquidambar styraciflua ‘Moraine’					x
Liriodendron tulipifera	Tulpenboom	x		x	x
Magnolia		x			
Magnolia acuminata	Groenbloeiende magnolia		x		
Magnolia obovata (hypoleuca)				x	
Magnolia soulangeana	Bastaardmagnolia		x	x	
Magnolia tripetala				x	
Malus	Appel	x			x
Malus baccata				x	
Malus floribunda				x	x
Malus purpurea (sylvestris) cv Elevi				x	
Mespilus germanica	Mispel			x	
Ostrya carpinifolia					x
Parottia persica				x	
Paulownia tomentosa				x	x
Phellodendron amurense					x
Picea abies	Gewone of fijne spar			x	
Pinus nigra	Zwarte den			x	
Pinus strobus	Weymouthden			x	x
Platanus acerifolia	Plataan, Gewone plataan	x	x	x	x
Populus					x
Populus alba	Witte populier, Witte abeel	x		x	x
Populus alba cv Pyramidalis				x	
Populus angustifolia				x	
Populus balsemifera	Balsempopulier			x	
Populus berolinensis				x	x
Populus canadensis	Canadese populier	x	x	x	x
Populus canadensis cv Marilandica				x	

Populus canadensis ‘Robusta’					x
Populus canadensis cv Serotina				x	
Populus canescens	Grauwe abeel			x	x
Populus lasiocarpa				x	
Populus nigra	Zwarte populier	x		x	x
Populus nigra var. fastigiata/ cv Italica	Italiaanse populier	x	x	x	x
Populus tremula	Ratelpopulier				x
Populus trichocarpa	Witte balsempopulier			x	x
Populus violascens				x	
Populus wilsonii				x	
Prunus					x
Prunus avium	Zoete kers, Kriek		x	x	x
Prunus avium var. plena	Dubbele kers	x		x	
Prunus amygdalus	Amandel	x			
Prunus cerasifera	Kerspruim			x	
Prunus cerasifera cv Atropurpurea				x	
Prunus cerasifera ‘Nigra’					x
Prunus cerasus var. plena			x		
Prunus domestica instititia	Kroos			x	
Prunus gondouinii ‘Schnee’					x
Prunus maackii ‘Amber Beauty’					x
Prunus mahaleb	Weichselboom			x	
Prunus serrula					x
Prunus serrulata	Japanse kers		x	x	
Prunus serulata ‘Kanzan’					x
Prunus serrulata cv Kiku-Sakura				x	
Prunus subhirtella cv Autumnalis				x	x
Pseudolarix kaempferii	Goudlarix		x		
Pterocarya	Vleugelnoot	x			
Pterocarya fraxinifolia	Vleugelnoot, Gewone vleugelnoot		x	x	x
Pterocarya dumosa	Laagblijvende vleugelnoot		x		
Pterocarya stenoptera	Chinese vleugelnoot			x	
Pyrus	Treurpeer				x
Pyrus calleryana ‘Chanticleer’					x
Pyrus salicifolia		x	x	x	
Quercus	Eik	x			x
Quercus cerris	Moseik, Turkse eik		x	x	x
Quercus frainetto	Hongaarse eik			x	
Quercus heterophylla				x	
Quercus lanuginosa	Zachtharige eik		x		
Quercus palustris	Moeraseik		x	x	x
Quercus petraea					x
Quercus robur	Zomereik		x	x	x
Quercus rubra	Amerikaanse eik		x	x	x
Quercus sessifolia var. Louettii			x		
Quercus turneri cv Pseudoturneri	Oostenrijkse eik			x	x
Rhus	Azijnboom	x			
Rhus typhina					x
Robinia pseudoacacia	Robinia, Acacia, Gewone acacia	x	x	x	x
Robinia pseudoacacia ‘Bessoniana’					x
Robinia pseudoacacia cv Tortuosa				x	
Robinia viscosa	Kleverige acacia			x	

Salix	Wilg	x			x
Salix alba	Schietwilg		x	x	x
Salix alba var. britzensis			x		
Salix alba cv Liempde				x	
Salix alba cv Tristis (= S. x sepulch.; S. a. Vitellina pendula))	Gele treurwilg		x	x	x
Salix babylonica					x
Salix babylonica 'Tortuosa'					x
Salix pentandra	Laurierwilg			x	
Sophora japonica	Sophora, Honingboom		x	x	x
Sorbopirus auricularis	Meelbespeer		x	x	
Sorbus		x			x
Sorbus aria			x	x	
Sorbus aucuparia	Gewone lijsterbes	x	x	x	x
Sorbus aucuparia cv Fastigiata				x	
Sorbus hybrida	Bastaardlijsterbes		x	x	
Sorbus intermedia	Noorse meelbes		x	x	
Sorbus latifolia var. obtusata			x		
Sorbus umbellata	Schermbloemige meelbes		x		
Sorbus thuringiaca				x	
Taxodium distichum	Moerascypres	x	x	x	x
Taxus		x			
Taxus baccata	Taxus, Gewone taxus		x	x	x
Taxus baccata var. Fastigiata	Ierse Taxus			x	
Thuja		x			
Thuja gigantea	Thuja		x		
Thuja occidentalis				x	
Tilia	Linde	x			x
Tilia americana	Amerikaanse linde			x	
Tilia americana 'Nova'					x
Tilia cordata	Winter- of kleinbladige linde, Steenlinde		x	x	x
Tilia euchlora	Krimlinde			x	x
Tilia europaea	Hollandse linde			x	x
Tilia europaea 'Pallida'					x
Tilia petiolaris	Zilverlinde		x	x	
Tilia platyphyllos	Zomer- of grootbladige linde		x		x
Tilia platyphyllos var. laciniata			x		
Tilia tomentosa	Zilverlinde			x	x
Tilia vulgaris (= T. europaea)	Hollandse linde		x		
Tilia vulgaris 'Zwarte Linde'					x
Ulmus	Iep	x			
Ulmus	Kurkiep	x			x
Ulmus carpinifolia	Gladde iep			x	
Ulmus carpinifolia cv Dampieri				x	
Ulmus glabra (= U. scabra)	Bergiep		x	x	
Ulmus glabra 'Camperdownii'					x
Ulmus glabra cv Cornuta				x	
Ulmus glabra 'Exoniensis'	Pluimiep	x			x
Ulmus glabra var. gracilis	Slanke gladbladige iep		x		
Ulmus glabra cv Pendula				x	
Ulmus glabra var. suberosa	Kurkiep		x		
Ulmus glabra var. webbiana			x		
Ulmus hollandica			x	x	

Ulmus hollandica cv Bea Schwartz				x	x
Ulmus hollandica cv Belgica	Hollandse iep			x	x
Ulmus hollandica cv Christine Buisman				x	
Ulmus hollandica 'Horizontalis'					x
Ulmus hollandica 'Vegeta'					x
Ulmus minor					x
Ulmus minor 'Sarniensis'					x
Ulmus 'Plantijn'					x
Ulmus procera	Engelse veldiep			x	
Ulmus scabra (= U. glabra) var. crispa			x		
Ulmus scabra var. fastigiata			x		
Ulmus scabra var. horizontalis			x		x
Ulmus vegeta	Grootbladige iep		x	x	

Bijlage 4

Voorbeeld van een plantlijst betreffende de bloemperken met éénjarigen. Deze lijst is in 1914 opgesteld door E. Vonk, tuinbaas van het Vondelpark. De schrijfwijze van de plantnamen is letterlijk overgenomen. De titel werd geschreven met fraaie letters.

Beplanting bloemvakken 1914 “Vondelpark”

N	Vanaf Stadhouderskade		A
1	Ovaal langs Zandpad (in 't gras):		
	Verbena venosa. blauw		250
	er doorheen Calceolaria rugosa Pluie d'Or. geel.		28
2	Voor Mahonia: Pelargonium Zonale Königin Olga von		
	Württemberg. rose		150
3	Voor Rhododendron: Viscaria oculata. Gemengd		75
4	Ovaal bij bruine beuk: Begonia semperflorens (schitterend rose)		
	gracilis Prima Donna		250
5	Ovaal langs Vossiusstraat: Pelargonium Zonale. Paul Grampel		140
6	Rondjes bij Sixma: Fuchsia Daniël Lambert		100
	met rand Pelargonium Zonale. Mme Salleroi		45
	Begonia semperfl. Triumpf wit		100
	met rand Ageratum Imperial dwarf		50
7	Voor fontein:	diverse planten	225
8	Achter:	salpiglossis variabilis (gemengd) Superbissima	175
	met een rand Chrysanthemum inodorum. Bruidskleed. Plenissimum		50
9	zijvakjes: Dresdener zomerviolieren doorbloeiend lichtblauw		200
10	Vakje Panorama: Tagetes patula nana (dwergafrikaan) Légion		
	d'Honneur		100
	met Lobelia compacta Kaiser Wilhelm		150
11	Oude Bloementuin: Ovaal achter mevr. de Bont		
	Godetia Rosamonde schitterend rose		140
12	Rond achter den Heer Leemann: Fuchsia erecta		120
	met rand Pyrethrum parthinifolia aureum		75
13	Nieuwe bloementuin: ovaal voor treurbeuk		
	Petunia nana compacta (gemengd)		180
14	Vakje rechte weg: diverse planten		150
15	Vak voor kattelaan: een rand Centaurea candidissima		80
16	Kleine vaas: 12 vakjes		
	4 vakjes Pelargonium Zonale Königin Olga von Württemberg		160
	4 vakjes Pelargonium Zonale Lohengrin		128
	4 vakjes Pelargonium Zonale Reformator		128
	Muziektent		
17	Halve maantjes: Impatiens sultani. Rose		350
	Vak P.C. Hooftstraat		
18	Ketting: 6 vakjes Pelargonium Zonale Paul Grampel		170
	6 vakjes Pelargonium Zonale Jean Maclare		170
	Verbindingen: Pelargonium Zonale Boule de neige (witgerand)		85
	met rand Lobelia comp. Kaizer Wilhelm		600
	Rand boven:		
	Celosia Thompsoni magnifica		80
	Chrysanthemum inodorum plenissimum		40
	Ageratum Mexicanum		50
	met rand: Begonia semperfl. Helena Bofinger (wit)		225
	Vak oude bloementuin		
19	Middenvak:	Artimesia argenta	50
		Ageratum Mexicanum	100
	Schilden:	4 Pelargonium Zonale Paul Grampel	145
		2 Pelargonium Zonale Königin Olga von Württemberg	78

		2 Pelargonium Zonale Lohengrin	72
	met rand Gnaphalium* lanatum		300
	Kleine vakjes:	4 vakjes Pelargonium Zonale Silverbedder	80
		4 vakjes Pelargonium Zonale Bronze Queen	80
	met rand Lobelia comp. Kaizer Wilhelm		240
	Buitenrand:	Ageratum Imperial dwarf	960
		Pelargonium Zonale Mrs. Pollock	96
	Hooge en bladplanten		
20	Vak achter biertent:	Cannabis sativa f. gigantea (hennip)	10
		Helianthus annuus Primrose zonnebloem	20
		Helianthus cucumerifolius zonnebloem	30
21	Rond nieuwe bloementuin:		
	Cannabis sativa f. gigantea		10
	Zoea gracillima folia variegata (bonte mais)		50
	Ricinus Gibsonii (wonderboom) roodbladig		30
22	Voor een rand vak achter Vondel:		
	Chrysanthemum inodorum plenissimum		50
23	Voor de vazen: diverse planten		80
			7500

Bron: Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 14, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.

* Deze naam is ons onbekend

Bijlage 5

‘Comité Practisch Werken Amsterdam’

Lijst van benoodigde planten voor het VONDELPARK.
Ten bedrage maximum fl.12.000 (twaalf duizend gulden).

Heesters voor onderbeplanting.(900 stuks).
100 Rhamnus catharica
100 Rhamnus frangula
200 Prunus serotina
100 Prunus pumila var. nana
100 Ribes alpinus
100 Symphoricarpos racemosus
200 Ligustrum Ibota var. regelianum

Bloemheesters (2200 stuks)
300 Cytisus laburnum
100 Cytisus laburnum aureum
100 Syringa persica
100. Syringa vulgaris Mad. Lemoine (wit)
50 Syringa vulgaris Marie Legraye (wit)
100. Syringa vulgaris Souvenir de Louis Späth
100. Syringa vulgaris Michael Büchner
100.Syringa vulgaris Charles Dix
50 Syringa vulgaris J.C. van Tol
10 Magnolia stellata
30 Magnolia soulangeana
10 Magnolia speciosa
50 Prunus serrulata var. Hisakura
50 Buddleia variabilis var. magnifica
100 Buddleia davidii
50 Buddleia davidii Pink Pearl
50 Berberis stenophylla
50 Berberis polyantha
100 Crataegus (struikvorm) oxyacantha var. Paul’s Scarlet
50 Crataegus (struikvorm) oxyacantha var. Carrierii
50 Philadelphus coronaries
50 Philadelphus coronaries var. folius auries
50 Philadelphus grandiflorus
50 Philadelphus Lem. Var. Virginal
50 Philadelphus Lem. Var. Girandole
50 Enkianthus campanulatus
100 Hydranges paniculata grandiflora
50 Clematis vitalba
50 Jasminum nudiflorum

Bloem- of (en) mooie bladheesters geschikt voor de schaduw (1150 stuks)
100 Sambucus nigra argenteo variegata
100 Sambucus nigra aurea variegata
50 Sambucus laciniata
100 Sambucus Canadensis var. maxima
50 Sambucus racemosa var. laciniata aurea
200 Staphylla colchica
100 Prunus spinosa
100 Prunus pissardii
200 Prunus pissardii nigra
100 Citrus trifoliata
50 Berberis thunbergii atropurpurea

Stambomen (820 stuks)
20 Fagus sylvatica purpurea
5 Juglans regia
5 Juglans nigra
20 Taxodium distichum
20 Tilia platyphyllos (grootbladig)

10 Tilia cordata
25 Tilia dasystyla
50 Tilia americana
10 Tilia argenta (zilverlinde)
10 Tilia globosum
10 Acer dasycarpum
10 Acer platanoides Reitenbachii (purperblad)
25 Crataegus carreirii
25 Crataegus coccinea
50 Crataegus oxyacantha Wm. Paul
50 Crataegus oxyacantha fl. albo pleno
25 Crataegus piracantha Lalandi
10 Liriodendron tulipifera
10 Fraxinus excelsior
5 Fraxinus globosa
5 Fraxinus aurea pendula
5 Fraxinus pennsylvanica fol. arg. var.
10 Fraxinus aucubaefolia
10 Fraxinus ornus
20 Robinia semper florens
5 Salix vitellina pendula
5 Salix alba Sericea
5 Salix rosmarini folia
5 Salix caprea pendula
5 Salix vitallina britzensis
5 Halimodendron argentum (zoutboom)
25 Platanus orientalis
25 Platanus acerifolia
25 Prunus serrulata fl roseo pleno
10 Prunus serrulata Hisakura
10 Prunus serotina
10 Populus tremula
10 Populus alba Bolleana (syn. pyramidalis)
10 Cytisus laburnum
10 Quercus robur fastigiata
5 Quercus robur nigra
25 Quercus cerris
15 Dimorphantus manshurica (geen stamboom)
5 Betula alba
5 Betula alba pendula Youngii
5 Betula alba laciniata
5 Betula alba atropurpurea
5 Betula alba costata
5 Betula alba vitudifolia
10 Aesculus pavia (geel)
25 Aesculus pavia (rood)
10 Alnus cordata
10 Alnus quercifolia
25 Alnus incana
10 Carpinus betulus
10 Catalpa bignonioides
10 Catalpa (in soorten)
5 Corylus colurna (Turksche hazelaar)
5 Corylus speciosa
5 Sorbus americana
5 Sorbus foliolosa
5 Sorbus aria lutescens

<u>Groenblijvende planten (3765 stuks)</u>
50 Aucuba japonica
100 Prunus laurocerasus
50 Prunus laurocerasus Schipkaensis
50 Prunus laurocerasus Reynvanii
100 Pyracantha coccinea var. Lalandii
50 Skimmia japonica
50 Mahonia japonica
50 Stranvaesia davidiana var. undulate

25 Viburnum rhytidophyllum
100 Rhododendron catawbiense
200 Rhododendron hybriden
100 Ilex aquifolium
100 Ilex perado
100 Ilex rotundifolia var. aurea
100 Ilex aquifolium var. pyramidalis
10 Picea pungens glauca Kosterii
200 Taxus baccata
50 Coniferen (opgaande soorten) o.a. Allumir, Triomph van Boskoop, Wesselii, enz. enz.
50 Osmanthus japonica
15 Cryptomeria japonica
15 Juniperus japonica
25 Juniperus japonica aurea
25 Juniperus pfitzeriana
100 Juniperus (opgaande soorten) o.a. occidentalis, virginiana glauca, virginiana Schottii enz. enz.
25 Taxus cuspidata nana brevifolia
25 Ginkgo biloba
2000 Thuja occidentalis

3000 Rhododendrons (Catawbiense en hybriden)
2000 Azalea's (pontica hybriden, mollis, mallis sinensis, rustica fl.pl.)
Volgens de assortimentslijst die door den Heer J.H. van Straaten van Nes zal worden samengesteld.

Voor het Comité Practisch Werken, samengesteld in overleg met den Heeren Jhr. J. Six, J.A. Josephus Jitta, N. Gorter, E. Vonk en ondergeteekende.

Amsterdam, 15 December 1934.
J.Jongsma'

Bron: Ingekomen- en copieën van uitgaande stukken van de secretaris, inventarisnummer 22, Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark, genaamd Vondelpark, GAA.

Bijlage 6

In deze bijlage is de beplanting van het Rosarium van Jongsma (1937) en het Rosarium van Mos (1960) opgenomen. De nummers verwijzen naar de vaknummers.

1. Rosarium 1937

De nummers corresponderen met de nummers in de plattegrond

1. Graaf Godard Bentinck
2. Una Wallace
3. Excelsea
4. Birdie Blye
5. Cardinal de Richelieu
6. Schneezwerg
7. Shot Silk
8. White Dorothy Perkins
9. Mosellied
10. Prosperity
11. Parkzierde
12. Rosa gallica
13. Hildenbrandseck
14. Arndt
15. Orange Glow
16. Comtesse de Castilleja
17. Madame Jules Bouché
18. Lady Hillingdon
19. Amulett
20. Conqueror
21. Canary
22. Mc Gredy's Ivory
23. Mrs. Wakefield Christie-Miller
24. Zaailing v. Gorgeous x Isobel
25. Ophelia
26. als vak 15
27. Betty Uprichard
28. Mevr. Welmoet van Heek
29. Miss Edith Cavell
30. Ville de Paris
31. Helen Fox
32. Paris
33. Rosa Davidii elonganta
34. Rosa tomentosa
35. Heinrich Wendland
36. Goldfinch
37. Red Star
38. Lord Lambourne
39. Rote Rapture
40. Freudenfeuer
41. Gerbe-Rose
42. Hadley
43. Mabel Morse
44. Mme Raymond Gaujard
45. General Mac. Arthur
46. als vak 42
47. E.V. Lucas
48. Lady Reading
49. Etoille de Hollande
50. Gruss an Aachen
51. Edith Nelly Perkins
52. President Herbert Hoover
53. President Macia
54. Jhr. J.L. Mock
55. Hermann Neihoff
56. J.C. Thornton
57. Dame Edith Helen
58. Magenta
59. Margeret Dickson Hamill
60. Joseph Pernett
61. Jan Abbing
62. Leni Neuss
63. Ellen Poulsen
64. Lady Sylvia
65. Reverend F. Page Roberts
66. J.K.B. Roos
67. Maison Pernet-Ducher
68. Golden Ophelia
69. Korovo
70. Denise Lefeuvre
71. Roselandia
72. Julie Strahl
73. Lady Inchiquin
74. Mgr. Lemmens
75. Mevr. G.A. van Rossum
76. als vak 41
77. Geheimrat Duisberg
78. Voorloopig vervallen
79. Nuntius Pacelli
80. Als vak 12
81. Souvernir de denier v.d. Gon
82. Burgemeester Berger
83. Aviateur Blériot
84. Katharine Pechtold
85. Arch. Reventos
86. Julien Potin
87. Fireglow
88. E.J. Ludding
89. Comtesse Vandal
90. Nuntius Scioppa
91. Mrs. Samuel Mc. Gredy
92. Etoille de Hollande
93. The Queen Alexandra-Rose
94. E.G. Hill
95. James Gibson
96. Margaret Mc. Gredy
97. Fritz Hoger
98. Ingar Olsson
99. Joanna Hill
100. Souvernir de Henri Faassen
101. Als van 75
102. Hugh Dickson
103. Mme Butterfly
104. Eduard Schill
105. Gloire du Midi
106. Rheingold
107. Als vak 104
108. Lady Forteviot
109. Mevr. van Straaten van Nes
110. Independance Day
111. Duquessa di Penaranda
112. Cato
113. Betty Uprichard
114. Souvernir de George Pernet
115. Laurent Carle
116. Mc. Gredy's Wonder
117. Condesa di Sastago
118. Florex
119. Ruby
120. Rosa omeïensis var. Pteracantha
121. Lady Worthington Evans
122. Als vak 113

123. Jules Gaujard
124. Als vak 78
125. Paul Grampel
126. Albéric Barbier
127. Mrs. Wemyss Quin
128. Als vak 30
129. Céline Forestier
130. Cornelis Timmerman
131. Lady Greenall
132. Clovelly
133. Vuurbaak
134. Mme Ravery
135. Mevr. May Stassen
136. Ivy May
137. Stassen's Triumph
138. Radiance
139. Rosa mundi
140. Eugénie Guinoisseau
141. Blanche Moreau
142. Emily Gray
143. Elsie Beckwith
144. Mevr. Henri Daendels

Bron: Catalogus Kleurenpracht II, 1937, archief stadsdeel Oud-Zuid.

2. Rosarium 1960

De nummers corresponderen met de plantvakken

1. Fraxinus excelsior, Symphoricarpus alba 'Ice' (B+H)
2. idem (H)
3. Souvenir de Jac. Verschuren
4. Betty Uprichard
5. Mme Jules Boucher
6. Geheimrat Duisburg
7. Gen. Mac. arthur
8. Queen Elisabeth
9. (gras) + 3 boompjes (Prunus padus)
10. Peace
11. Michèle Meilland
12. Crimson glory
13. (gras)
14. Codesa di Sardago
15. Sutter's gold
16. Queen Elisabeth
17. Virgo
18. Symphoricarpus alba 'Ice'/'White hedge'
19. Mevr. G.A. van Rossem
20. Juliette E. van Beuningen
21. Printemps
22. Talisman
23. Red rapture
24. Margrete Mac Gredy
25. Lady Sylvia
26. Poinsettia
27. Michèle Meilland
28. (gras)
29. (gras)
30. Mac Gredy's Sunset
31. Volcano
32. Madame L. Dieudonné
33. tot 37. (gras)
38. Ena Harkness
39. Spek's yellow
40. Alain
41. Betty Prior
42. (gras)
43. (gras)
44. Opera
45. Siren
46. Cavalcade
47. Ëtoile de Hollande
48. Rosa nitida (kleinbloemig)
49. Tantau's triumph
50. Frensham
51. Orange triumph
52. Rosa roulettii rossina
53. ´Anneke Doorenbos´
54. Masquerade
55. Rosa roulettii Perla de Alcanade
56. Tapis
57. Sneeuwprinses
58. Rosa rouletti-'Pour toi'
59. rosa roulette- 'Perla de Montserrat'
60. Rosa spinassissima- 'Frühlingsgold'
61. Karen Poulsen
62. Poulsen's yellow
63. Chattez
64. Corona
65. 'Heidekind'
66. (gras)
67. Rosa roulettii 'Maskerade' (kleinbl.)
68. Rosa roulettii 'Midget'(kleinbl.)
69. Rosa spinossisima -Stanwell perpetual
70. Pachysandra terminalis (H)
71. Vinca minor (H)
72. 'Fanal'
73. 'Rosalinde'
74. 'Märchenland'
75. ´Dagmar Späth´
76. ´Independence´
77. Rosa roulettii ´Sweet Fairy´
78. Mahonia aquifolia (H)
79. Stephanandra incisa (var. procumbens) (H)
80. Cotoneaster microphylla (H)

Bron: Haak, 1959-1960, privé-collectie H. Koningen, Amstelveen.